

Tadjqiqot.uz

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

**31 DEKABR
№35**

CONFERENCES.UZ

**“ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ”
7-ҚИСМ**

**«ИННОВАЦИОННЫЕ НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЧЕНЫХ И МОЛОДЕЖИ УЗБЕКИСТАНА»
ЧАСТЬ-7**

**«INNOVATIVE SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH OF SCIENTISTS AND YOUTH OF
UZBEKISTAN»
PART-7**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистон олимлари ва ёшларининг инновацион илмий-амалий тадқиқотлари” [Тошкент; 2021]

“Ўзбекистон олимлари ва ёшларининг инновацион илмий-амалий тадқиқотлари” мавзусидаги республика 35-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 декабрь 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 106 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ
ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

1. Dildora Nekmurodova, M. J. Zulxonov LEKSIKOGRAFIYANING NAZARIY ASOSLARI VA DOLZARBLIGI.....	8
2. Аслиддинова Зармина К ВОПРОСУ О ЛИНГВООГНИТИВНОМ УРОВНЕ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ В ДИСКУРСЕ	10
3. Ashurov Jahongir USING METHODS OF GAMES IN MAKING SENTENCES.....	12
4. Irgasheva Umida Asqarjon qizi O'ZBEK VA XITOY TILLARIDAGI KO'PLIK QO'SHIMCHALARINING QIYOSIY TAHLILI	14
5. Urinboeva Nazokat A MIRROR WORLD THAT SHOWS THE EXISTENCE OF EACH NATION IN THE WORLD.....	16
6. Zakirova Nargiza Djurayevna CHET TILLARNI OQITISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI.....	18
7. Karimberdieva Nadezhda Yuldashevna NOISE IN THE CLASSROOM: oBSTACLE OR OPPORTUNITY?.....	20
8. Najmeddinov Ahmad Rakhmatovich INTENTIONALITY IN ENGLISH AND UZBEK LEXICAL MEANS REPRESENTING THE CATEGORY STRUCTURAL - SEMANTIC FEATURES	22
9. Хамдамова Азиза Олимжоновна СТЕРЕОТИП В ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ	24
10. Ravshanova Aziza Mamayoqubovna, Juliyeva Nigora Nodirovna BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILAR LUG'ATINI BOYITISH USULLARI.....	28
11. Abdullayeva Gulbahor O'QUVCHILARNI IMLO QOIDALARIGA RIOYA QILISHGA O'RGATISH	30
12. Abdullayeva Malohat Rustamovna EFFECTIVE WAYS OF LEARNING READING SKILLS FOR BEGINNERS.....	31
13. Ahmadaliyeva Muhtaram Qambaraliyevna ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA „TEZKOR MUHOKAMA” VA „UCHINCHISI ORTIQCHA” O'YINIDAN FOYDALANISH	33
14. Исмаилова Лайло Хондамировна ТУРИСТИК РЕКЛАМАНИНГ ИФОДАВИЙ ВОСИТАЛАРИ ТАХЛИЛИГА ДОИР	35
15. Исмаилова Лайло Хондамировна МАМЛАКАТ ТУРИСТИК ХУДУД ҚИЁФАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ВА ИЖОБИЙ РИВОЖЛАНТИРИШДА РЕКЛАМАНИНГ ЎРНИГА ДОИР	37
16. Kadirov Timur Raxmatilloevich REALIYA VA ULARNI TARJIMADA QAYTA YARATISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI (O'ZBEK VA KOREYS MATERIALLARI ASOSIDA).....	39
17. Kuchkarova Fazilat Zarifovna O'ZBEK TILI DARSLARIDA TALAFFUZI QIYIN BO'LGAN HARFLAR VA ULARNI O'RGANISH BO'YICHA TAVSIYALAR	45
18. Nuritdinova Oydin A'zamovna EFFECTIVE WAYS OF LEARNING VOCABULARY FOR YOUNG LEARNERS.....	47
19. Rahmonova Nodira Abduvoyit qizi, Hayitova Iroda Marufjonovna THE ROLE OF GAMES IN TEACHING PROCESS OF YOUNG LEARNERS	49
20. Xadicha Ro'ziyeva, Abdullayeva S.Ya. “QO'L” KOMPLEMENTLI NEMIS FRAZEOLOGIZMLARINING KOGNITIV XUSUSIYATI	51
21. Ro'zimova Shoira Saburovna, Allanazarova Xosiljan Inoyatovna	

O'QUVCHILAR YOZMA NUTQINI O'STIRISHDA AKTNING ROLI.....	54
22. Tulebaeva Gúlzar Paraxatovna	
I.YUSUPOV QOSIQLARINDA OMONIM QOSIMTALARDIN QOLLANILIVI.....	56
23. Бахронова Дильноза Шухратовна	
ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ.....	58
24. Исоева Зебо Мардиевна	
НЕТРАДИЦИОННЫЕ ФОРМЫ УРОКОВ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	60
25. Akbarova Ravzaxon Abdullaxayevna	
TEACHING SPEAKING IN EFL CLASSES THROUGH TASK BASED APPROACH.....	63
26. Azizbek Baxriddinov	
ADJECTIVE GAMES IN TEACHING ENGLISH.....	65
27. Uraqova Shaxlo Turdiyevna	
USING OF MULTIMEDIA IN ENGLISH LESSONS.....	67
28. Nazarov Rustam Irkinovich	
INTEGRATION OF CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING ELEMENTS IN THE EDUCATION OF NONLINGUISTIC SPECIALTY STUDENTS.....	68
29. Жахонова Наргиза Юнус кизи	
ЎЗБЕК ТИЛИДАГИ ПЛЕОНАСТИК БИРЛИКЛАР ТАСНИФИ	70
30. Нажмеддинов Ахмад Рахматович	
ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАРДА ИНТЕНЦИОНАЛЛИК.....	73
31. Azizova Lola Abdusaminovna	
TEACHING ENGLISH BY USING SONGS.....	75
32. Hakimova Muxlisa Bahodirovna	
INGLIZ TILI DARSLARIDA ILG'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	77
33. Murodova Dildora Rajabovna	
ZAMONAVIY TA'LIMDA INGLIZ TILI TEXNOLOGIYALARI	79
34. Murodova Maftuna Nodirovna	
INGLIZ TILI DARSLARIDA ZAMONAVIY USULLAR	82
35. To'xsanova Muhabbat Rajabova	
INGLIZ TILI DARSLARIDA TURLI METODLARDAN FOYDALANISH VA ULARNING AHAMIYATI	84
36. Ergasheva Malika Ulug'bek kizi	
HINDIY TILIDA SIFAT DARAJALARI VA ULARNING IFODALANISH XUSUSIYATLARI	86
37. Xakimbayeva O.K., Abduqodirova M.N.	
TILSHUNOSLIKDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR VA TERMINLARNING IFODALANISHIDAGI MUAMMOLI VAZIYATLAR	92
38. Xakimbayeva O.K., Karimova M.L.	
O'ZBEK TILIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING TUTGAN O'RNI	94
39. Xakimbayeva O.K., Mamatova N.M.	
TIL O'RGATISHDAGI ZAMONAVIY METODLARNING BUGUNGI KUNGA BOG'LIQLIGI VA TA'SIRI	96
40. Xakimbayeva O.K., Maxmasoatova M.B.	
INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SIFAT KATEGORIYASINING IFODALANISHI	98
41. Xakimbayeva O.K., Qo'rg'onova Sh.A.	
XALQ OG'ZAKI IJODIDA MAQOL JANRINING TUTGAN O'RNI.....	100
42. Xakimbayeva O.K., Samandarova Sh.R.	
INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SON KATEGORIYASINING IFODALANISHI	102
43. Xakimbayeva O.K., To'lqinova S.D.	
INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI FE'L KATEGORIYASINING IFODALANISHI.....	104

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

LEKSIKOGRAFIYANING NAZARIY ASOSLARI VA DOLZARBLIGI

Dildora Nekmurodova

O'z MU , XFF, Lingvistika(nemis tili)
mutaxassisligi 2-kurs magistranti

Ilmiy rahbar f.f.n dots. v.b M. J. Zulxonov

Annonotatsiya: Ushbu maqolada tilshunoslikning muhim va dolzarb sohasi bo'lgan leksikografiya yani lug'atshunoslikning dolzarb muammolari, zamonaviy lug'atlar haqida gap boradi.

Kalit so'zlar: leksikografiya, ichki qatlam, tilshunoslik,

Jahon tilshunosligida tildan amaliy foydalanish kònikmalarini oshirish tilni tasvirlash bilan birga uni tez va oson òqitish maqsadini birlashtirgan lingvodidaktik vositalar tadqiqiga e'tibor kuchaymoqda. XX asr boshlariga kelib kòpgina rivojlangan davlatlarda nafaqat til òrganish balki, intellektual salohiyatga ega yuksak ma'naviyatli umummilliy va umuminsoniy qadryatlarga sodiq shaxsni tarbiyalashning muhim vositasi deb òquv lug'atlari tan olindi.

Har qanday xalqning betakror milliy boyligi uning o'z so'zlari hamda turg'un iboralaridir. Zamon va makon ta'sirida tilning lug'at boyligi doimiy ravishda rivojlanib boradi. Hayot, turmush tarzi taraqqiyot va kashfiyotlar yangi-yangi so'zlar, tushunchalarni dunyoga keltiradi, ba'zi so'zlar esa eskirib iste'moldan chiqadi. Ana shunday dinamik rivojdagi bebaho boylikni o'z vaqtida tarix zarvaraqlariga muxrlash, tilning oltin sahifalarini durlash bilan to'ldirib borish faqat matonatli, zahmatkash, fidokor tilshunosh siymolargagina nasib etadi. Bunday buyuklarning nomi abadiy hurmatda bo'ladi. Buning yorqin isboti uchun bobomiz Mahmud Koshg'iy nomini tilga olish kifoyadir. Uning qariyb 1000 yil ilgari yaratgan turkiy tillar tahliliga bag'ishlangan “Devonu lug'atit turk” asari barcha turkiy xalqlarning betakror boyligi hisoblanadi. Mahmud Koshg'ariyning nomi esa tarix sahifalariga abadiy muxrlandi. Darvoqe, til lug'at boyligining nisbatan to'liq tahlili faqat lug'atlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Lug'atlar tuzishning nazariy va amaliy sohalari bilan shug'ullanuvchi fan leksikografiya deb nomlanadi. Har qanday izohli lug'atda, shuningdek, ba'zi ko'rgazmali lug'atlarda chap va o'ng qismlar ajratiladi. Lug'atning chap tomoni uning lug'atidir. O'ng tomonda yoki lug'at birliklarining tavsifi (agar lug'atning maqsadi ushbu birliklarning semantizatsiyasi bo'lsa, masalan, tushuntirish lug'atida yoki chet tilidagi o'quvchilar uchun ruscha-chet tilidagi lug'atda), yoki lug'at elementlarining tarjima ekvivalenti bo'lgan til birliklari to'plami (agar lug'atning maqsadi - o'quvchiga ko'rsating, o'quvchining ona tilidagi lug'atning ayrim elementlarini bildiruvchi semantik birliklar o'rganilayotgan tilning lingvistik vositalari yordamida uzatiladi, masalan, chet tili o'quvchilar uchun xorijiy-ruscha lug'atda). Lug'at - bu, birinchidan, leksikografik talqin qilinadigan, ma'lum bir tizim birinchi navbatda, alifbo tartibi bo'yicha joylashgan til birliklari, jumladan so'zlar, frazeologik birliklar, morfemalar va boshqalar ro'yxatidir. Ikkinchidan esa barcha sarlavha birliklarining yig'indisi-til. Har qanday lug'at loyihasini amalga oshirish juda katta, doimiy ravishda o'sib borayotgan materialni izlash va to'plashni o'z ichiga oladi. Material to'plash leksikografning asosiy vazifalaridan biridir.

Ochig'ini tan olish kerakki, lug'at uchun so'zlarni tanlashning ob'ektiv mezonlari hali mavjud emas. Bu kontekstda leksikograf uchun asosiy qoida, eng avvalo, leksemaning ma'lum bir til birligidagi funksional rolini boshqarib borishdir. Lug'at bir qator matnlar bilan cheklanishi mumkin. Til birligidan foydalanish chastotasi ham mezonga aylanishi mumkin. So'z tanlashning tematik printsiplari ham cheklovlarini qo'yadi. Tahlil uchun material tanlash bosqichida leksikograf qaysi manbalardan foydalanishini aniqlashi kerak. Manbalar odatda yozma matnlar, ona til yoki dialektda so'zlashuvchilarning og'zaki bayonotlari, turli xil ma'lumotnomalar va lug'atlar va

boshqalar. Lugʻat uchun material tanlash tamoyillari xronologik (tarixiy nuqtai nazardan) boʻlishi mumkin; meʼyoriy (adabiy til meʼyori nuqtai nazaridan); maʼno jihatidan farqlash; funktsional va stilistik; tarjima (lugʻatning qarama-qarshi qiymati boʻyicha). Nazariy leksikografiyaning asosiy muammosi polisemiya (leksik polisemiya) va omonimiya (tashqi jihatdan oʻxshash leksik birliklar maʼnolarining oʻxshash emasligi) lugʻatidagi farqlash masalasidir. Ushbu masalani hal qilishning qiyinchiliklari haqida leksikograflar juda yaxshi malumotga egalar.

Biz oʻz magistirlilik dissertsiyamizni yozish uchun manba sifatida Y. Ismoilov hamda Sh. Karimov tomidan tuzilgan 50 mingga yaqin soʻz va iboralar keltirilgan ham oʻzbekcha–nemischa ham nemischa–oʻzbekcha ikki tilli lugʻatdan foydalandik. Ushbu kitobdagi lugʻatdan misollar keltirsak;

A.a. Der erste Buchstabe des deutschen Alphabets; **von ~ bis Z** hammasi, barchasi, boshidan oxirigacha; **Aal m**; -e(s); e; zool. ilonbaliq, **aalen sich** quyoshda toblanmoq; **aalähnlich adj** - ilonbaliqdek. Demak, bitta oʻzakdan kelib chiqqan holda bitta soʻzning ham ot ham sifat ham feʼl holatida kelishi bir oʻzakdan kelib chiqqan holatda berilishini koʻrishimiz mumkin. Xuddi shunday tarjimada ham **Aal** soʻzini ilonbaliq deb tarjima qilib dominant bosh soʻz sifatida oladigan boʻlsak, qolgan soʻzlar ham uning atrofida toʻplangan, bir oʻzakdan kelib chiqqan oʻzakkosh soʻzlar hisoblanadi. Tarjimada oʻzbek tilidagi moslikni ham koʻrishimiz mumkin. Yoki quyidagi misolda ham **Abend m**; -s, e kechqurun, oqshom; **heute~**, diesen~bugun kechqurun, oqshomda; **Guten!** salom (kechki paytda) **gegen~kechga yaqin**; **es ist noch nicht alle Tage~oʻyning oʻn beshi qorongʻu**, oʻn beshi yorugʻ. Avvalambor lugʻat tuzishda asosiy omil va uning ketma-ketligini alifbo tarzida yaratish eng muhim imil sanaladi. Yuqoridagi misollarda koʻrib turganimiz kabi lotin alifbosidagi birinchi harf sanalgan **Aa** harfi bilan boshlangan soʻz oldingi oʻringa qoʻyib joylashtirilgan. Bundan keyingi soʻz esa birinchi harfi **Aa** va keyingi harfi ham lugʻat tartibida joylashtirilgani bu maktab oʻquvchilari hamda akademik litsey va kasb- hunar kollejlari talabalari uchun juda ham qulaylik yaratadi. Negaki, alifboni yoddan bilgan talabaga bu qoida qiyinchilik tugʻdirmaydi.

Anʼanaga koʻra jahon leksikografiyasi amaliyotida lugʻatdagi bosh soʻzlar ikki xil usulda joylashtiriladi. Birinchi yoʻl soʻzlarni alifbo tartibida joylashtirish yoʻli boʻlib, biror ilmiy prinsipga asoslanmagan boʻlsa-da, kerakli soʻzni izlab topish uchun qulaydir hamda bir va ikki tilli lugʻatlar tuzishda keng qoʻllanadi. Ikkinchi yoʻl ideografik, tematik prinsiplar asosida tanlangan leksemalarning joylashuvidir. Ilmiy-tematik prinsiplar asosida tuzilgan lugʻatlarning soni koʻp emas, lekin ularning til oʻrgatish jarayonidagi ahamiyati katta. Ayniqsa oʻquv-leksik, frazeologik, sinonimik va boshqa maxsus lugʻatlar shunday tematik prinsiplar asosida tuzilsa, ularning lingvodidaktik qiymati beqiyos ortadi. Bir tilli lugʻat tuzish jarayonida bosh soʻzning maʼnosini ochib berish masalasini ishlab chiqish katta ahamiyatga ega. Bizning fikrimizcha ham, talablarda darslarda ishlada yuqorida koʻrsatilgan tamoyillar samarali usullardan sanaladi. Biz lugʻatdan foydalanish uchun quyidagi usullarni taklif qilamiz; Lugʻatdan foydalanish uchun hamda kerakli soʻzni tezda topa olish uchun oʻquvchi:

- a. oʻquvchilar alifboni yaxshi bilishlari lozim;
- b. nemischa-oʻzbekcha lugʻatdan foydalanish uchun nemis tili alifbosini yaxshi yodlagan boʻlishi kerak;
1. oʻquvchi soʻzlarning oʻzagini topishni bilishi kerak;
2. otlarda koʻplik yasallishini bilishi kerak;
3. oʻquvchi sifat darajalarini bilishi kerak;
4. feʼllarning notoʻgʻri shaklini bilishi kerak;

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Abdullayeva A. Deutsch 2. Toshkent, Gʻafur Gʻulom, 2002
2. Anorboyeva A. Oʻzbek tilining imlo lugʻati. Toshkent, Fan, 2004
3. Ibrohimov S. Fargʻona shevalarining kasb-hunar leksikasi lugʻati. Toshkent Noshir, 2002
4. Ismatullayev P.R Ruscha-Oʻzbekcha politexnika atamallari lugʻati. Toshkent.

Foydalanilgan internet manbalari

- <http://www.ziyo.net.uz>
<http://www.redensarten-index.de/>
<http://www.lexikographie.de>

К ВОПРОСУ О ЛИНГВОКОГНИТИВНОМ УРОВНЕ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ В ДИСКУРСЕ

Аслиддинова Зармина

(Самаркандский государственный
институт иностранных языков)

Телефон: +998973927727

Аннотация: Рассматривается лингвокогнитивный уровень языковой личности в плане дискурса при описании языковой картины мира.

Ключевые слова: дискурс, концепт, референт, лингвокогнитивный уровень, языковая личность.

Общеизвестно, что описание лингвокогнитивного уровня языковой личности предполагает реконструкцию ее языковой картины мира. Вообще говоря, в лингвистической литературе при реконструкции языковой картины мира носителя языка используются различные термины, обозначающие единицу описания языковой картины мира. В числе таких терминов *концепт, ментальная интенция, квант знания, ключевая идея*. О ключевой идее как структурообразующем компоненте языковой картины мира говорят А.А. Зализняк, И.Б. Левонтина, А.Д. Шмелев [Зализняк, 2005], анализируя ключевые идеи национальной языковой картины мира русских посредством семантического анализа. Ключевая идея – это сквозной мотив, определяющий восприятие мира языковой личностью.

Нам представляется, что данное понятие можно использовать и при описании индивидуальнотиповой языковой картины мира, в частности при описании языковой картины мира алекситимика. На основе сопоставительного анализа, созданных алекситимиками и носителями языка без алекситимии, выявлены следующие ключевые идеи, определяющие специфику языковой картины мира алекситимиков.

1) Референтная детализация события, то есть акцент в текстах делается на описании референта (вещи), актуализируются денотативные признаки референта – материал, цвет, пространственные характеристики и пр. Ср.: *Я кольцо N. Я серебряное, с множеством небольших камней, выложенных дорожкой...* Важный компонент, присутствующий в текстах, – указание на функциональность референта: *Я простой карандаш, деревянный. В меня вставили графитовый стержень, благодаря чему я могу оставлять след на пройденной мною поверхности...* или *Я – шариковая ручка, очень необходимая для моей владелицы*. Практически в каждом монологе, автором которого является алекситимик, указывается назначение вещи: *<...> Каждый день я всматриваюсь вдаль, вглубь и пустоту космоса в поисках нового и неизведанного; Еще я тикаю каждый час, чтобы все знали, сколько сейчас времени; ...опять я должен считать твои тяжелые примеры...; ...С моей помощью она пишет конспекты, решает задачи...*

2) Отсутствие связи между референтом и его обладателем (отчуждение референта от его обладателя): *Я космический телескоп. Каждый день я всматриваюсь вдаль, вглубь и пустоту космоса в поисках нового и неизведанного. Я вижу красоту необъятной вселенной. Постоянный поиск жизни вне нашей системы и постоянная надежда что вотвот, уже, сегодня я найду что-то такое, чего не было до этого и периодически это происходит, что радует меня и надеюсь, людей внизу. Только иногда бывает одиноко, но я об этом редко думаю, так как поиск и наблюдения занимают все время.*

В содержательном отношении тексты представляют собой описание конкретного пространства, например: *Первый мой дом был большим, вокруг было много других книг, времени. Время два часа ночи; Я игрушка. Мне 17 лет, я считаю, что уже стара.*

Анализируя языковую картину мира алекситимиков, отметим, что для них характерно зрительное восприятие информации, т.е. **ведущая модальность восприятия** – зрение, способствующее видению информации. В результате автоматической обработки данных выявлено, что имеются достоверные различия в сравниваемых группах по использованию слов, касающихся процессов восприятия информации. Лица с алекситимией достоверно чаще используют категорию «Видение» (view, saw, seen – пример англоязычной версии); при этом отсутствует категория «Слышание» (listen, hearing – пример англоязычной версии).

Описание вербальносемантического уровня языковой личности предполагает анализ языковых особенностей создаваемых ею текстов. Лингвистический анализ проводился на основе данных, полученных в результате автоматической обработки текстов. Предметом анализа стали лексический, семантический, морфологический и пунктуационный уровни текстов. На основе анализа были получены следующие выводы.

Анализ **лексического уровня** показал, что ни у одного из испытуемых с алекситимией ни в одном протоколе не встречаются вульгаризмы и слэнг, что может говорить об определенных чертах алекситимиков как «нормативных» личностей. Также о «нормативности» алекситимиков может говорить тот факт, что они достоверно реже, чем носители языка без алекситимии, неправильно используют слова. Анализ **семантического пространства** текстов показал, что у носителей языка с алекситимией достоверно чаще, чем у носителей языка без алекситимии, встречается тема «семья», что говорит об актуальности семейных взаимоотношений для данной категории лиц.

Анализ **морфологического уровня** показал, что носители языка с алекситимией часто употребляют личные местоимения (я, меня, мне) и достоверно реже – местоимение «Ты». Кроме того, выявлено, что респонденты с алекситимией достоверно чаще используют союзы и присоединения («и», «в то время как», «включать в себя»). Вводные слова не используются. Междометия лица с алекситимией используют чаще, чем респонденты без алекситимии.

Таким образом, исследование показало, что языковая личность алекситимика имеет ряд особенностей. Эти особенности проявляются как на лингвокогнитивном, так и на вербально-семантическом уровнях языковой личности.

Языковая картина мира алекситимиков характеризуется следующими ключевыми идеями: референтной детализацией события, отсутствием связи между референтом и его обладателем (отчуждение референта от его обладателя). Установлено, что ведущей модальностью восприятия алекситимиков является зрение.

Исследование позволяет сделать вывод о том, что лингвистическим маркером алекситимии служат лексический, семантический, морфологический и пунктуационный уровни текста. Установлено, что языковая личность алекситимика является нормативной языковой личностью, для которой не характерно использование вульгаризмов, сленга, использование неправильно написанных слов. Для носителей языка с алекситимией свойственна актуализация негативных эмоций, доминирующей эмоцией является эмоция гнева.

Литература:

1. Голев Н. Д. Языковая личность, антропотекст и лингвоперсонологическая гипотеза языка / Н.Д. Голев // Филология: XXI в. (теория и методика преподавания): Материалы Всероссийской конференции, посвященной 70летию БГПУ / Под. ред. Н.Б. Лебедевой, Е.А. Косых. – Барнаул: БПГУ, 2004. – С. 4–9.
2. Голев Н. Д. Лингвоперсонология: проблемы и перспективы / Н.Д. Голев, Н.В. Сайкова // Вопросы лингвоперсонологии: Межвузовский сборник научных трудов. Ч. 1. / Алт. гос. техн. унт им. И.И. Ползунова. – Барнаул: Издво АлтГТУ, 2007. – С. 7–12.
3. Зализняк А. А. Ключевые идеи русской языковой картины мира / А.А. Зализняк, И.Б. Левонтина, А.Д. Шмелев. – Москва: Языки славянской культуры, 2005. – 544 с.
4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – Москва: Книжный дом Либроком, 2014. – 264 с.
5. Ковалева Ю. А. Особенности вербализации болевых ощущений у пациентов с алекситимическими чертами / Е.А. Горобец, Ю.А. Ковалева // Научное наследие В.А. Богородицкого и современный вектор исследований казанской лингвистической школы. – Казань: Казанский (Приволжский) федеральный университет). – 2016. – С. 148–154.
6. Ласовская, Т. Ю. Уровень алекситимии среди здоровых / Т.Ю. Ласовская, К.А. Койнова, Ф.К. Рашидова // Первый съезд терапевтов Сибири и дальнего Востока. Сборник тезисов и докладов 6–8 декабря 2005 г. – Новосибирск: Новосибирск, «Авангард», 2005. – С. 424–425.

USING METHODS OF GAMES IN MAKING SENTENCES

Ashurov Jahongir

Academic lyceum of TSPU named after Nizami

+998-90-980-20-04

jahongirashurov2004@gmail.com

Annotation: Different methods can be used in teaching English: games, brainstorming, dialogues and so on. Methods based in games are effective to any age group. In this article, I am writing about two game-methods, which help pupils to make longer sentences in short time. Using these game-methods, teachers of English can make their lessons more effective and more funny.

Key words: pedagogical problem, sentence, game, method, group, logical, grammatical, pupils.

One of the pedagogical problems in teaching English is how to teach pupils to make longer sentences. In order to overcome this problem I suggest game methods, which will help pupils make sentences easily and with fun. In this article, I am writing about three game-methods. These methods can be used to pupils of pre-intermediate or intermediate levels.

The first game is named as “If I were”. The teacher begins this game with explaining the rules and situation. Firstly, about the rules. The class is divided into two groups. Both groups should work as a single team in making sentences. When the teacher explains the situation, one of the groups begins the game by making one part of the sentence. The sentence should be of conditional two (unreal conditional). The second group continues the sentence by making both logically and grammatically correct ending. In turn, the first group should continue making another sentence, which should logically continue the second groups ending. Then, second group makes ending to the second sentence. Thus, game continues until one of the groups can’t make sentences correctly or the teacher can stop the game due to time requirements. Before beginning the game, the teacher must explain the situation. For example, a pupil wants to do his or her lessons but doesn’t have enough knowledge on the topic. The teacher lets the first group begin the game by making the first sentence. Here an example of the games.

First group’s sentences

If I knew the topic very well,
If I did the exercise now,
If I had enough time to go to the gym,
If I were a strong athlete,
If I

Second group’s sentences

I could do the exercise immediately.
I could go the gym.
I would become an athlete.
I would participate in tournaments.

Then, the second group begins the game when the teacher explains another situation. The second group begins If I and the first group should continue the sentence. So the game continues. An important point in this game is to make sentences correctly. They should be grammatically correct and make sense. The teacher decides if the sentence is correct or not. Also, the teacher should correct the mistakes. As you can see that this method helps pupils think and make sentences in short time. The longer the sentences, the better for pupils themselves. This method helps pupils think creatively and make correct sentences in any situation.

The next method is called as “fortunately – unfortunately”. The rule can be explained in this way. The class is divided into two groups. Both groups should work as a single team in making sentences. When the teacher explains the situation, one of the groups begins the game by making a sentence beginning with “Unfortunately, The teacher explains the situation. For example, “Yesterday, I planned to go to the bank to have cash”. The first group’s sentence can be like this: “Unfortunately, father drove my car to work. Then, second group continues the game by making sentence beginning with “Fortunately, An example of game:

Teacher:	- Yesterday, I planned to go to the bank to have cash.
First group:	- Unfortunately, father drove my car to work.
Second group:	- Fortunately, I live near bus-stop.
First group:	- Unfortunately, there were no bus for ten minutes.
Second group:	- Fortunately, a bus came after 12 minutes.
First group:	- Unfortunately, it was the bus that doesn’t go to my bank.
Second group:	- Fortunately, I realized that, changed to another bus and reached the bank.

- Fist group: - Unfortunately, it was lunch-break in the bank and I had to wait.
Second group: - Fortunately, I had my mobile and played games.
Fist group: - Unfortunately,
Second group: - Fortunately,

Then, groups can change their roles, the second group makes negative sentences beginning with “Unfortunately,” And the first group positive sentences with “Fortunately,”. The game continues until one of the groups can’t make sentences or the teacher stops. This method help pupils make sentences quickly.

Spoken English teaching techniques stress real-world communication and English conversation versus rote memorization. Because these communicative methods are a student-centered approach, the teacher must work as a facilitator in an effort to help students develop English speaking skills for a range of purposes. Our teaching methods are focused on increasing speaking English in classroom, as well as the pronunciation of words, and utilizing new vocabulary as much as possible. Using these classroom oriented methods maximizes dialogue through a variety of techniques, including class discussions, presentations, small group discussions, pair work, group work, special projects, and other task-oriented assignments.

A good teacher always wants that his teaching should be effective. He wants that all the students of the class should properly attend, listen to him and try to grasp what he teaches in the class. The principles evolved help the teacher to carry on his routine of teaching efficiently. They provide him guidelines and keep him on the right track. They check him from going astray. They ensure the achievement of the teacher in the process of teaching.

Used literature:

1. John and Liz Soars. New Headway. Pre-Intermediate. Student’s Book. Oxford. 2007.
2. Jim Scrivener. Learning Teaching 3rd Edition Student’s Book. London. Macmillan. Harmer Jeremy. How to teach English. London. Pearson. 2007

О'ЗБЕК ВА ХИТОЙ ТИЛЛАРИДАГИ КО'ПЛИК ҚО'ШИМЧАЛАРИНИНГ ҚИЙОСИЙ ТАҲЛИЛИ

Irgasheva Umida Asqarjon qizi
O'zDJTU Xitoy tili nazariyasi va
amaliyoti kafedrasini o'qituvchisi
umida.0402@mail.ru
+998909342773

Annotatsiya. Ko'plik xitoy va o'zbek tillarida keng tarqalgan grammatik tushunchadir. Ushbu maqolada ko'plik shaklining qiyosiy o'rganilishi va bu ikki tilning ishlatilishi keltirilgan. Maqsad - har ikki tilni o'rganuvchilarga ikki til ifodalari o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni har tomonlama tushunish va o'zlashtirishga yordam berish hamda ularning tillararo muloqot ko'nikmalarini takomillashtirishdir.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, xitoy tili, ko'plik, qiyosiy tahlil.

O'zbek tili – Oltoy tillari oilasining turkiy tillar turkumiga kiruvchi tildir. Xitoy tili Sino-Tibet tillari oilasiga mansub bo'lib, izolyatsiyalangan ya'ni “ajratilgan til”dir. O'zbek tilida unlilar uyg'unligi va unlining zaiflashuvi mavjud. So'z shakllanishi va morfologiyani ko'plab qo'shimcha tarkibiy qismlari mavjud. Xitoy tili nutq, lug'at tarkibi va grammatik tuzilishda o'zbek tilidan juda katta farq qiladi. Xitoy va o'zbek ko'plik shakllari va ularning ishlatilishi o'xshashliklarga va ko'plab farqlarga ega. Ushbu maqolada “ikki tilli” o'quvchilarning ta'lim samaradorligini oshirishga yordam berish uchun o'zbek ko'plik qo'shimchasi “lar” va Xitoy ko'plik qo'shimchasi “们” (“men”) o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar bo'yicha qiyosiy tadqiqotlar olib boriladi.

1. O'zbek tili ko'plik qo'shimchasi “-lar” xitoy tili ko'plik qo'shimchasi “们” bilan bir xil.

Ikki xil til har doim ma'lum grammatik kategoriyalarni ifodalashda o'xshashliklarga ega bo'ladi. O'zbek tili ko'plik qo'shimchasi -lar xitoy tili ko'plik qo'shimchasi “们” bilan ba'zi grammatik o'xshashliklarga ega.

Ritorik personifikatsiya bo'lganda o'zbek va xitoy tili ko'plik affikslarining ma'nosi va ishlatilishi bir xil bo'lib, ular ob'ektlarga ishora qiluvchi otlarga biriktirilishi mumkin. Masalan, yo'lbarslar (老虎们 laohu men), itlar (狗们 gouden).

Biror bir narsani jonlantirishda foydalanish adabiy asarlarda ko'proq uchraydi. Bu xususiyat ko'proq ertak va romanlarda yaqqol ko'zga tashlanadi. Masalan,

1. 春天一到, 鸟兽鱼虫们都活跃了起来 (chuntian yi dao, niaoshou yuchong men dou huoyuele qilai) - Bahor kelishi bilan qushlar, hayvonlar, baliqlar va hasharotlar faollashdi.

2. 月亮刚出来, 满天的星星们就眨起眼睛来 -(yueliang gang chulai, man tian de xingxing men jiu zha qi yanjing lai) Oy chiqqach, osmonda yulduzlar miltirardi. tilida son (miqdor) so'zlar bilan o'zgartirilgan otlar ko'plik affikslari bilan O'zbek ergashmaydi. Ushbu holat xitoy tilida ham mavjuddir. Masalan: 他的手上放着自己熟悉的两个东西 (ta de shou shang fang zhe ziji shuxi de liang ge dongxi) - Uning qo'lida tanish bo'lgan ikkita narsa bor.

O'zbek va xitoy tillarida uch bolalar (三个孩子们) va besh savdogarlar (五个商人们) deb aytish to'g'ri hisoblanmaydi.

Otlarga “们” qo'shilgandan so'ng ular endi umumiy miqdorlovchilar tomonidan o'zgartirilmaydi, lekin ba'zan “许多、好些、那群、这些、那些” ko'p, ko'p, u guruh, bular, o'shalar” kabi noaniq sonlarni ifodalovchi miqdor sifatlar bilan o'zgartirilishi mumkin. Bu xususiyat o'zbek va xitoy tili iboralari ham bir xil.

O'zbek tili ko'plik qo'shimchasi “-lar” bilan xitoy tili ko'plik qo'shimchasi “们” o'rtasidagi farqlar quidagilardan iborat:

O'zbek tilida ko'plik bir xil ikki yoki undan ortiq narsani anglatadi. Bu ko'plik sonlarining eng asosiy va tipik ma'nosi. Ko'plik tushunchasi asl o'zagiga maxsus “-lar/-lar” qo'shimchasini qo'shish orqali ifodalanadi. Oxirgi bo'g'in orqa unli bilan-lar birikib hosil qilgan o'zakdir, oxirgi bo'g'in esa-lar birikib old unli bilan hosil qilgan o'zakdir. Masalan:

O'rtoqlar, do'stlar (同志们) sayohatchilar (旅客们) (unidan keyingi uyg'unlik), jangchilar (战士们) (unlilar uyg'unligi).

Xitoy tilida unli uyg'unlik bilan bog'liq muammo yo'q. Xitoycha ko'plik qo'shimchasi” 们 “so'zidan keyin ham ikki yoki undan ortiq o'xshash narsalarni ko'rsatish uchun qo'shiladi. Bu “不止一个” 或 “多数” birdan ortiq” yoki “eng ko'p miqdor” degan ma'noni anglatadi. Masalan: “他们”、“姑娘们”、“孩子们” - “ular”, “qizlar”, “bolalar”.

O'zbek tilida ko'plik sonlari tana qismlari nomlarini ifodalovchi ma'lum otlarning o'zaklariga qo'shib, atoqli otlar bilan yuritiladigan narsalarning butunligini ta'kidlaydi. Masalan:

Butun boshlarim va bellarim og'ridi - 我的整个头，整个腰都疼(wo de zheng ge tou, zheng-ge yao dou teng).

Ammo, xitoy tilida “脸们”、“头们”、“腰们” yuzlar”, “boshlar” va “bellar” deyish to'g'ri emas. Jonlantirish usulidan tashqari, xitoy tilidagi “们” odatda referent nomi yoki olmosh keyin qo'shib bo'lmaydi, lekin faqat referent olmosh yoki ot keyin ilova qilinishi mumkin. Masalan: “你们”、“老师们”、“医生们” sizlar”, “o'qituvchilar”, “shifokorlar” va hokazo.

Olib borilgan qiyosiy tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ko'plikning shakli va ishlatilishi jihatidan o'zbek va xitoylarning bir-biriga o'xshashligi va ko'pgina farqlari bor. O'zbek tilidagi “-lar” ko'plik qo'shimchasi keng qo'llanish va boy ma'nolarga ega bo'lib, uning nutqi shunga ko'ra o'zgaradi. Shu bilan birga, o'zbek tilidagi ko'plik va birlik raqamlari ma'no va shaklda qat'iy cheklangan va aralash bo'lishi mumkin emas, bu zamonaviy o'zbek tili otlarining birlik va ko'plikka qattiq qarshilik ko'rsatadigan morfologik yozuvga mos keladi. Xitoy tilida “□” dan foydalanish tor doirasi bilan, grammatik qoidalar bilan cheklangan, lekin ma'nolari keng. Ko'plik ma'nosi ko'plik shaklida yoki birlik shaklda ifodalanishi mumkin. Bundan tashqari, Xitoy tilidagi ko'plik shakli ham o'zbek tilida mavjud bo'lmagan grammatik xususiyatlar birlik ma'nosini ifodalashi mumkin. Bu farqlar ikkala tilni o'rganish uchun qiyin. Qiyosiy tilshunoslikda tegishli nazariyalardan foydalanish, o'xshashlik va grammatik ma'noda o'zbek va xitoy tili ko'pchilik o'rtasidagi farqlar qiyosiy o'rganishga yordam berishi mumkin. Har ikki tilni o'rganuvchi o'quvchilar tushunishi va yana har tomonlama ikki tillarni o'zlashtirishi, va ularning muloqot ko'nikmalarini oshirishida ushbu maqola yordam berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Проф. Н. К. Дмитриев, Грамматика кумыкского языка. Моск. – Лгр., 1940, бет: 47.
2. Shamansurov Shorasul Shavkatovich. On The Usage Of Plural Signs In The Languages Of Chinese Minorities-The Uzbek Plural Sign—“-lar”[J] IJSTR (2019) 10-8.
3. «Грамматическая категория числа не зависит от понятия числа». (Ж. Вандриес, Язык, русча таржимаси, М. – Л., 1934, бет: 108).
4. J. Deny, Grammaire de la langue turque (Dialecte osmanli), paris, 1920, § 103.
5. 吕淑湘. 1980. 现代汉语八百词[M]. 北京:商务印书馆. 辞海. 上海辞书出版社. 上海, 上/ 中/ 下/ 2003 年, 954页.
6. 现代汉语词典 (第5版) / 中国社会科学院语言研究所词典编辑室编. - 北京: 商务印书馆, 2005年, 568页.
7. Русча – ўзбекча лугат. Ўзбек Совет Энциклопедияси Бош редакцияси.: Тошкент, 1984 й, 1046 бет.

A MIRROR WORLD THAT SHOWS THE EXISTENCE OF EACH NATION IN THE WORLD

Urinboeva Nazokat

3rd Stage Student of the
National University of Uzbekistan

Annotation: This article describes the role and importance of the mother tongue in the formation of a person, the history of the Uzbek language, its beauty and charm, as well as scientific views on the importance of language in the works of prominent representatives of classical and modern literature. We are talking about the reforms that have been carried out in recent years to increase the prestige and prestige of the Uzbek language and their results.

Keywords: Turkish language, historical roots, history of linguistics, world languages, phonetics, phonology, Turkology, theoretical and practical linguist, Jadids, foreign words, language festival, department.

It is difficult to find a nation in the world that does not honor its mother tongue and fight for its honor and prestige. The language reflects the centuries-old history, national values, customs, culture, art and spirituality of each nation. The development of the modern Uzbek literary language is a process that has been going on since certain times. The Uzbek literary language has a number of historical roots: the oldest Turkic language, the oldest Turkic language, the old Turkic language, the old Uzbek literary language, the new Uzbek literary language. The Uzbek language grew from these historical roots and in the 30s of the XX century took the form of modern Uzbek literary language.

In order for the Uzbek language to reach this level, it is possible to obtain new information through the spiritual heritage of our great ancestors and the history of linguistics, as well as its views on its development. In particular, Farobi's views on the field. The fact that the first part of The Word on the Classification of Sciences is devoted to the science of language also indicates that he paid great attention to linguistics. Or, through Beruni's Saydana, he expresses his views on world languages, their differences, and some issues, and thus contributes to the formation of linguistics as a science. The author cites the involvement of eight muscles in the movement of the tongue. Through his knowledge of the organs of speech, Ibn Sina became famous as a scholar who contributed to the development of phonetics and phonology in world linguistics. According to S. Mutallibov, the work «Devonu lug'atit turk» created by Mahmud Kashgari is a valuable work for the science of Turkology, as well as for the high title of the founder of the science of Turkology Kashgari. In the history of the Uzbek literary language, the second half of the XV century is associated with the creative activity of the great Uzbek poet and thinker Alisher Navoi. Hazrat Alisher Navoi, who considered our language a little higher than other languages, wrote his works in our language in a way that everyone could understand and clearly.

In Navoi's Muhokamat-ul Lughatayn, the Uzbek language is also one of the richest languages through the comparative study of two languages belonging to different families. proves that it has a fully developed literary language in practical and scientific-theoretical terms. Through Muhokamat ul-lug'atayn, as a theorist and practicing linguist, he demonstrated the richness of the Uzbek language vocabulary, the possibilities of phonetic and morphological phenomena, and the artistic power of the Turkic language. Navoi continued his struggle for his mother tongue in three directions: as a great poet and writer, as a great statesman of high rank and as a great thinker, linguist.

It is no coincidence that the Jadids, who called for the struggle for development, the development of Turkic languages, the enrichment of literature in these languages, the study of secular sciences, the use of scientific advances, and the struggle for equality between women and men, paid special attention to language. That is why it is said, «When a nation loses its language, it loses its religion and its nation.» The magazine «Oyna» edited by Behbudi paid special attention to the language issue. The speech encouraged in-depth study of the language without the use of foreign words. In particular, the author writes: «If we do not preserve our language and literature, but add foreign dictionaries and words to it, we will soon lose our language and nation. When we lose our nation, our religion will disappear by itself ... So protecting our language from foreign words is our number one priority. » Or Abdullah Avloni's article, «We Need Four Languages, Not Two,» urges young

people to learn more languages and learn Russian, along with Arabic, Persian, and Turkish. It is obvious that the works of art, manuals, newspapers and magazines created by our great ancestors for the development and progress of the Uzbek literary language are firmly committed to further enhancing the role of our motherland in society and its future recognition by the peoples of the world.

In my opinion, the law on language is necessary not to show our pride or to satisfy our desires, but to preserve our identity, not to lose our language and not to destroy the Uzbek people. The first example of respect and attention to the state language is to speak and write it correctly and beautifully.

«I am saddened by Turkish poetry,»

I turned the country upside down. «

they write. When Alisher Navoi discovered the treasures of our native language, he described it as follows: more beautiful than a tulip. « The Uzbek people are proud of the thousands of years of history and continuous development of their literary language. We young people are the owners of all the treasures.

The future of our language, which is ingrained in the human heart by the mother goddess, and which is the glory and honor of humanity, is in the hands of us young people. When children stop reading in their mother tongue, that language is on the verge of extinction. Preserving a language means preserving the culture, customs, and traditions of that people. Language is the core of every nation's culture. That is why the preservation of language determines the development and future of the nation. Language unites people, educates them, teaches them, preserves their customs and traditions. Therefore, in order to raise the international prestige of our native language, to include it in the list of languages developed on the basis of national and universal concepts, each of us must have a deep respect for our language.

References:

1. B. Karimov. K. Mira'zamov. National development and language issues.
2. A. Nurmonov. History of Uzbek linguistics. T. 2002
3. H. Jamolkhonov. Modern Uzbek literary language. T. 2005

CHET TILLARNI OQITISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI

Zakirova Nargiza Djurayevna

JIDU akademik litseyi

Nemis tili fani bosh o'qituvchisi

Telefon: +998-93-397-41-52

Annotatsiya: Texnologiyalarning hozirgi rivojlanish bosqichida kundalik muloqotda ham, professional sohada ham xorijiy tillarni o'rganish va amaliy jihatdan egallash uchun tobora yuqori talablar ortib bormoqda. Ayniqsa, ma'lumot miqdori ortib bormoqda, ya'ni ko'pincha uzatish, saqlash va qayta ishlashning an'anaviy usullari yetarli darajada samarali emasligi tobora ko'zga tashlanib bormoqda.

Kalit so'zlar: axborot texnologiyalari, lingvistik ko'nikmalar, kommunikativ ko'nikma, yangi yondashuvlar, leksik birliklar

Axborot texnologiyalaridan foydalanish kompyuterning yuqori salohiyatini o'rganish vositasi bo'lib qolmoqda. Kompyuter texnologiyalari an'anaviy ta'lim usullari bilan solishtirganda katta afzalliklarga ega. Kompyuter texnologiyalari asosida siz turli xil nutq faoliyatlarini o'rgatishingiz mumkin, shuningdek, til hodisalarini tushunishga, lingvistik ko'nikmalarni shakllantirishga, kommunikativ vaziyatlarni yaratishga, nutq va til harakatlarini avtomatlashtirishga yordam beradi, shuningdek, talabalarning mustaqil ishini jadallashtiradi va ta'limga individual yondashuvni amalga oshiradi. Eng muhim metodik toifalar chet tilini o'qitishning maqsadi hisoblanadi. Zamonaviy xorijiy tillar bo'yicha Yevropa Kengashi ta'rifi ko'ra, chet tillarni o'qitishning asosiy maqsadi kommunikativ ko'nikmani shakllantirishdir. Shu bilan birga, bu ko'nikmaning bir necha tarkibiy qismlari, masalan, lingvistik ko'nikmalar, ijtimoiy-madaniy ko'nikmalar, ijtimoiy-madaniy ko'nikmalar va strategik ko'nikmalar. Lingvistik ko'nikmalar til tizimi haqida bilim ega bo'lish, til birliklarining nutqida ishlash qoidalari, ushbu tizim asosida suhbatdoshning fikrlarini tushunish va og'zaki va yozma ravishda o'z hukmlarini ifodalash imkoniyati bilan bog'liq. Sotsiolingvistik ko'nikma, til asosida fikr shakllantirish va shakllantirish usullarini bilish va nutqda tilni qo'llashni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy-madaniy ko'nikmada o'quvchilar ona tilining nutq xatti-harakatining ijtimoiy va madaniy xususiyatlarini bilishlari nazarda tutiladi. Milliy va madaniy xususiyatlar orasida axloq qoidalari, urf-odatlar, ijtimoiy stereotiplar mavjud.

Strategik ko'nikmalar talabalar tilni bilishdagi bo'shliqlarni, shuningdek, xorijiy muhitda muloqotning ijtimoiy va nutq tajribasini to'ldirishlari mumkin bo'lgan ko'nikmani nazarda tutadi. Ijtimoiy ko'nikmalar odamlar bilan muloqot qilish, muloqot sharoitida harakat qilish va ma'ruzachi va vaziyatning kommunikativ maqsadlariga muvofiq fikrni bayon etish ko'nikmaiga ega bo'lish ko'nikmaiga ega. Chet tillarni o'qitish jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanishda axborotlashtirish jarayoni ta'lim jarayonida yangi texnik vositalarni rasmiy ravishda qo'llash bilan cheklanib qolmasligi, axborot jamiyati talabalariga mos keladigan innovatsion metodlarni ishlab chiqish va qo'llash uchun mutlaqo yangi ta'lim tizimini yaratish uchun asos bo'lishi zarur.

Yangi yondashuvlarni yaratish va ishlab chiqish jarayonida yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha jahon tajribasini tahlil qilish foydali bo'ladi.

Hozirda chet tili darslarida foydalanish uchun ko'plab kompyuter dasturlari mavjud:

- o'quv dasturlari - muayyan bilim, ko'nikma va ko'nikmalarga ega bo'lish;
- o'quv dasturlari - bilim va ko'nikmalarni mustahkamlash;
- nazorat dasturlari - bilim sifatini nazorat qilish va ularni tuzatish;
- o'yin dasturlari va hakoza.

Kompyuter dasturlari yordamida quyidagi maqsad va vazifalarni amalga oshirishni iloji bor:

- fonetikasi o'rganishda: a) yetarli talaffuz va eshitish ko'nikmaini olish. Yangi til materiallariga nisbatan eshitish va talaffuz ko'nikmalarini yanada takomillashtirish; b) eshitish, talaffuz va intonatsion ko'nikmalarni shakllantirish.

- grammatikasi o'rganishda: a) grammatik vositalar hajmini kengaytirish, yangi grammatik hodisalarni o'zlashtirish va ularni nutqda qo'llash; b) retseptiv grammatik ko'nikmalarni shakllantirish, nemis jumlasining barcha tarkibiy va kommunikativ turlarini (o'rta maktab o'quvchilari uchun) aniqlash va nutqda foydalanish ko'nikmalarini takomillashtirish – muayyan grammatik hodisalarni samarali o'zlashtirish-masalan, turli xil jumlar, konstruktsiyalarni (o'rta

sinf o‘quvchilari uchun);

- so‘z bilan ishlashda: a) leksik birliklarni tizimlashtirish, potentsial lug‘atni kengaytirish, leksik birliklarni aniqlash va ulardan foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish; b) yozma nutqning leksik ko‘nikmalarini shakllantirish, tinglash va samarali ko‘nikmalarini shakllantirish.

- o‘qish jarayonida: a) o‘qishning asosiy turlaridan foydalangan holda turli uslublarning (publitsistik, badiiy, ilmiy-ommabop) haqiqiy matnlarini tushunish: axborot, o‘rganish, ko‘rish, qidirish.

O‘z darslarimda men quyidagi o‘quv dasturlarini tez-tez ishlataman: MyTestX talabalarning leksik va grammatik materiallarga ega bo‘lish darajasini aniqlash uchun; Der grüne Max, Bunt es Deutsch Aktiv 3 (fonetika, grammatika, so‘z birikmalarini (so‘zlar, suhbatlar, vaziyatlar) o‘rgatish, eshitish orqali nutqni o‘qish va his qilish; Hueber – Grammatik für anfänger. Ushbu dastur grammatikani o‘qitish uchun taqdim etiladi.

Har qanday noan‘anaviy dars - bu o‘yin, faqat “katta” o‘yin, o‘z qoidalari va sifati bilan. Bu bolaning shaxsiy boshlanishini namoyon qilish uchun qulay shakl. Maktab o‘quv materiallarida o‘yin faoliyatida bolalarning aqliy harakatlari shakllanadi, majoziy fikrlash rivojlanadi, ta’limotning motivatsiyasi kuchayadi. O‘yin quyidagi vazifalarni muvaffaqiyatli hal qilishga imkon beradi:

- bolalarning nutq faoliyatida psixologik tayyorgarligini yaratish;
- til materiallarini qayta takrorlashning tabiiy ehtiyojini ta’minlash;
- yaxshi nutqni rivojlantirish uchun tayyorgarlik bo‘lgan to‘g‘ri nutq variantini tanlashda o‘quvchilarni o‘qitish; hikoya va vaziyatli muloqotga tayyorgarlik jarayonida talabalar guruhdagi o‘zaro aloqani o‘rganadilar, rollarni taqsimlaydilar, mashq qilib ko‘radilar va hk;

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, chet tillarini, xususan, nemis tilini o‘rgatishda zamonaviy texnologiyalarni istiqboli porloqdir. Nemis tili o‘qituvchilari zamonaviy texnologiyalardan o‘z darslarida samarali foydalishlari maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar va manbalar:

1. Лийметс Х.И. Групповая работа на уроке. М.: Наука, 1975.
2. Grammatikspiele Deutsch (DaF) herausgegeben von Mario Rinvolucris und Paul Davis Ernst Klett Verlag GmbH, Stuttgart 2000.
3. Brettspiele DaF herausgegeben von Anita Pfau und Ann Schmid 1. Auflage Ernst Klett Verlag GmbH, Stuttgart 2001.

NOISE IN THE CLASSROOM: OBSTACLE OR OPPORTUNITY?

Karimberdieva Nadezhda Yuldashevna

Teacher of English

School #3 Urganch, Khorazm region.

Mobile phone +998904384480

sapirra@mail.ru

Annotation: the article represents causes of obstacles such as noise during the class and proposes some ways to deal with it. The content is sharing of personal pedagogic teaching experience.

Key words: noise in the classroom, objective reality, unclear assignments, teaching techniques, practical advice, didactic tone, effective methods of delivering information, noise-generating situations.

Every schoolteacher is familiar with the phenomenon of “noise in the classroom” the general conception is that noise is something the teacher should be afraid of, something to be avoided, something that hinders the realization of educational purposes. My suggestion is that noise should be perceived simply as an objective reality we have to consider at work.

What are the most common causes of noise in the classroom?

· **The use of unclear or unfamiliar terminology.** Experience shows that even at teacher seminars, where the participants have scholarly degrees, it is sometimes worthwhile to define the terms used, and give illustrative examples. and the same is certainly applicable to schoolchildren. Without meaning to sound simplistic, our observations show that after a teacher shows four or five unknown words, noise in the classroom dramatically increases. Experienced teachers have a noise for such words, and in a case where they are obliged to use unfamiliar terms or phrases, the vague expressions of the students, occasional yawns, vacant stares and other “symptoms” will signal that it is time to provide some explanation.

· **Unclear assignments.** The ability to give clear instructions is a hallmark of pedagogical skill. however students’ understanding of these instructions depends on the situation: the class may understand the teacher perfectly well on one occasion and misinterpret the same task on another. In planning activities, the teacher should be aware of student reaction to each and every word of the assignment. but even this is not enough. The students will truly accept on assignment only if it is logically connected with the previous parts of the lesson; and even more important, if they can see and understand the point of the assignment – the educational aim.

Performing meaningless tasks may result in mindless facility, but this result is not educationally sound.

· **No outlet for pent-up energy.** For some obscure reason, physical exercise and warm-ups are considered expedient only in the elementary classroom. Teachers of upper grades are generally skeptical toward the idea of warming up. but the fact is, of the teacher does not initiate any activities to realize accumulated energy, it is apt to find other, more harmful, outlets: graffiti on the desks. scratches on the wall, etc. noise in the classroom is just one way of “letting off steam”. Certainly, actual physical exercises with older students may seem awkward, but warming up can take other forms. the teacher may sing a song with the class, play an intellectual game, or simply talk for a while about something different, e.g. tell an interesting story. A skilled teacher will easily find a way back to the theme of the lesson.

· **Absence of logical connections or “transitions”.** This is another reason for the classroom to become noisy. Human perception is continuous and integral: we do not like to be interrupted in the middle of the thinking process, to have our expectations upset by something completely new and unexpected. Often the teacher presents a task that has no connection with the previous activity, saying simply “Well, and now let us move on to something else...”. Such “leaps” cause mental strain for the majority of children and invariably produce a negative reaction. Those who are not especially good at behaving themselves develop an irresistible desire to talk about something else. the noise-generating situation just described falls under the heading of “lesson plan mistakes”. The continuity of the lesson, its “logical transitions”, should be planned beforehand. And in the case of awkward transition, it is better for the teacher to back up a step and restore the missing logical link.

· **An overly didactic tone.** Some teachers cannot resist an opportunity to teach a moral – as well

as intellectual – lesson. They overlook the fact that the actual effectiveness of such a “lesson with moral” is usually close to zero. While we can – and should – debate this contention, one thing is indisputable – excessive moralizing in class leads to excessive noise. and how difficult it can be then to descend from the exalted realms of ethics to the ordinary prose of science! there is no point in giving advice in this situation, but perhaps it is worth remembering that often the advice we give to others is in fact meant for ourselves. if the shoe fits.

In conclusion, there may well be other causes – this is not intended to be an exhaustive list of noise-generating situations. I do want to suggest that we consider classroom noise not as something to be feared and avoided, but as a fact of life that we must accommodate and learn from.

List of literature:

1. https://www.researchgate.net/publication/326094743_Strategies_in_Learning_and_Techniques_in_Teaching_English_Speaking
2. Dreikurs, R (1971). Maintaining sanity in the classroom: illustrated teaching techniques. New York: Harper and Row

INTENTIONALITY IN ENGLISH AND UZBEK LEXICAL MEANS REPRESENTING THE CATEGORY STRUCTURAL - SEMANTIC FEATURES

Najmeddinov Ahmad Rakhmatovich

Teacher of Kokand University

+998906277008,

intellect_star@mail.ru

Annotation. It has become clear that the expression of intentionality, which is an anthropocentric category in world languages, by linguistic means only if it is studied within a narrow-linguistic boundaries, does not give a complete picture of its total internal and external features. A tectological approach to field research is important.

Key words. Constant, corpus, semantic extension, phraseological units, potential, components, lexemes, convergence.

The range of lexical means of expressing intentionality is extremely wide. As proof of this, E.V. Gulyga considers the phenomena of objective existence and the relationship between them and the speaker to be the most active of the available methods of expression by lexical layer units - words. Although this situation creates favorable conditions for the convergence of lexical and grammatical meanings, they differ from each other both qualitatively and numerically¹. All grammatical meanings and semantics can be named to one degree or another through lexical meaning².

Using the analysis of the corpus of verbs of an existing intellectual nature in English on the basis of quantitative and qualitative criteria, it became clear that they can be divided into the following groups according to their structure: simple (single-syllable) intentional verbs:

a) simple desire verbs (*want, desire, plan* ва ҳ.к.):

*“I’ve thought of that, Jack. I’ve **planned** it all. Father has saved some money. He is weary of this place where the fear of these people darkens our lives (Doyle A.C., 724)*

The peculiarity of this type of verbs is that they are applied to a particular component in the sentence and require a semantic extension, which is characterized by the formation of sentences in the form V + to infinitive / -ing (gerund)..

b) intentional devices in the form of verbs + prepositions (*dream of, long for, pine for, aim at, be about*): *Suddenly he discovered something. One of his upper front teeth was loose. This was lucky; he **was about to begin** to groan, as a “starter,” as he called it, when it occurred to him that if he came into court with that argument, his aunt would pull it out, and that would hurt (Twain M., 46).*

Devices with two components: devices with intentional semantics in the verb + fire form (make an effort, have a mind): *When the worst came to the worst, she had an impulse to get up and tell on Alfred Temple, but she made an effort and forced herself to keep still—because, said she to herself, “he’ll tell about me tearing the picture sure. I wouldn’t say a word, not to save his life!” (Twain M., 126).*

Complex non-structural units with two or more components (fixed expressions in the form of phrases): *have one’s heart in the right place, ill will, show one’s hand, with a view to doing something, have an itch for something, have a penchant for doing something, hunger for something, one’s heart is set on something, a thirst for something, cook something up, have a (good) mind to do something to be tempted to do something; to be on the verge of doing something, have designs on someone or something, make a point of doing something, have something in store (for someone), make up one’s mind to do something, take upon oneself etc.*

*The boy laughed rudely. “You ain’t sendin’ me home, missus. I was **on the verge of leavin’**—I done done my time for this year.” (Lee H., 20)*

*On this Friday afternoon, scarcely two days after his previous visit, he **made up his mind to see** Carrie. He could not stay away longer (Dreiser Th. Sister Carrie 85).*

¹ Гулыга Е.В., Шендельс Е.И. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. — М., 1966.

² Гулыга Е. В. Автосемантия и синсемантия как признаки смысловой структуры слова //Филологические науки. — 1967. — Т. 2. — С.62-72.

Mr. Green **took upon himself** to order everything and everybody about the place (Bronte E. , 290).

The formation of phraseological units with intentional semantics occurs not because of the logical basis of individual tokens, but because of the integration of tokens. AE Mamatov emphasizes that “the components of phraseological units have a certain degree of semantic independence. They participate in the formation of phraseological meaning to one degree or another.” Therefore, the relationship between the components is built in such a way that one of them is the main basis and the logical basis. The basic component also plays an important role in providing the lexical and grammatical group of phraseology. In linguistics, lexemes in phraseology have their own “private meanings”, “meaning independence”, “lexemal status”, “private meaning is weakened”¹. VV Vinogradov emphasizes that «the degree of uncertainty of phraseologies, the closeness, the coherence, the coherence of the phrase, as well as the independence of the word-components, varies in different phraseologies.» A.I.Smirnitsky states that “the components of phraseology are called tokens, but it is necessary to use them in a special way.” AV Kunin concludes that the components of phraseology are called tokens, but they differ in their lexical nature. According to Sh. Rakhmatullayev, the components that make up the phraseology emphasize that they retain their specific meanings and interpret them as supporting and non-supporting components. M. Umarchodjaev admits that the meanings of the components of phraseology are weakened to some extent, and prefers to call them lexemes, while acknowledging the occurrence of semantic “incurable”².

One of the peculiarities of intentional verbs is that their meaning depends on their distributive aspects. From this point of view, we can witness the intentional environment in which speech is transferred to speech through models in the pattern of noun / adjective + complement + intentional verb + infinitive / gerund or their modification (noun + verb + and + infinitive)³: *There was a pause during which Delaney again **contemplated pushing** himself up and heading home, but he hesitated. Here was a sympathetic ear; an impressionable mind* (Boyle T. C., 42).

*“Soon’s school starts I’m gonna ask Walter home to dinner,” I **planned**, having forgotten my private resolve to beat him up the next time I saw him* (Lee H., 162).

Also, due to the syntactic potential of this or that unit, the use of devices consisting of noun + verb + preposition + gerund instead of the infinitive is widespread in the speech: *But it appeared to Dorian Gray that the true nature of the senses had never been understood, and that they had remained savage and animal merely because the world had sought to starve them into submission or to kill them by pain, instead of **aiming at making them elements** of a new spirituality, of which a fine instinct for beauty was to be the dominant characteristic* (Wilde O., 120).

Based on this analysis, it can be reiterated that additional tools (i.e., gerunds, infinitives, prepositions) are required for the full functional activity of verbs of an intonational nature, otherwise they cannot serve as an expression of intentionality.

REFERENCES

1. Axmedova M. Fundamentals of philosophy. -Tashkent: Uzbekistan, 1998. - 340 p. 1.1.28. A’zamov A. Munajatnoma. Comments on Alisher Navoi’s work “Munajat”. -Tashkent: Spirituality, 2001. -126 p.
2. Appel K. “Cobra” in Moscow. –M.: Xudojnik, 1997. -284 p.
3. Bart K. Favorite work: Semiotics. Poetics: Per. s fr. - M.: Progress, 1994. -326 p. 1.1.31. Bart K. Essays on dogmatics: Lectures, read at the University of Bonn in the summer semester 1946. - SPb.: Aleteyya, 1997. —271 p.
4. Bart K. Message to Rimlyanam. - M.: Bibleysko-bogoslovskiy institut sv. Apostle Andrey, 2005. —580 p.
5. Bart K. Mgnoveniya. - M.: Bibleysko-bogoslovskiy institut sv. apostle Andrey, 2006. - 160 p. 1.1.34. Bart K. Justification and right. - M.: Bibleysko-bogoslovskiy institut sv. Apostle Andrey, 2006. - 149 p.

¹ Mamatov A.E. Uzbek phraseology (Textbook). –Tashkent, 2019. – Б.108

² See Mamatov A.E. Show source. – Б.108

³ Zayukova E.V. Semantics and pragmatics of intentionality in linguistic actualization (based on the material of the English language): / Dis. to apply for an account. degree c. f. n. - Barnaul. – 2005. – С.32

СТЕРЕОТИП В ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

Хамдамова Азиза Олимжонова

Студент-магистрант Бухарского
государственного университета

Телефон: +998(99) 113 00 78

azikhamdamova.11@gmail.com

Аннотация: В статье рассматриваются два подхода к стереотипу в лингвистике. Основанный на теории стереотипного значения Патнэма, первый подход использует понятие стереотипа как инструмент для анализа конкретных языковых явлений: ассоциативных анафор, тавтологий и т.д. В рамках второго стереотип рассматривается как объект исследования и исследуется на различных лингвистических данных.

Ключевые фразы: стереотип, этностереотип, стереотипизация, лингвистический стереотип

Эта статья посвящена некоторым аспектам изучения стереотипов в лингвистике.

Само слово *стереотип* возникло в 1796 г., когда французский издатель В 1922 г. понятие стереотип вводится в научный обиход американским публицистом В. Липпманом [7]. В книге «Общественное мнение» он пишет о невозможности постичь объективную реальность и необходимости ее упростить и объяснить: «мы допускаем, что человеческие поступки основываются не на прямом и очевидном знании, а на картинах, которые индивид рисует сам или получает от кого-то другого» [7, 46]. Для обозначения этих картин Липпман берет слово *стереотип* и в своей концепции, как отмечает С. А. Ромашко, «существенно обогащает семантику слова»: наряду с повторяемостью и неизменностью, появляются признаки упрощенности и оценочности [10, 223].

После выхода книги Липпмана стереотипы, прежде всего этнические, изучаются представителями социальных наук. Затем к стереотипам обращаются культурологи, философы, литературоведы, а с 1968 г., благодаря американскому философу Х. У. Патнэму, стереотип становится объектом исследования в лингвистике.

Патнэм использует понятие стереотип для решения вопроса о соотношении значения и референции. Наряду с другими философами (в числе которых К. Доннелан, С. Крипке, Д. Каплан), он критикует «традиционный» подход к значению, прежде всего идеи Г. Фреге и Б. Рассела, а именно то положение, что значение слова определяет объекты внешнего мира, ср.:

«Знак как таковой (будь то слово, словосочетание или графический символ) может мыслиться не только в связи с обозначаемым, то есть с тем, что можно было бы назвать денотатом знака [Bedeutung], но и в связи с тем, что мне хотелось бы назвать смыслом знака [Sinn]; смысл знака - это то, что отражает способ представления, обозначаемого данным знаком <...> Имя выражает свой смысл и обозначает свой денотат» [11, 354-358].

Вместо терминов «смысл имени» и «денотат» Патнэм использует термины интенционал (множество характеристик объекта) и экстенционал (множество объектов внешнего мира). Таким образом, положение традиционной теории у Патнэма принимает следующий вид: «Значение термина (понятое как интенционал) определяет его экстенционал (в том смысле, что из тождества интенционалов вытекает тождество экстенционалов)» [8, 169].

Патнэм выступает против отождествления значения слова и его интенционала, подчеркивая важность социальной (а не референциальной) функции значения. По его мнению, грамотным носителям языка необязательно знать, чем отличается бук от вяза, или какова химическая формула алкоголя. Знание интенционала, т. е. научно подтвержденных, необходимых и достаточных условий, которым должен удовлетворять объект, чтобы называться конкретным словом, по словам Патнэма, необходимо только специалистам, а для среднего носителя языка достаточно знать ряд общекультурных сведений, которые позволяют правильно использовать слово в коммуникации. Для Патнэма значение слова - это инструкция для его правильного употребления в языковом коллективе, включающая как грамматические, так и семантические признаки.

Чтобы определить семантическую составляющую значения, Патнэм обращается к

понятию стереотип. Патнэм отмечает, что «в обыденном употреблении слово “стереотип” выражает общепринятое (часто предумышленное) представление (которое может быть совершенно неточным) о том, на что похож, чем является и как ведет себя X» [8, 207], и далее говорит о своей трактовке стереотипа, которая включает некоторые черты обыденного употребления слова: «я не касаюсь предумышленных представлений (кроме тех случаев, когда сам язык таков), но меня интересуют общепринятые представления, которые могут быть неточными» [Там же].

Примерами стереотипных признаков могут быть черные полосы на рыжей шкуре тигра, желтый цвет и кислый вкус лимонов. Принципиально, что стереотипные признаки не обязательно верны для всех без исключения тигров и лимонов; они характерны для нормальных, типичных представителей класса и подразумеваются по умолчанию.

Таким образом, благодаря Патнэму, понятие стереотип вошло в лингвистический обиход. В целом, его трактовку можно сформулировать следующим образом: стереотипы - это общепринятые представления о чем-либо, которые необходимо усвоить, чтобы считаться полноценным членом языкового коллектива. Стереотипы описывают нормальных, типичных представителей класса и определяют значения слов.

В дальнейшем понятие стереотип нашло применение во многих областях лингвистики; оно переосмысливалось и рассматривалось с разных сторон. Здесь я остановлюсь на двух подходах: в первом случае стереотип используется как инструмент исследования для объяснения различных языковых явлений, а во втором случае описание стереотипа становится целью исследования на материале языковых данных.

Применение понятия «стереотип» в качестве инструмента лингвистического анализа предполагает интерпретацию конкретных языковых фактов с учетом, во-первых, самого факта существования стереотипных представлений и их влияния на язык; а во-вторых, некоторых свойств стереотипов, проявляющихся в языке в той или иной степени. Первой работой, выполненной в данном русле, стала статья французского исследователя Б. Фрадена [13], который предлагает использовать понятие «стереотип» для объяснения механизма ассоциативной анафоры. Согласно Фрадену, одним из типов связи между двумя языковыми выражениями является вхождение референта одного в стереотип другого. К концепции Патнэма обращаются также Р. В. Гиббс и Н. МкКаррелл для анализа разных видов тавтологических конструкций. Рассуждая о факторах, которые позволяют интерпретировать в буквальном смысле неинформативные тавтологические высказывания, авторы подчеркивают важность общей стереотипной информации о людях, действиях и предметах: «Слушатели часто понимают <высказывание> *Мальчики есть мальчики* в значении ‘мальчики неуправляемы’ не только из-за контекста, но и потому, что предполагают наличие у говорящего такого же стереотипа мальчиков, как и у них самих» [14, 128]. Кроме того, Гиббс и МкКаррелл отмечают, что некоторые тавтологические конструкции интерпретируются лучше, чем другие: например, высказывание *Дети есть дети* трактуется слушателями с большей легкостью, чем *Морковь есть морковь*. Это объяснимо, если учитывать, что разные стереотипы содержат разное количество описательных и оценочных признаков или, иначе, могут быть «сильными», т. е. подробными и эмоционально окрашенными, и «слабыми». Обычно наиболее «сильными» оказываются стереотипы людей (включая социальные, гендерные, возрастные, профессиональные роли, а также национальную принадлежность: *мужчина, мать, старик, учитель* и т. д.), далее идут абстрактные понятия (*война, развод, бизнес*), и, наконец, стереотипы конкретных неодушевленных предметов (*чашка, морковь, изумруд*) чаще оказываются «слабыми» (ср. приводимое выше замечание Патнэма о слабой значимости в различии между буком и вязом).

Наконец, наиболее подробно описывают возможности использования стереотипа как инструмента исследования французский лингвист Ж.-К. Анскомбр [12] и, на западнославянском и русском материале, А. В. Головачева (стереотипы, в ее терминологии, обозначаются как СМС - стереотипные ментальные структуры) [3]. Их исследования, проделанные приблизительно в одно и то же время (середина 1990-х - начало 2000-х гг.), во многом идут параллельно и обнаруживают много общего. Основное положение, на которое опираются Анскомбр и Головачева, таково: поскольку знание стереотипа обязательно для членов языкового коллектива, ситуация, соответствующая стереотипу, воспринимается таковой по умолчанию и не требует оговорок; с другой стороны, ситуация, выходящая

за рамки стереотипа, должна быть зафиксирована в речи. Оба автора, каждый на своем материале, показывают, как действует это правило на разных языковых уровнях. Здесь я привожу лишь несколько иллюстраций.

Так, в русском и в чешском языке существует словообразовательный суффикс *-am-* (*-at-*), который может иметь два значения: интенсивность признака (*носатый* ‘имеющий большой нос’, чеш. *nohatý* ‘имеющий длинные ноги’) и наличие признака (*бородатый* ‘имеющий бороду’, чеш. *rohátý* ‘имеющий рога’). Значение суффикса в каждом случае определяется тем, входит ли денотат мотивирующего слова в стереотип описываемого объекта. Наличие носа или ног являются обязательным стереотипным признаком человека или животного, в то время как борода или рога факультативны, поэтому в первом случае суффикс указывает на некий отличительный признак носа или ног (например, их величина), а во втором - маркирует само наличие необязательного элемента [3, 32].

Таким образом, обращение к понятию стереотип позволяет объяснять языковые факты на разных языковых уровнях и может быть признано эффективным инструментом лингвистического анализа.

Лингвистическое описание и анализ конкретных стереотипов подразумевает использование в качестве материала исследования данных языка. Стереотипы могут быть выражены как вербально, так и невербально, и если невербальных репрезентаций стереотипов не так уж много (например, карикатуры и пантомимы), то примеров вербального выражения стереотипов гораздо больше. Представления о действительности, истинные или ложные, могут получать выражение средствами разных компонентов (или, следуя традиции, уровней) языка: фонологического, морфологического, номинативного, синтаксического. К ним и обращаются лингвисты, чтобы реконструировать тот или иной конкретный стереотип.

Польский исследователь Е. Бартминьский пишет, что показателями стереотипизации являются «повторяемость характеристики предмета в различных высказываниях, а также закрепление этой характеристики в языке» и предлагает список конкретных вербальных способов выражения стереотипов, среди которых: 1) способы номинации предметов: *немец* от *немой*; 2) переносные значения слов; 3) значения некоторых дериватов: *обезьянничать* ‘подражать’; 4) фразеологизмы; 5) пословицы; 6) семантическая структура сложных предложений: противительные и причинно-следственные [1, 170].

На русском материале наиболее полный список языковых способов выражения стереотипов предлагает Л.П. Крысин, который выделяет: 1) слова, в свернутой форме содержащие оценку свойств другого этноса, например: *выцыганить*; 2) случаи переносного употребления этнонимов: *негр* ‘человек, который тяжело и не имея никаких прав работает на другого’; 3) сравнительные обороты *молчалив, как финн*; 4) генетивные и атрибутивные сочетания: *Он добивался всего с упорством китайца* и *американская деловитость*; 5) кванторные слова *все, всегда, каждый, любой*; 6) модальные наречия типа *просто, прямо, прямо-таки, даже* и оценочные прилагательные *настоящий, истинный, подлинный*; 7) импликатуры: *Он русский, но не пьет* [6, 452-454].

Можно заметить, что представленные у Бартминьского и у Крысина списки частично совпадают, однако вербальные способы выражения стереотипов, описываемые Крысиным, не предполагают обязательной фиксации в словарях и могут встречаться в любых устных и письменных текстах. Со временем, впрочем, они могут получать формальное закрепление в языковой системе: метафорическое употребление слова ведет к появлению переносного значения; сравнительные обороты, генетивные и атрибутивные сочетания становятся фразеологизмами и т. д. Таким образом, одни и те же способы выражения стереотипов могут использоваться в разных типах данных: для выявления наиболее закрепленных и автоматизированных стереотипных признаков подходят словари и фольклорные тексты, для получения большего разнообразия признаков - экспериментальные данные и корпуса текстов, как специально сбалансированные и отобранные, так и спонтанно выявленные через поисковые системы Интернета.

Говоря об исследованиях, посвященных конкретным стереотипам, можно отметить, что наиболее распространенным сюжетом являются этнические стереотипы [1; 4; 9], далее стереотипы других «человеческих ролей»: семейных, профессиональных и социальных [1] и стереотипы животных [2]. Существуют также специальные словари стереотипов: «Словарь народных стереотипов и символов» под ред. Е. Бартминьского (подробнее о нем

см. в [1]), «Русское культурное пространство: Лингвокультурологический словарь» [2], «Краткий иллюстрированный словарь клише и стереотипов» [5] и др.

Наконец, следует подчеркнуть, что стереотипы, реконструированные по данным языка, не всегда совпадают со стереотипами по данным психологии, социологии, культурологии и т. д. На это есть несколько причин: во-первых, фразеологические обороты и пословицы, которые учитываются при воссоздании «языкового» стереотипа, могли сформироваться в другом историческом и культурном контексте, фиксируя стереотипы того (а не нашего!) времени: так, выражения *злой как собака* и *собачий холод* (пример из лекции Анны А. Зализняк 22.09.2012) отсылают к быту прошлого, когда собаки, как правило, жили на улице (ср. также пословицу *Баба и кошка в доме, мужик и собака во дворе*). Во-вторых, некоторые признаки «культурного» стереотипа могут не получить фиксации в языке: В.А. Плунгян и Е.В. Рахилина отмечают, что пресловутая терпеливость русского народа никак не отражается в языке в отличие от английской сдержанности и немецкой педантичности [9, 342].

Разумеется, каждый из рассмотренных в статье подходов к понятию стереотип преследует свои цели. Использование стереотипа как инструмента исследования позволяет интерпретировать языковые явления, устанавливать параллели между ними, находить общие закономерности. Выбор стереотипа как объекта исследования дает возможность дополнять (или опровергать) наши знания об объектах или ситуациях на материале языковых данных, ранжировать их признаки по степени значимости, а также описывать стереотипы, которые остались в прошлом. Остается выяснить, могут ли эти подходы взаимодействовать и дополнять друг друга? Интуитивно представляется, что это возможно: например, языковые явления, которые удобно интерпретировать, обращаясь к стереотипам, могут помочь при изучении конкретных стереотипных представлений, однако этот вопрос еще оставляет поле для дальнейшего исследования.

Список использованной литературы:

1. Бартминьский Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике: [пер. польского]. М., 2005.
2. Брилева И. С., Вольская Н. П., Гудков Д. Б., Захаренко И. В., Красных В. В. Русское культурное пространство : Лингвокультурный словарь. М., 2004. Вып. 1.
3. Головачева А. В. Стереотипные ментальные структуры и лингвистика текста. М., 2000.
4. Кобозева И. М. Немец, англичанин, француз и русский: выявление стереотипов национальных характеров через анализ коннотаций этнонимов // Вестник МГУ. Серия 9. Филология. 1995. № 3.
5. Краткий иллюстрированный словарь клише и стереотипов: к 60-летию П. А. Клубкова / под ред. Ю. А. Веселова [и др.]. СПб. : Институт логики, 2009.
6. Крысин Л. П. Этностереотипы в современном языковом сознании: к постановке проблемы // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности. Екатеринбург, 2003.
7. Липпман У. Общественное мнение: [пер. с англ.]. М., 2004.
8. Патнэм Х. Значение «значения»: [пер. с англ.] // Философия сознания. М., 1999.
9. Плунгян В. А., Рахилина Е. В. С чисто русской аккуратностью... (К вопросу об отражении некоторых стереотипов в языке) // Московский лингвистический журнал. 1996. №2.
10. Ромашко С.А. Стереотип: к языковой и культурной археологии слова и понятия // Стереотипы в языке, коммуникации и культуре : сб. статей. М., 2009.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILAR LUG'ATINI BOYITISH USULLARI

Ravshanova Aziza Mamayobovna

Navoiy viloyati, Xatirchi tumani
90-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon:+998 996838479

Juliyeva Nigora Nodirovna,

Navoiy viloyati, Xatirchi tumani
90-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon:+998 933177912

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich talimda boshlang'ich sinf o'quvchilari lug'atini boyitishda o'qish va ona tili darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish usullari yuzasidan fikr-mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Didaktik o'yinlar, zid ma'noli va ma'nodosh so'zlar, she'r, lug'at ishi, qissa, o'z ma'nosida, ko'chma ma'noda, chiroyli, jozibador, asar yaratish

O'quvchilarning mantiqiy fikrlashi, og'zaki va yozma nutqini rivojlanishi, o'z fikrini erkin va ravon bayon eta olishi, so'zlarni to'g'ri va o'z o'rnida qo'llash ko'nikma va malakalarini shakllantirishda ona tili predmeti asosiy fan hisoblanadi. Ona tilini o'qitishda uning bo'limlari yuzasidan o'tiladigan darslarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish o'quvchilar lug'atini boyitishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinf ona tili darslarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etishda boshqa o'quv fanlari bilan bog'liqlikda olib borish, turli didaktik o'yinlardan foydalanish o'quvchilar lug'at boyligini oshirishga xizmat qiladi.

Jumladan, 4-sinf o'quvchilariga zid ma'noli va ma'nodosh so'zlar haqida bilimlar berishda ona tili darslari bilan chegaralanib qolmasdan, o'qish darslari davomida ham zid ma'noli va ma'nodosh so'zlarning qo'llanilishi o'rgatib borilishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Ayniqsa, qarama-qarshi ma'noli va ma'nodosh so'zlarni, ko'p ma'noli so'zlarni, sifatning ma'no turlarini o'rgatishda o'qish kitobida berilgan asar mazmunu va asar qahramonlarini tahlil qilish jarayonida matnlar tahlili, har bir darsda o'tkaziladigan lug'at ishlari katta ahamiyatga ega. Bunda amaliy ishlar orqali nazariy bilimlar hosil qilib boriladi.

4-sinf o'qish darsida Abdulla Oripovning “Iqbol buyuksan” she'rini o'rganishda quyidagicha amaliy ish olib boriladi:

1. O'quvchilar she'rni mustaqil o'qib bo'lganidan keyin bolalar bilan she'rdagi tushunarsiz so'z va iboralarni belgilaydi.

She'rda uchragan notanish so'zlar yuzasidan lug'at ishi o'tkaziladi.

Lug'at ishi:

dilband – dilni o'ziga tortuvchi, maftun etuvchi; aziz farzand

suyuk – eng yaxshi ko'rilgan, sevikli

iqbol – baxtli taqdir, porloq kelajak; baxt, omad.

Mirkarim Osimning “Kitobga ixlos” qissasini o'rganishda didaktik o'yin orqali o'quvchilarda so'zlarning o'z ma'nosida va ko'chma ma'noda qo'llanishi yuzasidan bilim va tushunchalar shakllantiriladi.

“Ma'nosini izohlang” o'yini.

Bunda o'quvchilarga ushbu berilgan “Olovning qip-qizil tillari”, “Olovning tillari osmonni yalar”, “O'zini o'tga urmoqchi” gaplarning ma'nosini izohlash topshirig'i beriladi.

Topshiriq quyidagicha bajariladi:

Olovning qip-qizil tillari – (gurullab yonayotgan olovning yuqoriga buralib – buralib ko'tarilishi)

Olovning tillari osmonni yalar – (baland ko'tarilar)

O'zini o'tga urmoqchi – (olovning ichiga kirmoqchi)

O'quvchilarga yordam berish maqsadida shu so'zlarni o'z ma'nosida qo'llab, taqqoslash uslubidan foydalanish mumkin:

Olovning tili – odamning tili

Odam tili bilan yalaydi – olov tili bilan osmonni yalaydi

O'tga urmoqchi – stolni urdi

O‘qituvchi o‘quvchilarga ushbu savollarni beradi:

1. Qaysi birikmada til, yalaydi, uradi so‘zlari o‘zining ma‘nosida qo‘llangan?

2. Qaysi birikmada ko‘chma ma‘noda qo‘llangan?

O‘quvchilarning javoblarini o‘qituvchi umimlashtiradi:

“Odamning tili, odam tili bilan yalaydi, stolni urdi” birikmalarda “til, yalaydi, uradi” so‘zlari o‘z ma‘nosida qo‘llangan.

“Olovning tili, olov tili bilan osmonni yalaydi, o‘tga urmoqchi” birikmalarida til, yalaydi, uradi” so‘zlari ko‘chma ma‘noda qo‘llangan.

Demak, 4-sinf ona tili darslarida qarama-qarshi ma‘noli va ma‘dosh so‘zlar ustida ishlash o‘quvchilar nutqini o‘stirishda, lug‘atini boyishda katta ahamiyat kasb etar ekan. Negaki, tilimizning lug‘atidagi eng chiroyli, jozibador, asar yaratish mumkin bo‘lgan so‘zlar sifat so‘z turkumiga mansubdir. Bu so‘z turkumini yaxshi o‘rgangan o‘quvchilar kelajakda so‘z sanatkorlari bo‘lib yetishsalari ham mumkin.

3-sinfda ona tilidan “Sifat yasovchi qo‘shimchalar” mavzusini mustahkamlashda quyudagi didaktik o‘yindan foydalanish o‘quvchilarning lug‘at boyligini o‘stirishga yordam beradi.

“Kim ko‘p so‘z biladi?” o‘yini

Bu o‘yinda sinf ikki guruhga bo‘linadi va 1-guruh o‘quvchilariga boshlanishi va tugallanishi unidan tashkil topgan, ikkinchi guruhga esa xuddi shunday undosh bilan boshlanib, undosh bilan tugallangan sifat so‘z turkumiga oid so‘zlarni xattaxta(doska)ga yozish topshiriladi.

Masalan, 1- guruh “*ilmli, aqlli*”, 2-guruh esa “*suvsiz*”, “*gulzor*” kabi so‘zlarni yozishi mumkin. Keyingi shart guruhlarini topgan so‘zlariga qarama-qarshi tomon ma‘nodosh va zid ma‘noli sozlarni topish topshirig‘i berladi. O‘yin shartiga ko‘ra, guruhlardagi o‘quvchilar navbat bilan vazifani bajaradilar. So‘z topolmay yozishdan to‘xtagan guruh yutqazgan hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilar lug‘atini ma‘nodosh va zid ma‘noli so‘zlar bilan boyitish o‘z fikrini aniq, ravon va ifodali bayon etishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boshlang‘ich ta‘lim bo‘yicha yangi tahrirdagi o‘quv dasturi. T. 2017-yil.
2. Ona tili. 4-sinf uchun darslik. T. 2017-yil.
3. O‘qish kitobi. 4-sinf uchun darslik. T. 2017-yil.
4. O‘qish. 4-sinf o‘qituvchilari uchun il
5. 4-sinf o‘qituvchilari uchun ilg‘or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyotga joriy etish bo‘yicha metodik qo‘llanma. T. 2017-yil.

О'QUVCHILARNI IMLO QOIDALARIGA RIOYA QILISHGA O'RGATISH

Abdullayeva Gulbahor

Namangan viloyati Pop tumani

1-IDUM ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarni to'g'ri yozishga, imlo qoidalariga amal qilishga o'rgatish masalalari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: imlo, yozuv, qoida, mashq, malaka, grammatika, xato, tahlil.

To'g'ri va imloviy xatolarsiz yozishni o'rgatish ona tili va adabiyot fani o'qituvchilarining asosiy vazifalaridan biridir. O'qituvchi imloviy malakasining psixologik tabiatidan kelib chiqib, kichik yoshdagi o'quvchilarga imlo va malakani shakllantirish ustida ishlash metodikasini belgilaydi. Imloviy malaka maxsus nutq malakasidir. To'g'ri yozuv-maxsus nutq faoliyati; yozuv ham murakkab harakat bo'lib, uning asosida nutq yotadi.

Imloviy malaka nutq faoliyatining komponenti sifatida gapni sintaktik jihatdan to'g'ri tuzish, so'zni uslubiy aniq qo'llashni ham o'z ichiga oladi. Imloviy malaka murakkab malaka bo'lib, uzoq davom etadigan mashqlar jarayonida yaratiladi va so'zni fonetik tomondan tahlil qilish, uning morfemik tarkibini aniqlash ko'nikmalariga asoslanadi. Psixologiya malakani avtomatik harakat, ya'ni mashqlar natijasida asta-sekin avtomatlashgan ongli harakat deb belgilaydi.

To'g'ri yozuv malakasining shakllanishi uchun o'quvchidan fikrlash faoliyati talab etiladi. Biror to'g'ri yozuv hodisasini o'zlashtirish uchun o'quv va yodda saqlash emas, balki analiz va sintez ham tadbiiq etiladi. Bunda grammatik va imloviy hodisalarning o'xshash va farqli tomonlarini aniqlash uchun taqqoslash usulidan foydalanish hamda so'z va so'z shakllarini ma'lum Grammatik yoki grafik guruhlariga ajratish, muayyan tizimga solish, tushuntirish va isbotlash mashqlaridan foydalanish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

O'quvchilarda to'g'ri yozuv malakasini shakllantirish grammatik nazariyani va imlo qoidasini o'zlashtirishga asoslanadi. Imlo qoidalari bir so'zgina emas, balki umumiylik mavjud bo'lgan butun so'zlar guruhining yozilishini tartibga soladi. Bu xususiyati bilan u qoida xat yozuvchini har bir so'zni yodda saqlash, xotirlashdan qutqaradi va qoidaga amal qilib, belgilangan me'yorga muvofiq butun so'zlar guruhini yozish imkonini yaratadi. Imlo qoidalari grammatik birlashgan so'zlarning yozilishini bir xillashtiradi. Bu yozma ravishdagi aloqani yengillashtiradi va imlo qoidalarining ijtimoiy ahamiyatini ta'kidlaydi.

Imlo qoidalarini grammatik, fonetik, so'z yasallishiga oid materiallarni ma'lum darajada bilmasdan turib o'zlashtirish mumkin emas. Grammatik nazariya imlo qoidalari uchun poydevor hisoblanadi. Shuning uchun boshlang'ich sinflarda imlo qoidasi shu qoidaga asos bo'ladigan grammatik nazariyaga bog'liq holda o'rganiladi. Masalan, shakl yasovchi qo'shimchalarning yozilishi haqidagi qoidalar “Ot”, “Sifat”, “Son”, “Kishilik olmoshlari”, “Fe'l” mavzulari ichiga kiritilgan. Materialning bunday joylashtirilishi grammatika bilan orfografiyani bir-biriga bog'liq holda o'rganishni ta'minlaydi.

Imloga oid mashqlar imloviy ziyraklik ko'nikmasini shakllantirishga, tegishli o'rinda qoidani tatbiq qilishga, mashqlarning qismlari o'rtasidagi bog'lanishni belgilash, ularni umumiy va yagona faoliyat tizimiga kiritishga, o'quvchilar uchun qoidaning mohiyatini aniqlash va uni shakllantirishga qaratiladi. Metodikada imloga oid mashqlarga:

- 1) grammatik-orfografik tahlil;
- 2) ko'chirib yozuv;
- 3) diktantlar;
- 4) leksik-grammatik tahlil;
- 5) bayonlar kiradi.

Grammatik-orfografik va leksik-orfografik tahlilda orfografiyaning grammatika va leksika bilan bog'lanishi, ko'chirib yozish va diktantda o'quvchilar faoliyatini belgilaydigan omillar, xususan, ko'chirib yozishda ko'rish va qo'l harakati uquvi, diktantda eshitish uquvi hisobga olinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. K.Qosimova va boshqalar. Ona tili o'qitish metodikasi.
2. Ta'limga oid saytlar.

EFFECTIVE WAYS OF LEARNING READING SKILLS FOR BEGINNERS

Abdullayeva Malohat Rustamovna
English teacher of vocational school №2 Of
Khorazm region, Tuproqqal'a district

Annotation: Learning how to read is one of the most important things a child. That's because everything from vocabulary growth to performance across all major subjects at school is linked to reading ability.

Key words: learn, read, method, process, activity.

They may enjoy singing the alphabet song and reciting nursery rhymes, which helps them develop an awareness of the different sounds that make-up English words. As fine motor skills advance, so does the ability to write, draw and copy shapes, which eventually can be combined to form letters.

There are different methods which are useful during lessons:

The Phonics Method

The smallest word-part that carries meaning is a phoneme. While we typically think of letters as the building blocks of language, phonemes are the basic units of spoken language. In an alphabetic language like English, sounds are translated into letters and letter combinations in order to represent words on the page. Reading thus relies on an individual's ability to decode words into a series of sounds. Encoding is the opposite process and is how we spell.

The Phonics Method is concerned with helping a child learn how to break words down into sounds, translate sounds into letters and combine letters to form new words. Phonemes and their corresponding letters may be taught based on their frequency in English words. Overall there are 40 English phonemes to master and different programs take different approaches to teaching them. Some materials introduce word families with rhyming words grouped together. It's also possible to teach similarly shaped letters or similar sounding letters together.

The Whole-word Approach

This method teaches reading at the word level. Because it skips the decoding process, students are not sounding out words but rather learning to say the word by recognizing its written form. Context is important and providing images can help. Familiar words may initially be presented on their own, then in short sentences and eventually in longer sentences. As their vocabulary grows, children begin to extract rules and patterns that they can use to read new words.

Reading via this method is an automatic process and is sometimes called sight-reading. After many exposures to a word children will sight-read the majority of the vocabulary they encounter, only sounding out unfamiliar terms.

Sight-reading is faster and facilitates reading comprehension because it frees up cognitive attention for processing new words. That's why it is often recommended that children learn to read high frequency English vocabulary in this way. The Dolch word list is a set of terms that make-up 50-75% of the vocabulary in English children's books.

The Language Experience Method

Learning to read nonsense words in a black-and-white activity book is not always the most effective approach. The Language Experience Method of teaching reading is grounded in personalized learning where the words taught are different for every child. The idea is that learning words that the child is already familiar with will be easier.

Teachers and parents can then create unique stories that use a child's preferred words in different configurations. Children can draw pictures that go with them and put them together in a folder to create a special reading book. You can look for these words in regular children's fiction and use them to guess at the meaning of unknown words met in a context – an important comprehension strategy that will serve kids in later grades.

Besides, there different activities which are really critical during lessons. But before implementing

these every teacher should be attentive as observing the pupils' background knowledge, their age, grade and language potential.

REFERENCES

1. Alderson, J. C. (1984). Reading in a foreign language: a reading problem or a language problem. Reading in a foreign language. London: Longmen
2. Aftab, A., and Salahiddin, A (2015) . Authentic texts and Pakistani learners' ESL reading comprehension skills: A mixed-method study. Language Education in Asia.
3. Anthony, H.M. Pearson, P. D. and Raphael, T, D.(1993) Reading comprehension a selected review. In L. M. Clearly and M. D. Linn. Linguistics for teachers.

ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA „TEZKOR MUHOKAMA” VA „UCHINCHISI ORTIQCHA” O’YINIDAN FOYDALANISH

Ahmadaliyeva Muhtaram Qambaraliyevna

Namangan viloyati Pop tumani

2 - son maktab ona tili va adabiyot o’qituvchisi

Annotatsiya: Bugungi kunda o’quvchilarga dars o’tganda innovatsion metodlar va didaktik o’yinlarning ahamiyati katta. Bular natijasida o’quvchi fanni yaxshi o’zlashtiradi va darsga bo’lgan qiziqishi ortadi. Mazkur maqolada ham ona tili va adabiyot darslarida tezkor muhokama” va „uchinchisi ortiqcha” o’yinidan foydalanish orqali darslarni tashkil qilish yo’llari keltirib o’tilgan.

Kalit so’zlar: ona tili, o’yin, metod, tezkor muhokama, uchinchisi ortiqcha, o’quvchi, harf, so’z.

Ona tili va adabiyot darslarida o’tilgan mavzuni takrorlash, yangi mavzuni mustahkamlashda turli xil metodlardan foydalanamiz. Biz qo’llab kelayotgan metodlar o’quvchilarning ilm olishlari uchun zamin hozirlaydi, uzoq vaqt xotirasida saqlanishini ta’minlaydi. Xotirani charxlovchi, mustahkamlovchi metodlar qatorida „Tezkor mushohada”, „Uchinchisi ortiqcha” o’yinlarini kiritish mumkin. Ushbu metodlardan foydalanishda shakldosh so’zlardan qo’llash mumkin. Shakldosh so’zlar-shakli bir xil ma’nosi har xil so’zlar hisoblanadi. Namuna sifatida quyidagi „Tezkor mushohada” usuli asosida tez va to’g’ri yechishlari kerak bo’ladi. Ya’ni nuqtalar o’rniga kerakli harflarni qo’yib shakldosh so’zlar hosil qilish topshiriladi.

1. T...l, 2.Y...z. 3. S...ch. 4. CH...ng. 5. T...r. 6.T...sh. 7. T...t. 8.T...r. 9.Q...y. 10.T...y.

O’quvchilar ishi tekshirilib, so’zlar mazmuniga izoh berish talab qilinadi. Javoblar quyidagicha bo’lishi kerak.

1-3-qator- ta’na a’zolari [til, yuz, soch]

4-5-qator- cholg’u asboblari [chang, tor]

6-8-qator- harakat fe’llari [tush, tut, tur]

9-10-qator-hayvon nomi [qo’y, toy]

„Uchinchisi ortiqcha” o’yinida esa o’quvchilarga shakldosh so’zlar yozilgan quyidagi jadval ko’rsatiladi. Ular shakldosh so’zlar berilmagan qatorni topishlari kerak bo’ladi.

och	oyoq	kuy
kul	qattiq	o’t

Bunda 2-katakda oyoq, qattiq so’zlari shakldosh so’zlar emasligi qayd qilinadi.

Bundan tashqari

quyidagi jadvalda ham o’quvchilarning bilim saviyasini oshirish, mustahkam o’zlashtirishlari va o’rganishlari uchun zamin yaratadi.

Jadvalni to’ldiring.

T/r	Shakldosh so’zlar	So’zlarning ma’nosi	So’z turkumida qo’llanilishi
1	Bor	mavjud	... [ot]
2	bor	bormoq	... [fe’l]
3	tut	daraxt	... [ot]
4	tut	tutmoq	... [fe’l]
5	ot	hayvon	... [ot]
6	ot	otmoq	... [fe’l]

O’quvchilar ixtiyoriy raqam tanlashadi, shu raqam ostidagi so’zning qaysi so’z turkumida ekanligini jadvalga yozishadi.

Shuningdek, adabiyotda shakldosh so’zlar ishtirokiga asoslangan „Tuyuq” deb atalmish she’riy janr ham mavjudligi aytilib, o’quvchilar diqqat-e’tiborini so’z mulkinging sultoni A.Navoiyning quyidagi tuyuqlarini tinglashga qaratiladi, shakldosh so’zlarni eslab qolish topshiriladi.

Tig’i ishqing yorasidur butmagon,

Dardini har kimga ochib butmagon.

Hajr sahrosidur ohim o’tidin,

Anda gul yoxud giyoh butmagon.

„Butmagan” so’zi birinchi misrada „tuzalmagan”, ikkinchi misrada „tugatmagan” to’rtinchi misrada esa „o’smagan”, „ko’karmagan” ma’nosida kelgan.

Necha dedim ul sanamga bormag’in!

Qilmadi ul, tark oxir bormog’in

Munchakim xudroylik kurkuzdi ul,

Aql hayrat qildi, tishlab barmog’in.

“Bormog’in so’zi birinchi misrada „bormagin”, ikkinchi misrada „borish odatini”, to’rtinchi misrada borish ma’nosida kelgan.

Darhaqiqat ona tilida shakldosh so’zlar juda ko’p ishlatilgani uchun ular maxsus she’riy janr-tuyuqqa asos bo’lib, xizmat qiladi. Masalan:

Bunim yo’q, **unim** yo’q,

Uyimda **unim** yo’q.

Ishimda **unim** yo’q,

Aytishga **unim** yo’q.

Badiiy adabiyotda shakldoshlarni qo’llash orqali **tajnis** [jinos] va **iyhom** san’atlari yuzaga chiqishi ta’kidlab o’tiladi. Chunki **tajnis** she’rda shakldosh so’zlarni qo’llash san’atidir.

Xulosa qilib aytganimizda shakldosh so’zlarni o’rganish, ma’no jihatdan tahlil qilish, o’quvchilarning nutqini o’stirishda va lug’at boyligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada o’z fikri va maqsadini og’zaki va yozma ravishda ifodalay oladi. So’z ma’nolari va uning nozik jihatlarini yaxshi his qiladi.

Umuman, ona tili dasturidan o’rin olgan har bir mavzuni o’quvchilar qalbiga chuqur singdira olsak, ularning lug’at boyligini oshirish uchun zamin hozirlagan bo’lamiz. Shuning uchun o’rganilayotgan mavzularni amaliy va nazariy jihatdan asoslab berishda biz o’qituvchilardan mas’uliyat talab qilinadi. Bu esa o’quvchilarning o’zbek adabiy til normasida yozuv va so’zlashuv ko’nikmalarini hosil qilish uchun xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nargiza Erkaboyevna. „O’zdek tilidan ma’ruzalar to’plami, topshiriq va savollar.
2. O’tkir Rahmatov Abadiyat gulshani: maqolalar, she’rlar, loyiha.
3. Maktablarning ona tili va adabiyot darsliklari.

ТУРИСТИК РЕКЛАМАНИНГ ИФОДАВИЙ ВОСИТАЛАРИ ТАҲЛИЛИГА ДОИР

Исмаилова Лайло Хондамировна

ТДИУ Хорижий тиллар кафедраси

инглиз тили ўқитувчиси.

Email: laylohonimismailova@gmail.com

Abstract: This article classifies the stylistic features of national tourism advertising, as well as its various functions. This article analyzes the ways in which tourist advertisements are delivered to the public and explains them with a few examples.

Key words: advertising, branding, pragmatics, explicit meaning, implicit meaning, tourism, stylistics, destination

Минтақа - умумий табиий географик, тарихий, миллий-маданий бирлик ва диний-этниқ яқинлик, ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражаси, турли босқичда такомиллашмаган бошқарув тизими ҳамда ижтимоий иқтисодий ва экологик муаммоларни ечишдаги маъмурий-худудий органлар фаолиятининг муштараклигини тақозо қилувчи яхлит худудий бирлик” дея таъкидлаган. Хусусан, А.А Қаюмов “Минтақа (регион)-бу маълум худуд бўлиб, у бошқа худудлардан қатор белгилар бўйича фарқ қилади ва ўзига хос бир бутунлик, таркибий элементлари ўртасида ўзаро алоқадорлик мавжудлиги билан ифодаланади деб таъриф берган А.Солиевнинг таъкидлашича “Минтақа” Минтақавий иқтисодиётда кўпроқ “худуд” маъносини англатади¹. Мамлакат брендинги туристик соҳанинг ажралмас қисми бўлган ҳолда, давлатнинг дунё сайёҳлари наздида қандай тассавур уйғотишига замин бўлади. Брендинг борасида тадқиқотчи К. Динни “Территория брендинги” асарида атрофлича маълумот берган ҳолда туризм экспорт маҳсулотлари, сиёсат, бизнес, инвестиция, маданият ва инсонлар мамлакат брендингининг ташкилий қисми эканини таъкидлайди². Мамлакатни нафақат ўз аҳолиси балки сайёҳлар томонидан ҳам ижобий тасвирга эга бўлиши муҳим жараёндир.

Худудий имидж ҳозирги кунда иқтисодиётнинг реал ва ўта муҳим ресурсига айланиб бормоқда. Бу иқтисодий ва сиёсий субъектларнинг рақобат устунликларини таъминлаш учун ахборотнинг аҳамияти тобора ортиб бораётганидан келиб чиқади. Худуд киёфаси, ички ва ташқи ижтимоий-сиёсий ва ишбилармон доиралардаги обрў – эътибори, миллий ва минтақавий ташқи иқтисодий ва сиёсий лойиҳаларни рағбатлантиришда асосий омил бўлгани ҳолда, ҳамкорликни йўлга қўйишда энг муҳим рақобат ресурси бўлмоқда. “Яхши ном” мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини жадаллаштириш, аҳоли турмуш даражаси ва сифатини яхшилашнинг шарти бўлиб, худуднинг жадал ривожланиши учун муҳим бўлган қатор масалаларни ҳал этишга кўмаклашади.

Бу, биринчи навбатда, инвестицияларни, жумладан, хорижий ишбилармонларни жалб қилиш, миллий худудий ишлаб чиқарувчилар маҳсулотлари учун савдо бозорларини кенгайтириш, меҳнат ресурсларини жалб қилиш, туризмни ривожлантириши демакдир. Агар шаҳар маркетинги шаҳар манфаатларини мунтазам равишда илгари суриш бўлса, у ҳолда шаҳарни брендлаш маркетингнинг энг замонавий ва бирлаштирилган шакли ҳисобланади. Бренд бу иероглифнинг бир туридир. Унинг аввал нимани англатгани муҳим эмас. Балки унинг номланиши муҳимдир. Бу эса, ностальгик брендлар мўл эканлигининг сабабидир.³ Шаҳар брендининг асл моҳияти ва қиймати шаҳар манфаатларини илгари суришда қандай ёрдам бериши ва мамлакатга келтирувчи фойдаси орқали ўлчанади. Туризм соҳасида брендинг маҳсулоти истеъмолчилар тасаввурида ҳар бир инсон учун кўплаб ноёб уюшмалар (тасвирлар) яратади, аммо уларнинг аксарияти жуда сайёҳлик маҳсулотининг воқелигига мос эмас. Замонавий туризм бутун дунё бўйлаб кўпроқ тарқалгани сари, туристик (манзил) мамлакат маркетинги учун янги имкониятларюзага келмоқда.

¹ Солиев А.С. ва бошқалар. Минтақавий иқтисодиёт. Ўқув қўлланма. Тошкент: Ўзму 2003. –Б.8.

² Динни К. Брендинг территорий. Лучшие ми-ровые практики. М. : ООО «Манн, Иванов и Фербер», 2013. –55.

³ Новиков М:Ні Рекламный текст в СМИ: способы обозначения целевой аудитории/Авторыф: дис. ... канд. филол. наук. Ростов;н/Д:.,2007. – Б.22.

Халқаро туризм, кўплаб сайёҳлик муҳим миллий экспорт ҳисобланувчи турли мамлакатлар ўртасида яралган шиддатли рақобат аренасидир. Бу бозорга кирган ҳар қандай давлат, бошқа давлатлар билан, шунингдек, бутун жаҳон минтақалари билан муносабатларининг мураккаб рақобат тизимига киради. Маркетинг сиёсати мамлакат туристик ҳудуд қиёфасини шакллантириш ва ижобий ривожлантиришга қаратилган. Глобал дунёда мувафақиятли ривожланиш учун мамлакатлар “онгли” равишда ривожланишни билмоқлари ҳамда ўзгаришларга тайёр бўлишлари талаб этилади

Адабиётлар

1. Солиев А.С. ва бошқалар. Минтақавий иқтисодиёт. Ўқув қўлланма. Тошкент: Узму 2003. –Б.8.
2. Динни К. Брендинг территорий. Лучшие ми-ровые практики. М. : ООО «Манн, Иванов и Фербер», 2013. –55
3. Новиков М:Ні Рекламный текст в СМИ: способы обозначения целевой аудитории/ Автореф: дис. ... канд. филол. наук. Ростов;н/Д;.,2007. – Б.22.

МАМЛАКАТ ТУРИСТИК ХУДУД ҚИЁФАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ВА ИЖОБИЙ РИВОЖЛАНТИРИШДА РЕКЛАМАНИНГ ЎРНИГА ДОИР

Исмаилова Лайло Хондамировна

ТДИУ Хорижий тиллар кафедраси

инглиз тили ўқитувчиси.

Email: laylohonimismailova@gmail.com

Annotation: This article discusses the role of advertising in the development of tourism and economy, as well as the linguistic and cultural characteristics of the advertising texts

Аннотация: Ушбу мақолада миллий туризм ва иқтисодиётнинг ривожлантирилишда рекламанинг ўрни, ҳамда реклама матнининг лингвокультурологик хусусиятлари хусусида сўз юритилади.

Keywords: advertising, tourism, national tourism, management, image, linguoculturology

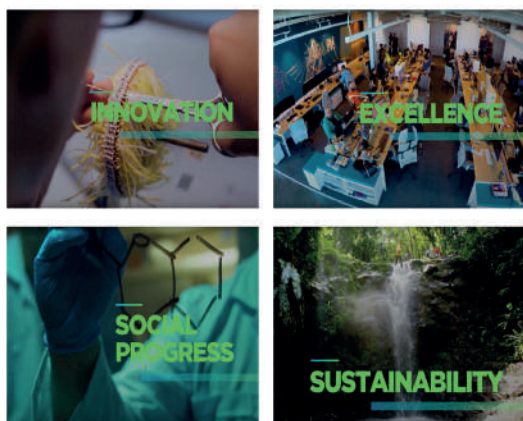
Калит сўзлар: реклама матни, миллий туризм, менежмент, сайёҳ, имидж, лингвокультурология.

Маркетинг сиёсати мамлакат туристик ҳудуд қиёфасини шакллантириш ва ижобий ривожлантиришга қаратилган. Глобал дунёда муваффақиятли ривожланиш учун мамлакатлар «онгли» равишда ривожланишни билмоқлари ҳамда ўзгаришларга тайёр бўлишлари талаб этилади. Замонавий шаҳарлар дунё саҳнасида янги роллар билан чиқувчи актёрлар кабидирлар. Театрда бўлгани каби ушбу саҳнада ҳам турли даража ва маҳоратга эга актёрлар, истеъдодлилар, мухлислар, ва театрдан келувчи фойда ҳам мавжуддир. Ҳатто режисёрлар ҳам бор. Ҳаётий театрдаги каби бу жаҳада ҳам, истеъдод соҳиблари оддий ўйинчилардан кўра камроқдир. Мамлакатлар ижро этувчи «роллер» бу ҳудудий брендлардир. Агар айнан шу «актёр» шаҳарлар талабга мувофиқ ресурсларга эга бўлмай туриб ҳам ривожланиб, «актёр»ликка мойил бўлмаган шаҳарлардан моддий жиҳатдан бойиб кетиши кузатилмаганда, ушбу театрда мос метафоралар қизиқарли ўхшатиш ҳолида ҳам қолиши мумкин эди. Визгалов ўз асарида брендингни ушбу ўхшатиш орқали жуда яхши тушунтириб беради. Чиндан ҳам шаҳарлар брендини яратишда маълум вазифаларни бажаришади. Бунда уларга туристик слоганлар ва рекламалар ёрдам беради. Бизнингча эълонлар бу жараёнда муҳим ўрин эгаллаб шаҳар номидан сўзловчи элементлар бўлиб ҳам хизмат қиладилар. Дарҳақиқат жадал реклама қилинган эътибор тортувчи белгиларни намоён қилган ҳудудлар сайёҳлар диққатини доимо тортиб келган. Баъзи ҳолларда бу каби ҳудудлар ҳеч қандай ёдгорлик, ёки қизиқарли гўшаларга ҳам эга бўлмайдилар. Аммо бирор ташкил этилган кўргазмалар рекламаси орқали шаҳар кўп сонли сайёҳлар мўлжалига айланиши аниқ. С. Ландри ва унинг ҳамкасблари ҳар бир шаҳар - аҳолиси ўзларининг ижодий капиталларини баҳолаши ривожлантириши, қуриши ва бошқа шаҳарларга рақобатлашишда уни восита сифатида ишлатишга қодир бўлган шаҳар концепциясини ишлаб чиқдилар [Ландри, 2005]. Концепцияга кўра С. Ландри ўзининг чексиз неқбинлигини намоён этади. Унинг сўзларига кўра, ҳар қандай шаҳар, ҳатто моддий жиҳатдан энг умидсиз ривожланиш ресурсларига эга бўлмагани ҳам ўзини ўзгартириши мумкин. Бунда шаҳарнинг фидокор ижодкор аҳоли синфининг ёрдами керак бўлади. Ресурслар (инвестициялар) ижодкор аҳоли синфи иши натижасида кейинроқ келаверади. Ушбу жараённинг асосий ҳаракатлантирувчи кучи - бу ижодий соҳалар ва авваламбор шаҳарнинг маданий ҳаётдан иборат бўлади. Бизга маълумки маданият орқали ўзларини ўзгартиришга муваффақ бўлган шаҳарлар, бир қатор муваффақиятли маркетинг мисолларида энг катта гуруҳни ташкил қилади. Шаҳар маркетинги ва брендини бошқариш учун маданият ва санъатга таяниш - бу энг улкан ютуқдир. Потенциал турист онгидаги аниқ мақсад тасвири унинг айнан ўша маълум

дестинацияни танлашига сабаб бўлади. Ушбу пойгада дестинация маркетинглоглари реклама материаллари ва кампаниялар яратиш мақсадида инновацион энг ақлга сиғмайдиган усулларга ҳам мурожат қиладилар. Қуйида дунёнинг турли қисмларидаги омадли худудий брендинг кампанияларига назар соламиз: Буюк Британия реклама кампанияси - бу энг юқори даражада ҳамкорликнинг ажойиб намунаси. Буюк Британия кампанияси миллий юбилейлардан (масалан, Шекспир вафотининг 400 йиллиги) қабиладан унумли фойдаланган ҳолда реклама компанияларини ишлаб чиқаради. Ушбу мамлакат тажрибаси орқали Ўзингизнинг маданиятингизга чуқур кириб, уни дунё билан баҳам 1. кўришни ўрганиш айти муддаодир. Реклама эълонидаги “Британияни Паддингтоннинг кўзлари билан томоша қил” ибораси эса таҳсинга лойиқ.

Кейинги расмда 2020-йилда тақдим этилган Коста-Рикадаги жой бренди стратегияси намоён бўлиб, бу уларнинг ҳаракатларининг асоси сифатида муассасаро ҳамкорлик билан барча ҳаракатларини шакллантирадиган ва бошқарадиган яхлит ёндашувдан иборатдир. Уларнинг сайёҳлик брендидан 2 миллий брендга бўлган саёҳатини кузатиш илҳом бағишлайди. Ушбу мамлакатнинг брендинг кампанияси 2050 йилгача декарбонизациянинг улкан режасини олдиға қўйганлиги билан диққатга сазовордир. Реклама варақасида

инновациялар, устунлик, ижтимоий тараққиёт ҳамда барқарорлик сўзлари орқали худуд тасвири унумли яратилган.

3 Озарбайжоннинг 2019-йилдаги ребрендинг сиёсати, сайёҳларни ушбу мамлакатга янгитдан қарашга ва стереотиплар ортидаги мамлакатнинг гўзаллиги ва ҳайратини кашф этишга чорлади. Реклама дизайнининг ўзига хослиги мамлакатнинг зиддиятларига жуда мос келади ва бу мослашувчанлик дизайни ҳар қандай вазиятга мослаштирилишини англади. “Қайта назар сол!” ибораси ҳамда расмдаги 2 ҳил тароват бутун дунё бўйлаб потенциал саёҳатчиларнинг тасавурларни ўзгартирди. Худуд тасвири-кишиларнинг табиий-

иқлимий, тарихий, этнографик, ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, ахлоқий ва психологик ва бошқалар ҳақида юзага келадиган эътиқод ва ҳис-туйғулари мажмуи. Ушбу худуднинг хусусиятлари ва унинг субъектив кўриниши бевосита ёки билвосита намоён бўлади.

REALIYA VA ULARNI TARJIMADA QAYTA YARATISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI (O'ZBEK VA KOREYS MATERIALLARI ASOSIDA)

Kadirov Timur Raxmatilloevich,

Samarqand Viloyat IIB ofitseri

(Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil izlanuvchisi)

Телефон: +998933436152

rameo_113@mail.ru

ANNOTATSIYA: Hozirgi kunda jahon adabiyoti va boshqa jamiyatimizning barcha sohalarini xorijiy tildan tarjima qilganda o'zaro nomutanosibliklar va tarjima kontekstida mos kelmaydigan realiyalarga har bir tarjimonlar, tarjima jarayonida duch keladi. Xususan, ushbu maqola tarjimadagi realiyalar klasifikatsiyasi va milliy o'ziga xosliklarni tarjima qilishda, ayniqsa koreys va o'zbek tillari matereallari asosida batafsil yoritib beradi.

KALIT SO'ZLAR: Realiiya, endemik tushuncha, etnografik realiiya,

Realiiya va milliy o'ziga xoslikni ifodalovchi so'zlarni badiiy tarjimada qayta yaratish muammolarini o'rganishdan oldin, tarjimashunoslik nuqtai nazaridan realiyalarning umumiy klasifikatsiyasi, milliy va mahalliy o'ziga xosliklarni ifodalovchi so'zlarga qanday leksik birliklarni kiritish mumkinligini jiddiy o'rganishga to'g'ri keladi. Bu masala mening nazarimizda bolgar olimlari S.Vlaxov va S.Florinlarning yuqorida tilga olingan "Непереведенные переводы" va I.K.Mirzayevning "Слово реальности и вопросы художественного перевода" kitobida atroflicha va chuqur o'rganilgan.[1] S.Vlaxov va S.Florinlar o'z dissertatsiyalarida realiyalarga predmetik tushunchasini ifodalash nuqtai-nazaridan mahalliy sharoitga, tarixiy davrlarga mansubligi jihatdan yondashib klassifikatsiya qilishni taklif qiladi.[2] Ular predmetik belgisiga muvofiq tushunchalarni ifodalovchi realiyalarni katta guruhlariga bo'lishadi:

1. Geografik va etnografik tushunchalarni ifodalovchi tushunchalar.

a) geografik tushunchalarni ifodalovchi realiyalarga fizik geografiyaning ob'yektlarini ifodalovchining tushunchalarini kiritadi.

b) Inson faoliyati bilan bog'liq bo'lgan geografiyaning ob'yektlarini ifodalovchi tushunchalar

c) Endemik tushunchalarni ifodalovchi so'zlar

Olimlarning ta'kidlashicha geografik tushunchalarni ifodalovchi botanika, geografiya, zoogeografiya, poleogeografiyaga oid belgilash mumkin emas. Bunday tushunchalarni tarjimada berishda tarjimondan lug'atlarga, ensiklopediyalarga

qarash, tushuncha ifodalovchi bu so'zni tilda keng yoki tor doirada tarqalganlik darajasi, so'z ifodalovchi koloritni, kontekstni chuqur o'rganish talab qilinadi.

a) Etnografik realiyalar ham o'z navbatida quyidagi kichik guruhlariga bo'linadi. [3]

1. Maishiy turmush tushunchalarini ifodalovchi realiyalar:

b) oziq-ovqat, ichimlik, ommaviy ovqatlanish korxonalari nomlarini ifodalovchi tushunchalar: shi, cheburek, pirog, spaghetti, borsh, qimiz, bo'za, sidr, choyxona, taverna, bistro, hammom, sauna, sake, 술[sul](koreys arog'i), 김치[kimchi](salat), 비빔밥[pibimpap](milliy taom) va boshqalar. [4]

c) kiyimlar, poyafzal turlari, bosh kiyimlarinamlari ifodalovchi tushunchalar: 한복[hanbok]-koreys milliy kiyimi. [4]

d) ayollarni [한복]hanbogi, [조고리]chogori va [치마]chimadan iborat bo'ladi, erkaklarni [한복] hanbogi [조고리]chogori va [바지]chimadan iborat bo'ladi, [조고리] chogori – hangbokning ustki qismi(erkaklarniki belni pastigacha uzunlikda bo'lsa, ayollarniki ko'krakning pastida turadigan uzunlikda bo'ladi. [치마]chima-koreys milliy yubkasi, 고무신[komushin]-korea ayollar kiyadigan milliy oq kiyim, 면사포[myonsapo]-koreys kelinchagining oqfatasi, 살갓[satkot]-bambukdan yasalganshlyapa va boshqalar.[4]

e) Turar joy, uy jihozlari(mebel)idishlar nomini ifodalovchi tushunchalar: 삽썽[sapchak]-to'qilgan eshik tabaqasi, 목첩[mokchop]-bosh tagiga qo'yiladigan yostiq, 멍석[mongsok]- poxol quritilgan .[4]

f) 바가지 [pagaji] qovoqdan va yog'ochdan yasalgan cho'mich, 수저[sujo]-koreys milliy qoshig'i va cho'pchalari, 온돌[ondol]-issiq pol, 아랫목[aretmok]-xonadagi polning eng issiq joyi, 툇마루[tvetmaru]-koreys xonadonlaridagi usti yopiq, yog'och poli ayvonch, 배게[pege]-o'zbek xalqiga xos bo'lgan yostiq va boshqalar;

g) Transport vositalari va ularning haydovchilari nomini ifodalovchi tushunchalar:가마[kama]-Koreadagi qadimda zodagonlar foydalanadigan transport vositasi(oldindan ikki kishi, orqadan ikki kishi ko'tarib yuradigan arava).[4]

2. Mehnat faoloyatini ifodalovchi tushunchalar:

h) Mehnatkashlar:peredovik, udarnik, brigadir, tabelshik, fermer, konsert, dvornik, 반장[panjang], 과장[kvajang], (С.И.Ожеро.1986:35) 사장[xo'jayin], 부장[pujang], 회장[hejang]

i) Mehnat qurollari nomini ifodalovchi tushunchalar:지계[chige]

j) (koreys xalqining milliy yelkaga yukni olib yurish mehnat quroli), 낫[nat](koreys xalqi foydalanadigan maxsus o'roq va boshqalar. [4]

k) mehnat tashkilotlarini ifodalovchi tushunchalar: kolxoz, rancho,latifundiya,glavka, agrokompleks,gildiya,korxona.

3. San'at va madaniyatga oid tushunchalar:

a) musiqa va raqs nomlari-kazachok, gopak, lezginka, trentella, tanovar, sambo, polka, 사물노리[samulnori]-milliy kuy, 부채춤[puchechum]-(yelpig'ichli raqs), 아리랑[arirang]-milliy qo'shig'i va b.

b) Musiqa asboblari nomini ifodalovchi asboblari: balalayla, gitara,nay, g'ijjak,dutor, 귀[kvi], 북[puk]-baraban, 장구[changu], 징[ching], 팽과리 [kvengkvari] va boshqalar;

c) Folklorga oid tushunchalar: saga, 시[shi]-she'r, 석담[sokdam]-maqol,춤[chum]-raqs, qasida, g'azal, latifa,yalla

d) Teatrda oid tushunchalar:연극[yongik]-teatr,무대[mude]-sahna, 막[mak]-sahna pardasi, 배우[peu]-rol,극의[kiki]-sahnalashtiruvchi rejissyor, 극본[kikbon]-senariy va boshqalar;

e) San'atga oid narsalar nomini ifodalovchi tushunchalar:ikebana, sino,chinte,halishe, 악기 [akki]-cholg'u asbobi, 가수[kasu]-qo'shiqchi, 작곡가 [chagokka]-sozanda,가요[kayo]-koreys milliy qo'shig'i va boshqalar;

Ijro etuvchilar nomini ifodalovchi tushunchalar:무회 [muhve], 무용가[muyonga], 무당[mudang], 미술가[misulka],음악가[imakga], 악사[aksa],작곡가[chagokka], trubadur,ohin, baxshi, kobzar va boshqalar; [5]

f) Urf-odatlar va marosimlarni ifodalovchi tushunchalar:새색시[sesekshi]-yangi kelin, kelin salom,결혼식[kyoronshik]-to'y va boshqalar.

g) Bayramlar va xalq o'yinlarini ifodalovchi [4]

h) tushunchalar:명절[myongchol]-bayram,새해[yangi quyosh]-yangi yil, 추석[chusok]-hosil bayrami,qurbon hayit, chillak.

i) Mifologiyaga oid tushunchalar:farishta, 당군[tangun],yalmog'iz kampir, uchar gilam;

j) Diniy tushunchalarni ifodalovchi so'zlar:lama, o'ja, abbat, shaman,bonza, gugenot, darvish, haj,machit,pogoda,kostel, sinagoga, hoch, 기독교도[kidokyodo]-xristian, 수녀[sunyo], 성당[katolik cherkovi],성전[songjon], 신전[xudo], 폐하[peha]-hazrat, 예배[yebe]-ibodat va boshqalar. [8]

1) tavqim sanalarni ifodalovchi tushunchalar:장마철[changmachol]-yomg'ir mavsumi, 여름철[yorumchol]-yoz chillasi, 겨울철[kyoulchol]-qish chillasi, vayshak, saraton, savr, javzo.

2) Etnik ob'yektlarni ifodalovchi tushunchalar:

a) etonimlar:apachi, bantu,kazak,bask,turk

b) hazil va kinoya ma'nosidagi millatni ifodalovchi laqablar:kacap, bohol, bosh, fric, gringo, yanki

c) yashash joyga mansub aholi nomlari: taraskonlik, gobravalik, evemlik, vodiylilik, 미국인[migukin], 한국인[hangukin], 외계인[vegein] [4]

d) Ijtimoiy –siyosiy tushunchalarni ifodalovchi realiyalar:

1) Administrativ-hududiy tushunchalarni ifodalovchi so'zlar:

a) Hududiy-boshqaruv tushunchasini ifodalovchi birliklar: gubernya, departament,

kanton, voevodstvo, tuman, viloyat, 주-viloyat, 왕도[vangdo]-qirollik, 왕정[vangjo]-tuman, 지배[chibe]-ovul, 부통령[putongryong]-respublika,

b) Aholi turar joylari nomlarini ifodalovchi tushunchalar: arrondissement, versal, kremel, agora, ichkari, tashqari, rabot, ark, hovli, ayvon, 집[chip], 마당[adang], 밖에[pakke], 지역[chiyok], 지구[chigu], 시골[shigol] [4]

c) Hukumat organlari va lavozimlarini ifodalovchi tushunchalar: qurultoy, senat, ijroqum, hokim, seym, дума, rada, getman, municipalitet, palata, 국회[kukhe]-kongres

d) Kansler, xon, amir, shoh, farun, lord, myer, sherif, vazir, getman, regent, aytulla, sheyx, 대통령[tetongryong]-prezident, 부장님[pujangnim]-direktor, 회장님[hejangnim]-rais, 지배인[chibein]-ta'sischi, 장관[changkvan]-vazir, 반장[panjang]-brigadir [4]

e) Unvon, daraja, titul(mansabi)ni, murojaat shakllarini ifodalovchi so'zlar: bakalavr, magistr, agreje, knyaz, shahzoda, graf, baron, gercog, lord, syer, madam, miss, 아줌마[ajumma], 교수님[kyosunnim], 소님[sonnim] va boshqalar. [5]

f) O'quv yurtlari, madaniyat muassasalari nomini ifodalovchi so'zlar: o'rta maktab, kollej, lisey, madrasa, 조등학교[chodinghakkyo], 고등학교[kodinghakkyo], 학교[hakkyo], 대학교[tehakyo] [4]

g) Irq, toifa va ularga mansub kishilar nomini ifodalovchi so'zlar: dvoryan, kreposnoy, yunker, brahman, samuray, barin, faqir, 부자[puja], 부[pu], 재산[chesan], 양반-boylik, boy, zodagon), 비민[pimin], 영세민[yongsemin], 주소득자[chusodikcha], 카드계금[kadikejim]-kam ta'minlangan, kambag'al), 귀족[kvijok]-oqsuyak, 쇠[shvi]-avom, 공무원[kongmuvon], (관용어사전.-태학사.-1996:21)관 공리[kvanganli], 역원[yokvon]-amaldor), 논부[nongbu], 소작농[sojaknong], 농군[nongun]-dehqon, yerli xalq), 장색[changsek], 기술공[kisulgong]-hunarmand, 흑은[higin], 니고로[negiro]-negr, 힌두교[hindugyo], 신자[shinja]-dindor [7]

h) Qism nomini bildiruvchi so'zlar: legion, falanga, o'rda, legiya, kogorta, lashkar, qo'rboshi, 부대[pude], 군대[kunde], 병력[pyongryok]-qo'shin, lashkar, harbiy okrug, [4]

Bolgar olimlari realiyalarni mahalliy shart-sharoitga ko'ra klassifikatsiya qilar ekanlar yuqorida nomlari keltirilgan tushunchalarni muayyan millatga mansubligi, ularning boshqa tillarga o'girishdagi xususiyatlari nuqtai nazaridan tasnif qilishni alohida ta'kidlaydi. [6] Shunga ko'ra ular realiyalarni bir til qobig'ida muayyan xalqqa, territoriyaga mansub realiyalar va tarjima tillarida ishtirokiga ko'ra ichki va tashqi realiyalarga kirib borishi, keng ishlatilishiga ko'ra ularni milliy, lokal, mikrolokal va internatsional realiyalarga ajratish mumkin. Milliy realiyalar odatda faqat asliyat tiliga mansub bo'lgan tushunchalarni ifodalaydi. Masalan 가마[kama] old tomon ikki kishi, orqa tomondan ikki kishi ko'tarib yuradigan koreys zodagonlarining milliy transport vositasini anglatadi. Shu jihatlari bilan ular millat yashaydigan hududlarning ma'lum bir bo'lagida yashovchi aholining o'ziga xos tushunchasi bo'lsa, ular lokal, mikrolokal, harakatiga ega bo'ladilar, Aynan mana shunday realiyalar tarjimada asliyat, ijtimoiy-siyosiy voqeliklardan yaxshi xabardor bo'lishlikni talab qiladi.

O'zbekcha tarjimada:

"U pastor bilan do'stlashib qoldi va tez-tez koreyscha shashka o'ynardi. Ushbu cherkovda cho'qintirilganidan so'ng bir hafta o'tgach, u xotirjam vafot etdi."

Ruschada tarjimasi

"Он подружился с паспортом и часто играл с ним в корейские шашки"

"아버지께서는 목사하고 친구가 되고 빠른 체커를 하셨습니다. 이 작은 성당에서 열십자를 그리기 후에 1 주 후에 죽었습니다. [7]

Internatsional realiyalar ijtimoiy, siyosiy, madaniy aloqalar tufayli boshqa tillarga o'tib qolgan so'zlarni ifodalaydi. Ular bunday holda ham milliy, mahalliy koilorit saqlab qolishligi bilan xarakterlanadi. Masalan, inglizcha cowboy-aslida "otliq bola" degan ma'noni anglatadi. [2] Hozirgi paytda bu so'zlar ko'pgina tillarga "kovboy" shaklida o'tib, "qo'rquv bilmas", "avantuyurist"- "sarguzash ishqibozi" sifatida o'tgan. Ispancha "sombbrero"- oddiy shlyapa, bosh kiyimini ifodalovchi lokal realiya va u bizning tilimizga "girdlari keng shlyapa" ma'nosida o'tib internatsionallashgan. Ijtimoiy hayotning muayyan davriga xos realiyalar: zamonaviy va tarixiy realiyalarga bo'lib o'rganiladi. Shunga ko'ra badiiy asar tarjimasida bu faktor tarjimondan realiya ifodalangan tarixiy-arxaiik ma'noni yaxshi bilishlikni talab qiladi. Ko'pgina tarixiy realiyalar bizning

davrimizga kelib arxaizmlarga aylanib qolgan. Masalan: ruscha-pomeschijk, zemstvo, o'zbekcha-batral, qirol, quloq so'zlari.[6]

Asardan keltirilgan quyidagi parchani asar qahramonining o'tmishi bilan birgalikda Koreaning o'sha paytdagi ijtimoiy ahvoli haqida ham axborot beriladi:

Tarjimada:

“O'shanda aroq tayyorlanganda qoladigan don qoldiqlari yagona taomimiz edi.-ular eng arzon taomlar sanalardi. Aslida bu bug'doydan alkogolli ichimlik siqib olingach, qoladigan don tuppasi edi. [6]

Ruschada tarjima:

«Тогда мы питались одними зерновыми остатками после приготовления водки, это было самой дешевой едой. То есть, это были остатки от зерна, после того, как из них приготавливали алкогольный напиток”.

Asliyatda:

그 때는 술을 만들때 넘는 곡물이 한개 음식이었고- 그들이 제일 값이 싼 음식이었습니다. 사실은 이 밀로 주정수를 만들 후에 넘었는 나머지였다.[5] Tarjimashonoslikda zamonaviy va tarixiy realiyalarni aks ettirishda asliyatga mansub bo'lgan mamlakatga xos tarixiy davrlarni, muhim ijtimoiy-siyosiy voqealarni, adabiy oqimlar, muallifning qaysi oqimiga mansubligini bilish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, o'zbek adabiyotidan biror xorijiy tilga tarjimaga qo'l urgan tarjimon o'zbek xalqining ijtimoiy-siyosiy tushunchalarini quyidagi davrlar orqali aniqlab aks etishi mumkin. [5]

1) IX-X asrlardan boshlab O'rta Osiyo Rossiya tomonidan bosib olingungacha bo'lgan davr.

2) Sobiq SSR davrida vujudga kelgan realiyalar

3) O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyingi davrda tilimizga ichki va tashqi realiyalar nuqtai nazaridan o'rganishlari mumkin.

Bolgar olimlar zamonaviy realiyalarni tasnif qilar ekan, ularni tanish va notanish realiyalarga bo'lib o'rganishni taklif etdi. Darhaqiqat iqtisodiy, madaniy, siyosiy, aloqalar tufayli tizimga kirib kelgan juda ko'p inglizcha, ruscha, fransuzcha va hokazo realiyalar allaqachon o'zlashtirilgan so'zlarga, ya'ni lug'at tarkibimizdan mustahkam o'rin olgan. Masalan:

Inlizcha-sir, miss, goodbye, hello, biznes, biznesmen.

Ruscha-soldat, kurtka, stakan, prujina, odeyal kabi so'zlar barcha o'zbeklarga tushunarli bo'lgan tanish leksikasiga aylanib ketgan. Vaholanki, yaqindan beri tilimizga kirib kelgan diller, menejer, markting, grinhol va hokazo so'zlar notanish so'zlar sifatida barchaga tushunarli bo'lmasligi mumkin. Realiza klassifikatsiyasini chuqur o'rgangan Surxandaryolik olim I.K.Mirzayev bolgar olimlarning fikriga qo'shilgan holda xorijiy matbuot organlari nomalarini L.humnature, "Figaro" "Revue de Dieu-Monde" va xalq an'analari, urf-odatlar, arxitektura yodgorlik, maydon nomlarini, frazeologizmlarda ifodalagan xos ma'noli birliklarni ham realiyalar sifatida o'rganishni taklif qiladi.[8] Realialardan ko'proq atamalarga (terminlarga) yaqin turuvchi bu so'zlarni asliyatdan rus tiliga 1) transkripsiya va transliteratsiya; 2) rus tilida mavjud, ana shunday ma'noli so'zlar orqali tarjimada berilishini kuzatishimiz mumkin.

Realialarni tarjima qilishning quyidagi keng tarqalgan usullari mavjud:

1. To'liq va qisman asariga harfma-harf ko'chirib o'tkazildi. Masalan: inglizcha "pudding" ruscha "пудинг", koreys tilidagi "한복" o'zbek tiliga ham "hanbok", yoki ingliz tilidagi "ice cream" koreys tiliga "아이스 크림" [aiskrim], "cake"-"케이크" [keyk]-tort, shunidek rus tilidagi "Ручка" so'zi o'zbek tilida ham "Ручка", ingliz tilidagi "pen"-"Ручка" so'zi koreys tilida ham "펜" [pen], "wedding party"-"웨딩 파티" [wedding pate] (nikoh to'y bazmi) tarzida o'tgan.[9]

Qisman transliteratsiya qilinganida asliyatdagi so'zning o'zagi ishlatilib, o'zlashtirma so'z hosil qilinadi. Masalan, chex tilidagi "kalhoty" so'zi ruschaga

"Колготки" tarzida o'rganiladi.

2. Tarjimada asliyat tiliga o'z ma'nosi va funksiyasi yaqin bo'lgan yangi so'zlarni yaratish. Masalan: inglizcha "skyscraper" so'zi rus tiliga "Небоскреж" tarzida tarjima qilingan.

3. Asliyat tildagi xos so'zlarning tarjima qilinayotgan tilidagi sinonimini topish. Masalan: nemischa "haupnnann" rus tiliga "Капитан" tarzida tarjima qilinadi, Koreys tilidagi "아가씨" so'zi ishlatiladigan o'rnida o'zbek xalqida "opa", "yanga", "kelinoyi", "singlim" kabi o'zbek xalqiga xos so'zlar bilan tarjima qilinsa asliyat mazmuniga putur yetishi yoki voqeaning ta'sir darajasiga ziyon yetishi mumkin. Shuning uchun asliyat tilida ifodalangan hodisaning ta'sir doirasiga zarar yetkazishi mumkin. "새해"-yangi yil, "두"-1pud, "홉"-hovuch, "부채춤"-yelpig'ichli raqs (koreys milliy raqsi), "가는 말이 고와야 오는 말이 곱다"- yaxshi so'zga ilon inidan chiqar, yomoin so'zga pichoq qinidan chiqar" yoxud, "nima eksang, shuni o'rasan", "키가 작다고 세 살 난 애기보다 더작을까?" "Xotbi rostom mal".[10]

"Aql yoshda emas-boshda" va shu kabi muqobil varianti tanlanib tarjima qilinadi.

Хоть ростом и мал, да разве меньше взрослого ребенка

4. Tasviriy-izohlash usuli esa asliyatdagi xos so'z tarjima qilinayotganda bir necha so'z bilan imzolanadi. Masalan: rus tilidagi "уха" ingliz tiliga "fish"(baliq sho'rva) tarzida tarjima qilinadi. Bu usul qo'llanilganida tasvirlash, isbotlash uchun ishlatiladigan so'zlar matnda realiya so'zidan keyin beriladi. Yoki realiya satr ostida snoska tarzida keltiriladi. 추석"Chusok (oy tavgimi bo'yicha 15-avgus xotirlash kuni) Koreys milliy bayrami, "돌잔치" [tolchanchi]- bola 1 yoshga to'lganda o'tkaziladigan marosim, "설날"-yangi yilning birinchi kuni-1-yanvar, "한글"-koreys tili alifbosi.

Bu usul tarjima asariga haddan ziyod ekzotik bo'yoq berib, tarjima asarining ma'rifiy qiymatini oshirmaydi. Vaxolanki, tarjima qilinayotgan tilda milliy, tarixiy xususiyatlarga ega bo'lgan bunday so'zlarning muqobillari mavjud. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki milliy realiyalar tarjimada ifodalanishini o'rganish birinchidan baiiy asardagi milliy o'ziga xosliklarni ifodalash usullarini aniqlab tarjimonlar uchun amaliy va nazariy bilimlarini takomillashtirishga yordam beradi, ikkinchidan, bilvosita va bevosita tarjima jarayonida qo'lga kiritilgan boy tajribalarni umumlashtirishga, yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarni aniqlab asarning g'oyaviy mazmunnini chuqurroq anglanishiga olib keladi. Asliyatda ifodalangan milliy realiyani tarjima tiliga tushunarli o'girish muammosi xorijiy muhit va shart-sharoitlarni kitobxon oldiga ochiq oydin joylashtirish mas'uliyatini yuklaydi. Biroq, transliteratsiya orqali berilgan so'z izohlanmasa, tushuntirilmasa, kitobxon tasvirlanayotgan voqea-hodisani va so'zlar bayoniga tushunmay qoladi.[12] Bu o'rinda transliteratsiya qilingan soz' kontekst ichida tasvirlanib tushuntirilishi, ma'nosi qavs ichida berilishi, yoki matn ostida izohlanishi mumkin. Bunday tarjima transliteratsiya asosli transliteratsiya deyiladi. Asosli transliteratsiya kitobxon tasavvurini boyitadi, nutq boyligini, dunyoqarashini kengaytiradi.[12] Shunday qilib, realiyalar tarjima tilining boyishiga ham sabab bo'ladi. Bularning barchasi asliyatda ifodalangan realiyalarni kitoibxon ko'z oldida aynan jonlantiradigan ifoda vositalarini vujudga kelishiga yordam beradi.

Asliyatda:

내일은 정 또 주목을 드렸다. [10]

Tarjimada:

"Ertasiga Chong yana po'stagimni qoqdi"

Ruscha tarjimasida:

На следующий день Чонг опять метал молнии

O'zbek kitobxoni tasvvurida yuqorida qo'llangan "po'stagimni qoqdi" iborasi orqali rahbar va xodim o'rtasidagi holat aniq va tiniq ko'rsatilib berilgan. Tarjimada ishlatilgan juda ko'p so'zlarning o'zbekcha muqobillari mavjud bo'lgani holda, ularning ruschada ekvivalentlaridan foydalanilganligi bu o'zbek adabiy tilining so'z boyligini ko'paytirish uchun emas, balki adabiy til meyyorlarini buzilishiga olib kelishi mumkin.[11] Masalan vilka, programma, morojennoe, sutka, salftka, refrejerator, tormoz, buksir, turist va sh.k. To'g'ri bu so'zlar rus tilining ta'siri tufayli o'zbek kitobxonlariga ham tanish tushunchalarni ifodalaydi. Biroq, o'zbek adabiy tilida ular ifodalaydigan sanchqi, dastur, muzqaymoq, bir kun, qo'l sochiq, muzlatgich, to'xtatgich, sayyoh kabi leksik birliklar mavjud bo'lgani holda ruscha atamalarini ishlatish g'alati tuyuladi.[3] O'zbek tiliga rus tili orqali kirib kelgan va o'zbekcha ekvivalentlari mavjud bo'lmagan tushunchalarni ifodalovchi xos so'zlar mavjud. Tarjimon ularni hech qanday izohlarsiz transliteratsiya usulidan foydalanib, o'zbekcha matnga kiritishga majbur. Masalan "Samsung", "Hende",

“Chungang ilbo” va boshqalar. [3] Bu kabi holatlarni bizlar ko‘plab uchratishimiz mumkin va bu bevosita har bir tarjimonda, tarjima jarayonida hech qanday qiyinchilik tug‘dirmasligi zarur.

Hozirgi kunda Janubiy Koreya va O‘zbekiston Respublikasi o‘rtasidagi diplomatik aloqalar eng yuqori nuqtasiga chiqdi desak adashmaymiz va kelasi ikkindavlat o‘rtasidagi munosabatlarning 30-yilligini nishonlah arafasida turibmiz, ammo ushbu diplomatik aloqalarning ilk ildizi uzoq moziy ya’ni 1400-yil avval Samarqandning “Afrosiyob” shahriga tashrif buyurgan ikki koreys elchisi bilan boshlanadi desak adashmagan bo‘lar edik.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Власенко С.В. Перевод юридического текста: когнитивные особенности номинации и реалии-профессионализмы в языковой паре английский-русский// Филолог. науки в МГИМО. Сборник научных трудов, № 21(37)-М: МГИМО(у), 2005.
2. Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2005. – 352 bet.
Uz Kor Economy2017년(www.uzkoreconomy.com)
- Виноградов, В.В. О языке художественной прозы: Избранные труды / В.В. Виноградов. – М.: Наука, 1980. – 360 с.
- Ли Мён Бак. Чедес не бывает. Узбекистан”, Ташкент,-2009.
- 손세모돌-국어 보조용인 연구, 한국문 회사, 서울, 1996.
3. 문화속 한국어. 전미순 저,2009년
4. 남기심. 국어연결어미의쓰임. - [서울]: 서광학술자료사, 1984. – 424.
5. Koreyscha-o‘zbekcha lug‘at. 40000 Kim Chun Sik.Toshkent 2002.
6. 새한노사전=Новый корейско-русский словарь/한국외국어대학교 노어과 편저,-개정판-서울:한국외국어대학교 출판부,2009.
7. Русско-корейский словарь. 러시아어-한국어 사전, 전국출판-서울팡진구군자 등,-2012
8. 타쉬켄트국립동반대학교. 한국어문학과. 2005
9. 한효석.이렇게 해야 바로 쓴다.한겨레신문사.1995.
10. 김수정. 한국어문법교육을위한연결어미연구. - [서울]: 한국문학, 2004. – 402.

О'ЗБЕК ТИЛИ ДАРSLARIDA TALAFFUZI QIYIN BO'LGAN HARFLAR VA ULARNI O'RGANISH BO'YICHA TAVSIYALAR

Kuchkarova Fazilat Zarifovna

Xorazm viloyati Urganch shahar

8-son IMI ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek tili darslarida talaffuzi qiyin bo'lgan harflar va ularni o'rganish, oson o'zlashtirish bo'yicha ayrim tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, ona tili, talaffuz, x va h harflari, nutqiy, maktab, o'quvchi, daslik, imlo.

Bugungi kunda ta'lim sohasiga berilayotgan e'tibor oshib bormoqda. Xususan, davlat tilining o'qitilishida uchraydigan muammolarni bartaraf qilish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Shundan kelib chiqib har bir o'qituvchi oldiga o'quvchilarda nutqiy malakalarni ehtiyoj darajasida shakllantira olish zarurati ko'ndalang qo'yilmoqda. Har bir o'quvchi o'z ona tilida ravon gapira oladi. Istalgan muloqat vaziyatiga mos so'zlarni (xoh rasmiy, xoh og'zaki) nutq bo'lsin jozibali, ta'sirchan ifodalay olishadi. Ammo ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan maktablarda o'zbek tilining o'qitilishi bir qancha muammolarga duchor bo'lmoqda. Darslarni o'tish davomida ta'lim boshqa tillarda o'qitiladigan maktablarda ayrim tovushlarning talaffuzi, ularning yozishlari o'quvchilarimizda qiyinchiliklar tug'dirilmoqda. Kuzatishlarimizdan ma'lumki, o' unlisining talaffuzida o'zgachalik bor. Aksariyat hollarda i-e, u-o', h-x tovushlari e'tirof etgan so'zlarni o'quvchilarimizning yozishi va aytishida xatoliklar uchraydi. Qoraqalpoq tilida h tovushi ko'p qo'llanilmaganligi uchun o'quvchilarimiz x va h undoshlarini qo'llashda qiynalishadi. X va h undoshlarining imlosining murakkabligi barchamizning tashvishga soladi. Shu paytgacha eng samarali usul sifatida ushbu harflar bilan yoziluvchi so'zlarni yodlab qolishni ta'kidlamodamiz. Ammo bundan soddaroq usul talaffuz bilan bog'liq.

Maktabda o'quvchiga o'zbek tili darslarida faqat grammatika qoidalarini yodlatish mumkin emas. O'quvchilarga harflar farqini tushuntirib, mashqlar yordamida ifodalab berishimiz shart. Buning uchun biz o'zimiz o'quvchilarga og'zaki nutqni ravon o'rganishga chorlashimiz kerak.

O'zbek tili bilan ona tilini o'qitishning maqsad va vazifalari bir-biridan ma'lum ma'noda farq qiladi. O'quvchi nutq so'zlashni oilada maktabda o'rganadi. Hatto ayrimlari maktabga bog'chadan o'qish va yozishni o'rganib keladi. Boshlang'ich sinflarda o'qish va yozishni o'rganib, yuqori sinfga o'tadi. Endi u nimani o'rganishi kerak? Grammatikanimi? Darsda doim ham grammatika qoidalari asosida gapirilmaydi. O'quvchilarda o'zi bilmagan hollarda nutqida ot, ega, kesim hatto qo'shma gap-u ko'chirma gaplarni ifoda maqsadiga ko'ra qo'llana olishiga qiynaladilar.

Biz o'qituvchilar 2-sinfdan boshlab harflar imlosi va talaffuzini tog'ri qo'llashini, gap tuzishda gap bo'laklaridan tog'ri foydalanishga o'rgatib borishimiz kerak. O'quvchiga adabiy talaffuzini, imloviy savodxonligini, mantiqiy fikrlashni, o'z fikrini turli shakllarda ravon va ta'sirchan ifodalay olishni o'rgatishimiz lozim.

“O'zbek-tili” darsliklari ta'lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablar uchun mo'ljallangan bo'lsa-da, asosan, ona tilida so'zlovchi o'quvchilar doirasida cheklanib qolgan o'zbek tilini o'qitishdan asosiy maqsad shunchaki o'quvchilarning so'z boyligini oshirish, ularga grammatikaga oid nazariy ma'lumotlarni shunchaki o'rgatish emas, balki nutqini oshirishdir. Biz o'rgatayotgan 2-4-sinf darsliklarida asosan so'z boyligi, talaffuz va imlo ustida ish olib borishga qaratilgan, ya'ni so'z shakllarini tarkiban anglash va grammatik qo'shimchalarini ongli ravishda amaliy o'zlashtirish ko'zda tutilmagan. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plamlarida (2017-yil 14-son) e'lon qilingan “Umumiy o'rta ta'limda ong ta'lim standartlari” da o'zbek tilini o'qitishning maqsad va vazifalari sirasiga shunday deyiladi: “o'quvchilarning o'zbek tilida og'zaki va yozma nutq savodxonligini rivojlantirishiga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarini shakllantirish”. Bu degani o'zbek tili ta'limi mazmunida o'quvchilarga o'zbek tili grammatikasidan sistemali kurs emas, balki nutqiy kompetensiyani hosil qilishning lingvistik asoslarini o'rgatishni ko'zda tutish kerak.

Yuqoridagi muammolarni hal qilishda o'zbek tili darslarida ham huddi biror chet tilini o'rgan-gandek, avvalo, talaffuzi qiyin tovushlar ustida jiddiy ishlash kerak. Bu o'rinda talaffuz holati aks etgan oksilografik rasmlardan (ayrimlari qiyosiy bo'ladi), asosan, maxsus fonetik mashqlardan unumli foydalanish samara beradi. Adabiy talaffuzga o'rgatishning eng samarali yo'li o'qituvchining

o`zi tanlagan matnni qayta o`qib yoki yoddan aytib berishidir. Bu usuldan to`laqonli foydalanish uchun o`zbek tili fani o`qituvchilarning talaffuzi talabga javob berishi zarur.

Xulosa qilib aytganda o`quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirishda o`quvchilarning og`zaki nutqini jozibali, ta`sirchan ifodalay olishi uchun imkoniyatlar yaratib berish. O`quvchilarga tovushlarning talaffuzini to`gri foydalanishga, imlo qoidalarini yaxshi o`zlashtirishga o`qituvchi o`rnak bo`lishi, o`quvchilar nutqidagi xatoliklarni doimiy tuzatib, ko`proq badiiy kitoblar o`qishga chorlashi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G`.Hamroev. “Adabiy talaffuz – madaniyat belgisi”
2. R.Yoldashev. “O`zbek tili darsliklari”.
3. lex.uz O`zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to`plami.

EFFECTIVE WAYS OF LEARNING VOCABULARY FOR YOUNG LEARNERS

Nuritdinova Oydin A'zamovna

English teacher of vocational school № 2
Khorazm region, Tuproqqal'a district

Annotation: It is important to realize that a good teacher will not rely on just one of these techniques, but will use a combination. Different techniques are appropriate for different vocabulary items and also for different types of learner. As you read through the different techniques, try to think what words would be best taught using the technique and for which words the technique would probably not work very well.

Key words: vocabulary, words, teach, pictures.

Visuals and realia

One of the most effective ways of teaching vocabulary is to show students the word. Concrete words (mostly nouns) can usually be conveyed through pictures or realia (real objects). For example, a word like *chair* (as a noun) is quite easy to teach, by pointing to a chair or by showing a picture. Likewise, related words such as *stool*, *armchair*, *sofa*, *deckchair*, etc can be taught in a similar way and the distinction between each made relatively clear. Even some abstract words can often be conveyed using visuals – for example, a picture of a man and woman plus a heart could be used to convey the word *love*.

Mime and anecdotes

Visuals and realia are usually limited to concrete words and are probably ineffectual when it comes to more abstract notions and even some basic areas of vocabulary such as verbs, adverbs and adjectives. However, these three areas of vocabulary do lend themselves to mime and anecdotes.

It is relatively easy to mime words such as *run* and *walk* and even to differentiate between words that belong to the same group but have quite fundamental differences in meaning, e.g. *run*, *walk*, *stroll*, *sprint*, *jog*, *wander*, etc. It is also relatively easy to use mime to teach adverbs of manner, i.e. *quickly*, *slowly*, *happily*, etc. Getting students to mime various actions in a particular manner is great fun and a good way of making the adverbs memorable.

Another way of presenting vocabulary is to tell a short anecdote containing the new words. This gives the words a context and helps students understand not only the core meaning, but also how the words might be used. It's also quite simple to recycle the words within an anecdote so that students hear the same word more than once. The more times students hear a word, the more likely they are to remember it. Repetition is quite natural in anecdotes and so does not seem out of place.

Eliciting and contexts

Eliciting words from students is an effective way of activating their memories. In a class of students it is quite possible that one or two may have come across the word before, even with low levels. It also helps you find out how much your students already know. There are a few different techniques for eliciting vocabulary, from drawing a quick picture on the board to giving an explanation or a short example of a situation.

It's important to remember when you are eliciting (or explaining) vocabulary that the language you use is simpler than the language you are trying to elicit.

Using synonyms and antonyms

A technique often used by teachers, especially at low levels, is to explain words by using a synonym or antonym. In many respects this is a flawed idea. Firstly, because many of the words will be of a similar level and, if a student doesn't know one, then they won't know the other, i.e. if a teacher wants to elicit *black* and they say it's the opposite of *white* then this is unlikely to be helpful as the students probably don't know *white*. Secondly, it can be very misleading as very few words have a direct antonym. For example, what's the opposite of *old*? Is it *new* or *young*? Both, but then that becomes confusing. Thirdly, many words have more than one antonym or synonym all with similar meanings, so which do you use? For example, the opposite of *happy* could be *sad* or *unhappy*, it often depends on the context.

It is true that in Uzbekistan English is not so common in everyday conversation. And student may encounter some difficulties if the words are explained in the same language. But giving definitions and limited use native language is very effective if we want to teach our children better

and it helps them to master the language in the long run

References

1. Ehsani F. Speech Technology In Compyuter-Aided Language Learning: Strengths And Limitations of A New Call Paradigm/ Ehsani Farzad, Knodt Eva// Language Learning & Technology. -2008.-Vol.2, №1.
2. Skehan, P. (1989). Individual differences in second language learning. London: Edward Arnold.
3. Brown, H. D. (2000). Principles of language learning and teaching. Englewood Cliffs, N, J: Prentice-Hall, Inc.

THE ROLE OF GAMES IN TEACHING PROCESS OF YOUNG LEARNERS

Rahmonova Nodira Abduvoyit qizi

Hayitova Iroda Marufjonovna

Teachers of English language at the secondary school № 8 of
Kosonsoy district of Namangan region

Phone: +998950339555; +998934947490

Annotation: This article discusses the importance of learning English today and how to use English in elementary school through a variety of fun interactive games.

Key words: English, interactive games, school, lessons, research, motivation.

The English language is one of the most commonly-spoken languages and is often considered the most influential language in the world. Whether you want to learn English further your studies, your career, or your personal horizons, there are many benefits you can gain from attending a qualified English school.

is the language of science, of aviation, computers, diplomacy, and tourism. Knowing English increases your chances of getting a good job in a multinational company within your home country or for finding work abroad. It's also the language of international communication, the media and the internet, so learning English is important for socialising and entertainment as well as work!

Many of the world's top films, books and music are published and produced in English. Therefore, by learning English you will have access to a great wealth of entertainment and will be able to have a greater cultural understanding.

If you speak English, you won't need to rely on translations and subtitles anymore to enjoy your favourite books, songs, films and TV shows. Watching movies and television programmes in the English language is also a great and fun way to learn it! Although learning English can be challenging and time-consuming, we can see that it is also very valuable to learn and can create many opportunities!

Language learning is hard work... Effort is required at every moment and must be maintained over a long period of time. Games help and encourage many learners to sustain their interest and work.

Research has shown that there are many benefits for playing daily games in the classroom. When planning lessons, teachers should try to incorporate at least one game a day into one of the key learning areas as either a teaching and learning tool, assessment strategy or classroom motivator.

Games play a vital role in language learning classrooms despite the fact that many teachers are unaware of it as a learning strategy. However, games offer a lot of potential benefits to the learning process of your students. Firstly, games prevent the lesson from being ordinary and boring. Conversely, they create a successful and positive classroom environment where students and their learning are central. Games are always fun for the learners, so they attract their interest unlike many ordinary lessons. Even shy and reluctant children often react positively to them. This increases the motivation of your students and encourages them to get involved in the lesson and continue working.

Nowadays English is becoming more and more significant. Teaching English to the young learners is not easy because English is not their mother tongue and it is a new subject for them. The teacher should have a good and an interesting technique to introduce English for them, so that the young learners will be interested and motivated to learn English. There are a lot of ways to introduce English to the young learners. One of them is by using games. Some Methodists states that games can be used to give practice in all language skills and they can be used to practice many types of communication.

Young learners love to play, and they participate in a game with more enthusiasm and willingness than in any other classroom task. When playing games, students become more engaged in their learning, taught content is reinforced and class positivity is increased.

Further more, games are sometimes perceived as entertaining activities, playing which children are not really learning. Children in general learn better when they are active. The use of games in the classroom has many advantages. Games should be an essential part of any curriculum. Ac-

cording to Carrier —Games raise the students‘ motivation in such a way that students enjoy their learning so much that they might not realize they are doing so. Games are fun and children like to play them; through games children experiment, discover, and interact with their environment; games add variation to a lesson and increase motivation by providing a plausible incentive to use the target language.

There are countless benefits to using games in the classroom. Games can:

Help students to learn more about themselves

Foster a sense of community in the classroom where all students feel comfortable expressing ideas in a safe learning environment

Energize students to become more active participants in the learning process.

Games are a welcome break from the usual routine of the language class.

They are motivating and challenging.

Learning a language requires a great deal of effort. Games help students to make and sustain the effort of learning.

Games provide language practice in the various skills – speaking, writing, listening and reading.

They encourage students to interact and communicate.

Games are a great way to control the competitiveness between peers. By using games in the classroom, students can compete against each other whilst playing a game, then support each other during other learning activities.

Young learners love to play, and they participate in a game with more enthusiasm and willingness than in any other classroom task. Besides, games are sometimes perceived as entertaining activities, playing which children are not really learning. Children in general learn better when they are active. Some games are played in pairs or small groups; others are played with the whole class. We know that games are often used as short warm-up activities or when there is some time left at the end of a lesson.

The results of research suggest that games are used not only for mere fun, but more importantly, for the useful practice and review of language lessons, thus leading toward the goal of improving learners‘ communicative competence.

REFERENCES

1. Lee W.R. (2000). Language teaching games and contests.
2. Avedon M.E. and Brian B.S. Learning Through Games. John Wiley and Sons.
3. Carrier M. (1980). Games and activities for the language learner. Nelson.

“QO‘L” KOMPONENTLI NEMIS FRAZEOLOGIZMLARINING KOGNITIV XUSUSIYATI

Xadicha Ro‘ziyeva O‘zMU, XFF, Lingvistika
(nemis tili) mutaxassisligi 2-kurs magistranti
Ilmiy rahbar: dots., fil.f.n. Abdullayeva S.Ya.

ANOTATSIYA: Kognitologiya tilshunoslikning keyingi yillari shakllangan sohalaridan. Kognitologiya til birliklarini kognitiv tahlil etish masalalari bilan shug‘ullanadi. Ushbu maqolada «Qo‘l» komponentli nemis frazeologizmlarining kognitiv xususiyati yoritilgan.

KALIT SO‘ZLAR: Kognitiv tilshunoslik, frazeologik birlik, kognitiv xususiyat, frazeologik faollik.

Hozirgi kunda zamonaviy tilshunoslik yo‘nalishlaridan biri bo‘lgan “Kognitiv tilshunoslik” fani judayam urfga aylandi. Kognitiv fan sifatida inson ongi va tafakkurini, shuningdek, ular bilan bog‘liq bo‘lgan aqliy jarayonlari va holatlarini o‘rganadigan ilmiy tadqiqot yo‘nalishidir[1]. Kognitiv tilshunoslik kognitologiya va tilshunoslik fanlari chegarasida paydo bo‘lgan fan bo‘lib hisoblanadi.

U XX asrning ikkinchi yarmida shakllandi. Til tizimi kognitologiya va tilshunoslikning ham o‘rganish obyekti hisoblanadi. Tilda insonning dunyo va o‘zi haqidagi bilimlari, shuningdek, obyektiv borliqni bilish faoliyati aks etadi. Kognitiv fanning asosiy muammolari - inson qanday bilim turlari va qanday shaklga ega ekanligi, u inson ongida qanday namoyon bo‘ladi, inson bilimga qanday keladi, undan qanday foydalanishi kabi savollardir. Shunday qilib, kognitiv tilshunoslik inson ongining qanday qurilganligi, borliqni bilish shakli, til shakllarida bilim tizimining voqelanishi, mental muhitning yaratilishi kabi masalalarni yoritib beradi.

Tafakkur voqelik haqidagi axborotni qabul qilish, to‘plash, qayta ishlash va tartibga solish usuli bo‘lsa, til voqelikni idrok etish va bilish quroli hisoblanadi[2]. Nutqiy birliklarning hosil bo‘lishi va ularni tushunish ong bilan bog‘liqdir, ya‘ni aqliy faoliyat natijasi hisoblanadi. Aqliy faoliyat esa lisoniy bilimlarsiz maqsadli jarayon bo‘la olmaydi. Shu jihatdan kognitiv tilshunoslikka lisoniy qobiliyatning tarkib topishini tushuntiruvchi fan deb qaraydilar. Tilda mavjud frazeologizmlar kognitiv tilshunoslikni o‘rganish doirasiga kiradi. Frazeologizmlar kognitiv tilshunoslik doirasida lisoniy - kognitiv tahlil usuli yordamida o‘rganiladi.

Ushbu maqolaning mavzusi «Qo‘l» komponentli nemis frazeologizmlarining kognitiv tahlili bo‘lib, bu maqolada yuqori chastotali va katta frazeologik faollik va mahsuldorlik bilan ajralib turadigan “qo‘l” (Hand) leksemasiga e‘tibor qaratildi. Quyidagi lug‘atlardan qo‘l leksemasi ishtirok etgan frazeologik birliklar tahlil qilindi. 1) Duden. Duden «Deutsches Universalwörterbuch» 2) Binovich L.E. Nemischa-ruscha frazeologik lug‘at.

Frazeologik birliklarning kognitiv tahlili natijasida «Qo‘l» leksemasining quyidagi kognitiv xususiyatlari aniqlandi: Asosiy kognitiv xususiyati - «biror narsaga, kimgadir egalik qilish». Tahlil qilingan frazeologik birliklar umumiy soni buni ko‘rsatdi. Qo‘l inson tanasining eng muhim qismlaridan biri bo‘lib hisoblanadi. Sezgi organi sifatida u odamlarga o‘z atrof-muhitini bilishga va tashqi dunyoga yo‘naltirishga yordam beradi. O‘lchov asboblari yaratilishidan ancha oldin, qo‘l uzunlik va makon o‘lchovi bo‘lib xizmat qilgan va bugungi kunda ham noaniq o‘lchovlar haqida gapirganda, u bu vazifani bajaradi. (z. B. etwas ist zwei Hand breit.)[3]. Qo‘l orqali biz beramiz, olamiz, taklif qilamiz va tarqatamiz. Qo‘l bilan biz biror narsaga egalik qilamiz yoki qo‘ldan qo‘lga o‘tkazamiz ya‘ni almashtiramiz. Bir tomondan u hujum obyekti bo‘lsa, boshqa tomondan himoya qilish uchun ishlatiladi. Qo‘limiz orqali biz belgilar ko‘rsatamiz hattoki imo ishoralardan muloqotda foydalanishimiz mumkin. Bu aloqa va aloqa vositasidir (z. B. Beim Handschlag). Qo‘l berib ko‘rishish ham shartnoma yoki shartnoma imzolashda tasdiqlashning ramziy ishorasidir. Inson mehnatining ko‘p qismi qo‘lda bajariladi. Inson rivojlanishi faqat mehnat orqali sodir bo‘lgan va bunda qo‘llar juda katta ahamiyatga ega. Biz qo‘l boshqaramiz va shu bilan biz kuchni qo‘limizda ushlab turamiz. Qo‘l jamiyatimizda juda ko‘p ramziy ma‘noga ega. Titroq yoki xotirjam qo‘llar hatto his-tuyg‘ular va ichki holatlarning ko‘zgusi bo‘lib xizmat qiladi. Qo‘l har doim kuch, egalik va himoya ramzi bo‘lib kelgan.

“Qo‘l” leksemasi ma‘nosining asosiy semantik komponenti ushlash vazifani bajarishdan iborat bo‘lganligi sababli, bu bilish xususiyati funktsional shartlangan, deyishimiz mumkin (*in guten*,

sicheren Händen sein- Yaxshi va ishonchli qo'llarda bo'lish; *etw. in die Hände nehmen*-o'zini qo'lga olish; *die/seine Hand auf etw. legen*- chang solmoq egallab olmoq, qo'lga olmoq, o'z izmiga olmoq, qo'lga kiritmoq; *j-m in die Hände fallen/kommen*- birovning qo'lga tushmoq; *etw. in j-s Hand/Hände legen*- ixtiyoriga topshirmoq; *j-m, etw. in die Hand/in die Hände bekommen/kriegen*-(tasodifan) biror narsa olish; *in j-s Hand sein/liegen, stehen*- boshqa birovning qo'lida bo'lish; *etw. in Händen halten* – qo'lida tutmoq, qo'lga olmoq).

Ega bo'lgan narsani yo'qotish (*etw. aus der Hand geben* – qaytarib bermoq, baxridan o'tmoq, vos kechmoq) yoki egasini o'zgartirish imkoniyatini, ya'ni, boshqasining ixtiyorida bo'lish (*in j-s Hand/Hände übergehen*- birovning qo'lga o'tish; *von Hand zu Hand gehen* - qo'ldan qo'lga o'tish, qo'ldan qo'lga yurish) ni ifodalaydi.

„Ishni bajarilishining“ kognitiv xususiyati ham funktsional jihatdan aniqlanadi, shu bilan birga harakatlarni bajarish tezligi ijobiy baholanadi. (*j-m in bestimmter Weise von der Hand gehen* - bahslashmoq, muvaffaqiyatga erishmoq; *etw. unter den Händen haben* - biror narsa ustida ishlash; (*die*) *letzte Hand an etw. legen* - biror narsani tugatish, tugatish; *in die Hände spucken* - ishga kirishmoq; *alle/beide Hände voll zu tun haben* - juda ko'p muammoga duch kelish).

Frazeologik birliklar orasida yordam kognitiv xususiyatini ifodalaydigan frazeologizmlar ham mavjud: *j-m, einer Sache in die Hand/in die Hände arbeiten* - kimgadir yordam berish, harakat qilish, birovning qo'lida o'yin bo'lish; *j-n an der Hand haben* – kimnidir qo'lida yordamchi sifatida bo'lish; *j-m (bei etw.) an die (zur) Hand gehen* - birovga yordam bermoq, ko'maklashmoq; *Hand in Hand arbeiten* - kimgadir yordam berish, harakat qilish, birovning qo'lga o'ynash; *zur Hand sein* - kimgadir yordam berish; (*bei etw. selbst mit*) *Hand anlegen* – o'z qo'lini biror narsaga qo'yish.

Quyidagi kafolatni ifodalaydigan frazeologik birliklarni tahlil qilganimizda ularda qo'l qonun, kuch ramzi sifatida mavjudligini ko'rib o'tdik: (*j-m, etw. in die Hand versprechen* – birovga, biror narsaga qat'iy va'da berish; *für j-n, etw. die/seine Hand ins Feuer legen* – boshingiz bilan kimgadir, biror narsaga kafolat bering; *j-m auf etw. die Hand geben* – biror narsani qat'iy va'da qilish, kafolat berish).

„Qo'l“ komponentli frazeologizmlar ham shaxsni tavsiflash uchun xizmat qiladi: ishi yaxshi ketayotgan (*mit leichter Hand*), to'g'ri ish qilishni intuitiv his qiladigan odam (*eine glückliche Hand bei etw. haben*). Bu guruhda salbiy ma'noli frazeologik birliklar ham mavjud (*klebrige Hände haben* – qo'li egri bo'lmoq, o'g'rib bo'lmoq).

Tahlil qilingan frazeologik birliklarda “nikoh” kognitiv xususiyati ifoda etuvchi frazeologizmlar ham mavjud: *j-n um j-s Hand bitten/anhalten*- qo'lini so'ramoq, *j-m die Hand (zum Bund) fürs Leben reichen*-qo'lini va yuragini berish.

„Qo'l“ komponentli frazeologizmlarning juda katta qismini hissiy frazeologizmlar, shu bilan birga ijobiy va salbiy his-tuyg'ularni ifodalaydigan frazeologizmlar tashkil etadi: hayrat - *Hände überm Kopf zusammenschlagen* (*chapak chalib qo'ymoq qo'llarni bir-biriga urib his tuyg'uni ifodalamoq*); samimiylik, ochiqlik - *Hand aufs Herz* (*qo'lni ko'krakka qo'yib, samimiy (ravishda), chin yurakdan*), jasorat - *sein Herz in die Hand nehmen* (*dadil bo'lmoq, o'zini qo'lga olmoq*), shodlik - *sich (D) die Hände reiben* (*xursandchilikdan qo'llarini bir-biriga ishqalamoq*).

„Qo'l“ komponentli frazeologik birliklarda “o'ng-chap” qarama-qarshiligi ham ajralib turadi (*linker Hand* – chap; *rechter Hand* – o'ng). V.A.Maslova[4]¹ ta'kidlaganidek, bu qarama-qarshilik har bir odamning yonida yaxshi va yovuz ruhlar borligi haqidagi afsonaga asoslanadi: bizning yaxshi amallarimizni yozib boradigan farishta o'ngda, yomon amallarimizni yozib boradigan farishta esa chapdadir degan ma'no kelib chiqadi. Bu frazeologik birliklarda o'ng qo'l ijobiy ma'noga ega, chap qo'l esa salbiy ma'noga egadir. *j-s rechte Hand sein* (*o'ng qo'l bo'lish, asosiy yordamchi bo'lmoq*) - *zwei linke Hände haben* (*noshud, no'noq, epsiz bo'lmoq, ishda chaqqon bo'lmaslik*), ammo nemis tili frazeologiasida boshqa misollar ham qayd etilgan, ularda norozilik bilan bir qatorda ijobiy ma'no ham mavjud, masalan, quyidagi frazeologik birlik ikki semantik komponentga ega *etw. mit der linken Hand machen*: 1) biror narsani oson bajarmoq, 2) biror narsani o'ynab-o'ynab qiynalmasdan pala-partish bajarmoq, zo'rg'a bajarmoq, va

¹ Маслова В.А. Лингвокультурология [Текст] : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А.Маслова. – М.: Академия, 2001. – 82 с.

shuningdek *die linke Hand kommt vom Herzen* iborasida chap qo‘l imo-ishora va salomlashish uchun xizmat qilganda, umumiy qabul qilingan me‘yordan chetga chiqishi kuzatildi (salomlashish uchun o‘ng qo‘l berish odat tusiga kirgan), ammo yurak chap tomonda bo‘lgani uchun aynan chap qo‘lga yanada yaqinroqligi sababli samimiy ma’noda ekanligini bildiradi.

„Qo‘l“ komponentli nemis frazeologik birliklarining o‘ziga xos xususiyatlaridan yana biri bu antonimik xususiyatining mavjudligidadir: *aus erster Hand* (birinchi qo‘l, o‘zi ko‘rib bilmoq) – *aus zweiter Hand* (o‘zi orqali emas bevosita birov orqali bilish); *die Hand auf der Tasche halten* (yomon bo‘lmoq) – *eine milde/offene Hand haben* (saxiy bo‘lmoq); *mit vollen Händen* (pulni kanalga tashlang) – *mit leeren Händen* (bo‘sh qo‘llar bilan).

Nemis tilidagi “Qo‘l” somatizmining yana bir xususiyati uning juftlashuvidir, bu G.Kreyndlin ta’kidlaganidek, ko‘pgina til a’zolarining (ya’ni lingvistik ong bilan o‘zlashtirilgan organlarni) muhim xossasidir. Organlarning juftlashishi lingvistik hodisadir, ya’ni bir qancha a’zolar uchun ularga juft bo‘lib, lisoniy binomlar hosil qiladi[5]. Bunday lingvistik binomlar Hand-Fuß (qo‘l-oyoq)dir. Bunday binomlarning mavjudligi ikki hadli birikmalarning mavjudligi bilan baholanishi mumkin (*Hand und Fuß haben* – *mustahkam asosga ega bolmoq, kallasi joyida, mantiqli bolmoq*; *j-m sind die Hände/Hände und Füße gebunden* – *qo‘l va oyog‘ini bog‘lab qoymoq, hech bir ish qila olmaydigan qilib qo‘ymoq*), shuningdek, funktsiyalarning bir-birini to‘ldirishi, tuzilish yoki funktsiyalarning o‘xshashligi (*sich mit Händen und Füßen gegen j-n, etw. sträuben/wehren* – *qo‘l oyog‘i bilan qarshi kurashmoq, qarshilik ko‘rsatmoq*; *mit Händen und Füßen reden* – *umidsizlik bilan gaplashmoq*).

Shunday qilib, „Qo‘l“ komponentiga ega bo‘lgan frazeologik birliklar kognitiv jihatdan tahlil qilinganda, bu frazeologizmlar biror narsaga, kimgadir egalik qilish, biror narsani yoki kimnidir ushlash, ega bo‘lgan narsani yo‘qotish yoki egasini o‘zgartirish ya’ni, boshqasining ixtiyorida bo‘lish, biror ishning bajarilishi, yordam berish, kafolatni ifodalaydigan, shaxsni tavsiflash uchun xizmat qiladigan, nikoh, hissiy frazeologizmlar ya’ni, ijobiy va salbiy his-tuyg‘ularni ifodalaydigan, bundan tashqari qarama-qarshilik, antonimik va juftlashish xususiyatlarini ifodalashi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Коннова М. Н. Введение в когнитивную лингвистику: учебное пособие. Изд. 2-е, перераб. — Калининград: Изд-во БФУим. И. Канта, 2012. — 313 с.
2. Горелов И.Н Основы психолингвистики. —М.: 1997. -С. 9
3. Über die Funktionen der Hand „im eigentlichen und übertragenen Sinn“ siehe das Deutsche Rechtswörterbuch der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Übersicht zum Stichwort Hand, Online-Edition. URL: <http://drw-www.adw.uni-heidelberg.de/drw/> [15.07.2008].
4. Маслова В.А. Лингвокультурология [Текст] : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А.Маслова. — М.: Академия, 2001. — 82 с.
5. Крейндин Г., Летучий А. Языковая концептуализация частей тела в русском языке (на примере плеч) [Текст] / Г. Крейндин, А. Летучий // Сокровенные смыслы: сб. статей в честь Н.Д. Арутюновой / Отв. ред. Ю.Д.Апресян. — М.: Языки славянской культуры, 2004. — С. 129

О'QUVCHILAR YOZMA NUTQINI O'STIRISHDA AKTNING ROLI

Ro'zimova Shoira Saburovna
Allanazarova Xosiljan Inoyatovna

Xorazm viloyati Urganch tumani
43-sonli maktab Ona tili va adabiyot fan o'qituvchilari
Tel: +998936119472; +998937533585

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili va adabiyot darslarida o'quvchi yozma nutqini o'stirishda axborot kommunikatsion texnologiyalarning roli va ahamiyati haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: nutq, AKT, ta'lim, kompyuter, yozma nutq, imlo, matn, til.

XXI asr – axborot texnologiyalari asri. Ushbu davrda axborot texnologiyalariga oid bilimlarga ega bo'lmay turib zarur ko'nikma va malakalarni shakllantirib bo'lmaydi. O'quvchilarda zaruriy bo'lgan bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari – ularni keyingi hayotga tayyorligining bosh mezoni hisoblanadi. Bu sharoitda zamonaviy ta'limning maqsad va vazifalari ham o'zgarib boryapti, an'anaviy ta'lim yondashuvidan bugungi asr yondashuviga, ya'ni shaxsga yo'naltirilgan ta'limga o'tilmoqda, bunday ta'lim yondashuvining asosida o'quvchi shaxsining to'la rivojlanishi, tez o'zgaruvchan hayotga har tomonlama tayyor bo'lishi, ularning mustaqil ravishda bilim olish ko'nikmalarini, ijodiy fikrlashini rivojlantirish, ulkan axborot makonida ma'lumotlarni tanqidiy nuqtai nazardan to'g'ri izlash, tanlab olish, oldida turgan muammolarni nafaqat ko'ra bilish, balki ularni og'zaki ifodalash va hal eta olish yotadi.

Til juda qadim tarixga ega bo'lib, ijtimoiy jamoa tuzumi davri bilan bog'liq hodisa hisoblanadi. Mehnat qilish jarayonida kishilarda bir-birlariga nimanidir aytish ehtiyoji tufayli til pydo bo'la boshlagan. Til juda qadim davrlarda shakllangan va kishilik jamiyati bilan birga rivojlana boshlagan. Jamiyatsiz til bo'lmaganidek, tilsiz jamiyat ham bo'lmaydi.

Hozirgi kunda yer yuzida 7,5 mlrd dan ortiq aholi 3000 dan ortiq tilda gaplashadi. O'zbek tili XI asrdan boshlab mustaqil til sifatida turkiy tillardan ajralib chiqdi va o'zining taraqqiyot yo'lini davom ettirdi. Bunga buyuk ajdodimiz Mahmud Koshg'ariyning “Devon-u lug'otit turk” asari sabab bo'ldi.

Tilimiz XV asrda yana bir buyuk bobokalonimiz Alisher Navoiyning sa'y-harakati bilan yuqori taraqqiyot darajasiga ko'tarildi.

O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti I.A.Karimovning “Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch” asarida quyidagi fikrlarni o'qiymiz: “Jamiki ezgu fazilatlar inson qalbiga, avvalo, ona allasi, ona tilining betakror jozibasi bilan singadi”.

Ona tili o'qitishning bosh vazifalaridan biri o'quvchilarimizning – o'sib kelayotgan yosh avlodning og'zaki va yozma nutqlarini yuksak ma'naviyatli shaxs talablari doirasida rivojlantirishni talab etadi. Bunda AKTning o'rnini inkor etish mumkin emas. Mazkur texnologiyalar o'quvchilarimizning yozma nutqiy ko'nikma va malakalarini yanada takomillashtirish uchun beqiyos imkoniyatlar omilidir. Biz bu texnologiyalar vositasida o'quvchilarimizning yozma nutqdagi nuqsonlarni, sheva xatoliklarini, ularning imlodagi chalkashliklarini, uslub bilan bog'liq notugalliklarini bartaraf etishning qo'shimcha va samarali vositalariga ega bo'lamiz.

Kompyuterdan foydalanilgan darslarning asosini uning xotirasiga kiritilgan materiallar – ya'ni turli xil matnlar, topshiriqlar, mashqlar, test savollari, boshqotirmalar va jumboqli grammatik mashqlar tashkil etishi mumkin. Bunday darslar ekrandagi matnni o'qib, matn mazmuni yuzasidan savol-javobi o'tkazish, kichik ertak yoki hikoyani davom ettirish, matndagi asosiy fikrni aniqlash, matnning mavzusini topish, topshiriq va mashqlarning talablarini bajarish, berilgan test savollarining to'g'ri javobini topish, boshqotirma jadvallari kataklarini to'ldirish kabi lisoniy-nutqiy masalalar asosida qurilishi o'quvchilarning mustaqil shug'ullanishga undaydi, tafakkur malakalarini va yozma nutqini o'stiradi.

Jumladan, quyi sinflarda va 5, 6, 7-sinflarda bayoniy, tasviriy matnlar ustida ishlansa, 8, 9-sinflarda o'quvchilar e'tiborini tavsifiy hamda mulohaza turdagi matnlarga qaratish maqsadga muvofiq. O'quvchilarga bu matn turlari haqida umumiy tushuncha beriladi, o'quvchilarni turli xil matnlar tuzishga o'rgatiladi. Matnlardan namunalar avvaldan kompyuterda tayyorlab qo'yiladi va o'quvchilarga monitor orqali ko'rsatib, o'quvchilar ham tayyor matndan andoza olishlari mumkinligi aytiladi. Uyda esa mustaqil matn tuzib kelish vazifasi beriladi. Bunday usul orqali

o`quvchilarning yozma nutq malakalarini o`stirishga biroz bo`lsa-da erishiladi.

Adabiyot darslarida istalgan mumtoz adabiyotimiz namoyandasining asarlarini, xususan lirik merosini o`rganish jarayonida ko`plab qiyinchiliklarga, muammolarga duch kelamiz. AKT bu borada biz uchun amalda mutlaqo cheksiz imkoniyatlarni yaratib bermoqda.

Xulosa o`rnida aytish mumkinki, AKT yuqoridagi fikrlarga yaqinlashishning eng zamonaviy shakl va vositasi sifatida e`tirof etiladi. Eng muhimi u o`qituvchi uchun o`z o`quvchisining faolligini oshirish, mustaqil ishini kengaytirish, ijodiy fikrlashga qo`shimcha imkon berishi bilan eng muhim vosita vazifasini ado etadi. Shuning uchun ham o`qituvchilarga har bir darsda AKT dan foydalangan holda dars o`tishlarini tavsiya qilgan bo`lardik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Yuksak ma`naviyat yengilmas kuch.
2. K.Qosimova va boshqalar. Ona tili o`qitish metodikasi.
3. R.Ishmuhammedov, M.Yuldashev Ta`lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.
4. M.Koshg`ariy Devonlu lug`otit turk.

I.YUSUPOV QOSIQLARINDA OMONIM QOSIMTALARDIN QOLLANILIVI

Tulebaeva Gúzar Paraxatovna

I.Yusupov atındađı dóretiwshilik mektepte qaraqalpaq
tilinen joqarı kategoriyalı muğallım
telefonı 93 365 29 10

Annotaciya Usı maqalada qaraqalpaq tilindegi omonim qosımtalardıń: sóz jasawshı menen sóz túrlewshı qosımtanıń, sóz túrlewshı menen sóz túrlewshı qosımtanıń I.Yusupov qosıqlarında sheberlik penen berilgeni haqqında jazılğan

Tayanış sózler Omonim qosımta, sóz jasawshı qosımta, dórendi sózler, forma jasawshı qosımta, kóplik jalğaw, seplik jalğaw h.t.b.

Qaraqalpaq tilinde qosımtanıń úsh túri de bir-biri menen, sonday-aq bir qosımtanıń ishinde óz ara omonim bolıw jağdayları da ushırasadı.

Sırtqı forması birdey, atqaratuğın xızmeti hár túrli bolğan qosımtalar omonim qosımtalar dep ataladı.

1.Sóz jasawshı menen sóz jasawshı qosımtalar omonim boladı.

Erkektiń kóz jası tamıp sarğayğan,

Sol qağazdı ashıp oqısam mudam-

Bir **muńlı sıbırılı** esitiler mağan:

“Tiymeń ol kisige, ol jaqsı adam...”.

“Sońğı xat”

Muńlı-túbiri **muń** atlıqqa **ılı** kelbetlik jasawshı qosılıp dórendi kelbetlik jasalıp tur.

Sıbırılı- **sıbır** eliklewishke **ılı** qosılıp dórendi atlıq jasalıp kelgen.

2.Sóz jasawshı qosımta menen sóz túrlewshı qosımta bir-biri omonim boladı.

Seniń kókiregińde **isenim** de joq,

Ráhát óz otawın jıynağan endi...

Túsimde háwlırip qashaman tağı,

Aldımda kómeski jin shıraq janar.

“Isenim”

Isenim- **isen** feyilge **im** atlıq jasawshı qosımta jalğanıp dórendi atlıq jasalıp tur.

Túsimde- **tús** (omonim sóz) atlıqqa **im** tartım jalğawı jalğanıp kelgen, de orın sepligi

3.Sóz túrlewshı qosımta menen sóz túrlewshı qosımta óz ara omonim boladı.

Mısahı, iyelik sepligi menen betlik jalğawı

Aytqan sózlerińdi altınğa qaplap,

Tuwısqanlar aytar:” Ássalam, Berdaq!”

Merekeńdi Prezident qutlıqlap,

Jańa áwladlar**dın** ilhamı bold**dın**.

“Sahra búlbiline”

4. Seni kúnler hám de mennen qızğanar,

Sırtıńnan ósek sóz órmegin shalar,

“Duwa”

Óytkeni sen ózińniń,

Salğan súwretlerińe,

Nur juwırtıp kózińnen, Jan bereseń tirińde...

“Qoltańbalar”

Bunda **kúnler** sózinde kún atlıqqa -le feyil jasawshı qosımta jalğanıp, dórendi feyil jasalıp tur.

Al, súwretlerińe sózinde –ler kóplik jalğawı bolıp, sóz túrlewshı qosımta wazıypasın atqarıp tur.

5.Men sağan shayır ókpeli,

Seniń óziń qalaysań,

Ayamaysań tek **meni**,

Basqanıń bárin ayaysań.

Betińdi qashan qayırdım,

Kisige tağne etpe dım,

Sonda sağan shayırdıń,

Júregi bol deppedim...

“Shayır hám júrek”

Meni sózinde –i qosımtası tabıs sepligi yaǵnıy sóz túrlewshi qosımta, (túbirdegi n túsip qalǵan, keyinli tásirge ushırap), júregi sózinde –i tartım jalǵawı bolıp tur.

6.Olar- dúnya bazarınıń erkesi,
Olar **aldamaydı**, aldanbaydı da,
Bizdegidey gújireytpes eńsesin,
“Tonayman” dep gedeydi de, **baydı** da.
“Alıs Malayziya keshelerinde”

Aldamaydı sózinde –dı 3-bette anıqlıq meyil bolıp kelgen, al baydı sózinde –dı tabıs sepligi bolıp kelgen.

7.Keń dúnyaǵa kózin ashqan **elimniń**,
Ilhamısań sen shayırlıq tilimniń,
Qaraqalpaqqa qalıń kitap oqıtqan,
Sen teberik dárǵayısań **bilimniń**.
“Sen teberik dárǵayısań bilimniń”

Elimniń sózinde –im tartım jalǵawı bolıp tur, bilimniń sózinde –im feyilden dórendi atlıq jasalıp kelgen.

8.Adamlar bar qarnı toysa kóklegen,
Ashıqlıq aldında dize búkpegen,
Ómirinde ıshqı azabın shekpegen,
Al, men sol **azapsız** jasay almadım.
Siz juldızlar menen sáwbet **qurǵansız**,
Álem tilsimleri oqıy alǵansız,
Gúmbezi Dawwardan taǵlimat kórgen,
Toǵız murabbiydiń biri bolǵansız

Azapsız sózinde –sız qosımtası atlıqtan dórendi kelbetlik jasap kelgen, al qurǵansız sózinde –sız qosımtası betlik jalǵaw bolıp tur.

Paydalanǵan ádebiyatlar

1. M.Qudaybergenov. “ Qaraqalpaq tiliniń morfemikası” Nókis.” Bilim” 2001-jıl
2. I.Yusupov. “Tańlamalı shıǵarmaları” III tomliq, III tom Nókis.” Bilim” 2018

ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Бахронова Дильноза Шухратовна

Учитель русского языка в 27 школах
Вобкентского района Бухарской области

Телефон: +998997077835

afruzbrkcom5@gmail.com

Аннотация: В этой статье кратко объясняется методика обучения, разъясняется учащимся младших классов на уроках русского языка. Об использовании учителем инновационных методик на уроках. Речь идет о том, что школьники младших классов могут быстро овладеть русским языком.

Ключевые слова: педагог, метод, урок, русский язык.

Среди большого разнообразия педагогических методов, приемов, технологий, в последнее время особый интерес вызывают интерактивные методы обучения. Эта форма организации занятий находится в центре исследования, как ученых-педагогов, так и учителей школ. Вопросам интерактивного обучения посвящены работы многих ученых и специа-листов: С.Ю. Курганова, В.Х. Шейне, М.В. Кларина и др. Для осуществления обучения с применением интерактивных методов педагог должен обладать педагогическим мастерством. Должна быть доведена до высокой степени обучающая и воспитательная умелость, отражающая особую отшлифованность методов и приемов, благодаря чему обеспечивается высокая эффективность УВП.

Чтобы применять интерактивные методы, учитель должен научиться работать в режиме творческого развивающегося обучения. Освоение проблемно-поисковых методов-основа организации творческо-исследовательской деятельности учащихся, а, следовательно, и основа интерак-тивного обучения. При интерактивном обучении практически все учащиеся оказываются вовлеченными в процесс познания. Под интерактивным методом обучения понимаются, «...все виды деятельности, которые требуют творческого подхода к материалу и обеспечивают условия для раскрытия каждого ученика». При этом результат, полученный самостоятельно, имеет для ребенка большую ценность, чем сообщенный ему учителем.

Спектр интерактивных методов чрезвычайно широк. По целевой ориентации среди них могут быть выделены: дидактические, позволяющие сформировать познавательные, практические умения, организовать различ-ные виды учебной деятельности; воспитывающие, направленные на развитие нравственно-этических, волевых и других качеств обучаемых; контроли-рующие, ориентированные на реализацию контрольно - оценочной функции. Применение интерактивных методов обучения позволяет решать многие проблемы: формировать интерес к изучаемому предмету; развивать самостоятельность учащихся; обогащать социальный опыт учащихся путем переживания жизненных ситуаций; комфортно чувствовать себя на занятиях; проявлять индивидуальность в процессе. В методике интерактивного обучения учащиеся обучают друг друга, уважают альтернативное мнение, моделируют различные ситуации, способствуют оздоровлению психологического климата на уроке, создают доброже-лательную обстановку. Подобная методика принципиально меняет схему коммуникации учебного процесса. Учитель выступает в качестве организатора процесса обучения и консультанта. Он ни в коем случае не должен замыкать учебный процесс на себе. Главными в процессе обучения становятся связи между учениками, их взаимодействие и сотрудничество. Результаты обучения достигаются взаимными усилиями участников обучения, учащиеся принимают ответственность за результаты обучения.

Современные учебники, пособия для учителей позволяют при должной подготовке строить урок так, чтобы развивать у учащихся мышление, внимание и другие виды познавательной деятельности. Продуктивный урок должен формировать не только глубокие и прочные познания, но и умения использовать их в различных ситуациях, апроби-ровать опыт решения проблем самостоятельно. Наилучшие результаты при решении этой проблемы можно получить при наличии активной позиции учащихся в учебном

процессе. Принцип активности учащихся в процессе обучения был и остается одним из основных в дидактике. Поэтому, применение информационных технологий в преподавании русского языка и литературы-это не дань моде, а необходимость.

В своей педагогической практике я использую следующие интерактивные технологии. «Шаг за шагом»-используется для активизации полученных ранее знаний. Ученики, шагая к доске, на каждый шаг называют термин, понятие, явление и т. д. из изученного ранее материала. Каждый шаг сопровождают названием какого-нибудь термина из правила. На уроках ученики вполне могут вышагивать, склоняя слова по падежам, называя имена персонажей или авторов произведений, орфограммы, слова по теме «Семья» и т.д. «Послушать-сговориться-обсудить»-данный метод способствует активному усвоению знаний, вовлекает в предметную работу учеников с любыми уровнями подготовки. Ученикам предлагается подумать и написать 3 слова, относящихся к теме урока. Затем ребята должны показать их соседу по парте, после за 1,5 минуты из 6 слов отобрать необходимо 3 и огласить их классу. «Лови ошибку»-учитель предлагает учащимся информацию, содержащую неизвестное количество ошибок. Учащиеся ищут ошибку группой или индивидуально, спорят, совещаются. Придя к определенному мнению, группа выбирает спикера. Спикер передает результаты учителю или оглашает задание и результат его решения перед всем классом.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Зобернюс, О. П. Парная и групповая работа на уроках русского языка. //Русский язык в школе// 2008
2. Коротаева, Е. В. Психодидактика интерактивного обучения. //Русский язык в школе// 2008
3. www.paidagogos.com
4. www.postnauka.ru

НЕТРАДИЦИОННЫЕ ФОРМЫ УРОКОВ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Исаева Зебо Мардиевна

учитель русского языка
общеобразовательной школы №4
Джиззакской области Галлааральского района

Аннотация: В статье речь идёт о повышении эффективности урока и о задачах учителя. Как организовать урок русского языка интересным? Для этого учителю необходимо вводить в практику занимательные разновидности уроков, создавая нетрадиционные уроки. Такой урок включает в себя приёмы и методы различных форм обучения, через различные формы коллективной и групповой работы. Приводятся примеры, которые позволят учителю справиться с усталостью детей, помочь настроить их на рабочий лад: с помощью словарной работы, отгадыванием загадок, различных игр, проведение картинного диктанта, грамматических эстафет, отгадывание ребусов и кроссвордов, а также об использовании приёмов в нетрадиционной форме в начале урока.

Ключевые слова: Нетрадиционный урок, различные виды урока, форма, задачи урока, усвоение, развитие, проведение урока, работы.

В контексте ГОСОСО особое значение придаётся технологиям деятельностного обучения. В связи с этим в настоящее время важнейшей проблемой, волнующей всех педагогов, является повышение эффективности урока как основной формы обучения и воспитания учащихся. Приблизительно десять тысяч уроков – столько приходится на долю школьников за годы учёбы. И если все они будут проведены в одной и той же форме, то это будет утомительно, однообразно и для ученика, и для учителя, а значит, уроки будут не результативны. Не принуждать к учению, а пробуждать интерес, тягу постоянному получению знаний – вот задача учителя. Урок – это не только «основная форма организации учебного процесса», но и место встречи с личностью ученика. Встреча начинается с первых дней ребенка в школе, на уроке. Чем ярче, увлекательнее и убедительнее она происходит, тем успешнее и радостнее идет дальнейшее образование. Чтобы эта встреча состоялась, чтобы личные интересы учителя и детей сошлись в познании нового, надо пристально взглянуть в каждую клеточку урока. Здесь важен каждый момент, каждая деталь.

Научить нерусского ребенка говорить по-русски, читать книги, любить русский язык – нелегкое дело, нужна большая любовь к профессии, знание детской психологии, терпение.

Но всегда волнует один и тот же вопрос - Как же сделать урок русского языка интересным?

Многообразие поисков ее решения находит свое отражение как в привлечении яркого, необычного дидактического материала (вызывающего интерес к его содержанию), так и в использовании нестандартных заданий (вызывающих интерес самими формами работы). Большую роль в этом играют нестандартные формы проведения уроков.

Поскольку традиционные способы обучения не всегда в состоянии обеспечить усвоение материала всеми учащимися, возникает необходимость умелой организации учебной деятельности на уроках. Чтобы создать условия для формирования этой деятельности, необходимо сформировать познавательную мотивацию, развитие интереса, побуждение их к приобретению знаний, а для этого учителю необходимо вводить в практику работы школ занимательные разновидности уроков, создавая нетрадиционные уроки. Нетрадиционный урок – это импровизация во время учебного занятия, имеющая нетрадиционную структуру. Такой урок включает в себя приемы и методы различных форм обучения.

Именно нестандартные формы проведения уроков повышают познавательную активность учащихся, и способствует поддержанию стабильного интереса к учебной работе, а также лучшему усвоению программного материала. Основные задачи каждого урока, в том числе и нестандартного, в контексте введения ГОС начального общего образования - это общекультурное развитие; личностное развитие; развитие познавательных мотивов, инициативы и интересов обучающихся; формирование умения учиться; развитие коммуникативной компетентности.

Нетрадиционные уроки в начальной школе по -прежнему занимают значительное место. Это связано с возрастными особенностями младших школьников, игровой основой данных уроков, оригинальностью их проведения. При проведении открытых уроков данная форма всегда является выигрышной, так как в ней представлены не только игровые моменты, оригинальная подача материала, занятость учащихся не только при подготовке уроков, но и при проведении самих уроков через различные формы коллективной и групповой работы. Тем не менее, выбирая данный вид уроков, необходимо помнить:

- нетрадиционные уроки являются только одним из видов уроков, поэтому их проведение возможно не часто.

- не всегда содержание материалов тем может быть представлено в нетрадиционной форме.

- данные уроки требуют предварительной подготовки как со стороны учителя, так и со стороны учащихся, поэтому возможности их проведения несколько ограничены.

- все содержание учебного материала не может быть представлено через нетрадиционные формы.

Безусловно, нетрадиционное построение урока требует больших затрат времени, сил и т. д. К сожалению, именно времени и не хватает при подготовке к уроку, да и не каждый урок должен быть построен в виде игры. Дети должны отдавать себе отчет в том, что в школе не только играют, но и занимаются серьезными делами. Есть масса способов, которые позволяют учителю заинтересовать детей, подготовить их к изучению нового материала. Ненавязчиво переключить внимание ребенка с одного вида деятельности на другой.

Приведу несколько примеров, которые позволят учителю справиться с усталостью детей, помочь настроить их на рабочий лад:

1. На уроках русского языка большое внимание уделяется **словарной работе**. Если постараться разнообразить приемы проведения сл./раб., то у детей не будет ослабевать интерес к этому этапу урока, да и готовиться дома к словарной работе, на мой взгляд, у них будет больше желания.

А) учитель читает загадки, а учащиеся их отгадывают. Отгадками являются словарные слова, которые дети записывают в тетрадь, подчеркивая непроверяемые буквы, ставя ударение.

Б) узнать предмет по описанию. Учитель дает описание, дети называют предмет - словарное слово, записывают его.

В) игра «закрой форточку». Учитель показывает карточки с открывающимися форточками (буквы, которые надо запомнить, вырезаны и отогнуты на противоположную сторону). Учащиеся говорят, какую букву надо вставить и тогда форточка «закрывается» и нужная буква ставится на свое место [10].

Г) картинный диктант. Учитель показывает картинки с изображением предметов-словарных слов. Можно их сгруппировать по темам (овощи, фрукты, школа...) Этот диктант можно проводить по -разному: как комментированное письмо, как самостоятельную работу, как диктант - молчанку...

Д) отгадать ребусы, кроссворды, составленные учителем из словарных слов, отгадать, записать слова, подчеркнуть орфограмму.

Е) различные виды игр: «сорви грибок, яблоко, ягоду, цветок». На обратной стороне предметов написаны словарные слова с пропущенными орфограммами.

Ж) игра «разлетевшиеся шары». На доске написаны слова с пропущенными орфограммами, а справа за чертой находятся разноцветные шары с написанными на них буквами. Учащиеся выходят к доске, находят нужный шар и прикрепляют его к слову.

З) грамматическая эстафета с элементами соревнования. На доске в 3 столбика выписаны слова с пропущенными орфограммами. Учащиеся делятся на 3 команды, по сигналу одновременно выходят к доске и вставляют в слово пропущенную орфограмму. Выигрывает тот ряд, который быстрее справляется с заданием, сделав при этом наименьшее количество ошибок.

2. Большое значение в организации урока имеет его **начало**. Особенно если урок не 1 и дети немного устали, важно настроить их на рабочий лад. Именно для этого можно использовать прием начала урока в нетрадиционной форме.

- Делу время, потехе час.

Прочитайте мой рассказ
На доске написан текст.
- Тетрадь с наклоном положу,
Ручку правильно держу.
Сяду прямо, не согнусь,
За работу я возьмусь!
- Проверь, дружок,
Готов ли ты начать урок?
Все ль на месте, все ль в порядке,
Книжка, ручка и тетрадка?
Проверили? Садитесь!
С усердием трудитесь!
- Хочешь со мной научиться писать!
Нужно меня научиться держать.
Очень хочу я с тобой подружиться
С первого слова, с первой страницы.
- Буквы печатные – очень аккуратные,
Буквы для письма я пишу сама.
Очень весело пишется ручка,
Буквы держат друг друга за ручки!

Урок русского языка не является любимым у детей, как в начальных классах, так и в среднем звене школы. Как отойти от однотипной структуры урока, преодолеть стереотипность в обучении, сделать урок интересным и радостным? Эти вопросы волнуют учителей всегда. На методическом объединении учителя начальных классов изучают методические рекомендации по проведению нетрадиционной формы уроков.

Каждый учитель планирует, строит свой урок в соответствии со своим опытом, настроением. Нетрадиционные формы помогают преодолевать трудности обучения языку.

Используемая литература:

1. Бексултанова З.М. Элементы нетрадиционных форм проведения уроков русского языка. Образование и воспитание. – 2016. №1(6)
2. Трофимова О.В. Нетрадиционные формы урока. И социализация учащихся. № 1 2003
3. Панкратова Н.В. Развитие речи младших школьников в играх и игровых упражнениях \ Начальная школа. 1997. № 3\
4. Кульневич С., Лакоценина Т. Нетрадиционные уроки в начальной школе. Учитель 2004
5. Бабкина Ю.К. Использование развивающих игр и упражнений в учебном процессе \ Начальная школа 1998 №4\

TEACHING SPEAKING IN EFL CLASSES THROUGH TASK BASED APPROACH

Akbarova Ravzaxon Abdullaxayevna,
an English teacher of Namangan State
University Tel: +998 93 4014556

Annotation: This article is about developing students' ability to speak English through task based approach. Task-based speaking activities have attracted considerable attention of many researchers in teaching and learning speaking skills. The current study is aimed at investigating the effects of Task-based speaking activities.

Key words: role play, Task-based language teaching, oral communication

Speaking is one way to express ourselves when communicate. Most of students fail when they perform speaking skill. They faced problems in expressing themselves using in accurate, fluent and even simple sentences. Task based learning is an approach that need the completion of meaningful tasks. Task Based Learning focuses on the use of language for genuine in communication. Based on the problem mention above, it's very necessary to use proper teaching technique. Task based learning is one of solution to fulfill demands as before mentioned particularly in providing optimal circumstance for EFL students to improve their speaking skill. According to Nunan , task-based language teaching (TBLT) is a “needs-based approach to content selection”¹(p. 1). TBLT strengthens the application of authentic texts in learning and focuses on the learner's own personal experiences in classroom learning; TBLT promotes the use of the target language in real-life situations to learn effective communication. It also combines classroom language learning with the practical uses outside the classroom. TBLT “provides a non-threatening way of engaging beginner learners in meaning-centered activity”²(Ellis, 2003, p. 37).

Task based learning is a learner-centered approach; it has primary focus on the task completion, uses analytical approach and specifies learners' real-life communication needs. During task-based learning, students solve tasks that are relevant and interesting to them. In order to solve the task, they need to use the target language they're learning to communicate with their peers. They use authentic language instead of answering grammar or vocabulary questions about the language. The 3 basic stages of task-based learning: A lesson planned within this framework consists of three phases: pre-task, task cycle and language focus. What does pre-Task stage of TBL include? The pre-task phase of a TBL lesson is the moment when the teacher sets the task, contextualizes the topic of the lesson, raises students' interest and prepares learners to perform the task. What does task cycle of TBL include? Task cycle: In the task cycle the teacher sets up a communication task which learners are encouraged to do using the language means they already have at their disposal and then to improve that language, under teacher guidance, while planning their reports of the task. What does language focus of TBL include? Language focus: The last phase in the framework is language focus. During this phase students have a closer look at the language structures which have naturally turned up during the task cycle. By this phase they have already grasped the meaning of the new language and they need to focus on form. What are the activities that can be used in task-based language teaching approach? If you need some more ideas for how to do TBL with your students, here are just a few ideas:

- Making a phone call to make a reservation, or complain about something.
- Write an email in English for work.
- Visiting the doctor.
- Gathering information to make a poster or advertisement.
- Make a short movie.
- Plan a road trip

Classroom tasks involve learners in producing utterances without manipulation because the task is designed to mobilize learners' grammatical knowledge to express their opinions rather than to complete grammatical exercises. Learners are encouraged to use a range of unpredicted language structures to promote language learning. The role of a teacher in task-based approach:

¹ Nunan, D. (2004). Task-based language teaching. New York: Cambridge university press.

² Ellis, R., (2003). Task-based language learning and teaching. Oxford: Oxford University Press.

from a task-based perspective, teachers are expected to use meaningful tasks for assessment purposes, primarily evaluate whether students have performed the task to criterion. Advantages for Task-Based Learning:

- Student interaction is ‘built in’ to the lesson, as they need to communicate to complete the task.
- Students’ communication skills improve.
- Students’ confidence can improve, as tasks can mimic real life.
- Students’ motivation can improve due to the same reason.

The goal of the language teacher is try to develop pedagogical tasks that are as close to real-world tasks as possible, thus creating activities that are meaningful and relevant to students. One clear purpose of choosing TBL is to increase learner activity. TBL is concerned with learner and not teacher activity, and it relies on the teacher to produce and supply different tasks which will give the learner the opportunity to experiment spontaneously, individually and originally with the foreign language. The first step toward teaching students to speak a language well is understanding proficiency. Great language teachers comprehend proficiency levels and teach their students about them. Once proficiency is the central focus in the classroom, grammar no longer reigns -- communication does.

In conclusion, I can say that, I try to plan as many communication situations as possible in the lesson and encourage students to try to participate in them. In order for students to speak English as much as possible, the language should become the main means of communication in the classroom. According to the communicative teaching methodology, in order to achieve the optimal duration of the teacher’s and students’ speech, work should be carried out regularly in pairs and groups. Role play is an important technique in teaching speaking. Learners can get motivated and become more confident because this activity is carried out in a secure environment¹. Role play is perceived by the learner as a rehearsal for real life and therefore as relevant to his aims in learning the language. In role-play task, students are assigned particular roles that represent different people according to the assigned situation. Role play gives learners the opportunity to be involved in various social contexts and have a variety of social roles. Therefore, the language practiced through role-play is easily transferable to real-life situations. I apply my knowledge of English speaking education into practice. I attempt to use task-oriented role play approach to help my students improve their oral communication, which allows me, also as a teacher candidate to connect the theory to practice.

References:

1. Al-Tamimi, N. O., Abudllah, N. K. N. & Bin-Hady, W. R. A. (2020). Teaching speaking skill to EFL college students through Task-based approach: Problems and improvement.
2. Nunan, D. (2004). Task-based language teaching. New York: Cambridge university press.
3. Ellis, R., (2003). Task-based language learning and teaching. Oxford: Oxford University Press.
4. Raz, H., (1985). Role-play in foreign language learning. System, 13(3), 225-229.
5. Goh, C. (2007). Teaching speaking in the language classroom. Singapore: SEAMEO Regional Language Centre.

¹ Raz, H., (1985). Role-play in foreign language learning. System, 13(3), 225-229.

ADJECTIVE GAMES IN TEACHING ENGLISH

Azizbek Baxriddinov,
a master's degree student of the
Foreign Philology Faculty of
Namangan state university.
Tel: +998 93 4014556

Games provide language teachers with many advantages when they are used in classroom. One of these advantages is that learners are motivated to learn the language when they are in a game. The games provide opportunities to talk informally and to think creatively.

Keywords: adjective games, teaching, communication, important, learning

English, as an international language, plays an increasingly crucial role in daily life in the world. The reason is that the significance of English is recognized by more and more people who learn the English language as their second language. Therefore, in many countries, English as L2 (ESL) has been taught to children since their early age. Teaching adjectives is a very important subject in English language education. It is obvious that one of the important problems existing in the methodology of teaching foreign languages is the problem of organizing training using a game technique. Using technology and digital media to add to the overall learning experience, playing adjective games help students “attain a certain level of fluency and mobility within the English language. Adjectives are content words that describe the properties of people, things or phenomena. Also, as Beare has clarified, the adjective describes how the thing is; it is usually applied to describe nouns in the sentence. The adjective is one word class in English. Therefore, it is necessary to find an effective way to facilitate the teaching of English adjectives as L2. It's important for ESL students to become familiar with the different types of adjectives. The use of various game techniques in the classroom also contributes to the formation of a friendly team in the classroom, since each student in the game has the opportunity to look at himself and his comrades from the outside.

Adjectives in English, however, like everything else, are best studied in the game. Today we are talking about wonderful games that will not require much effort, but will bring a lot of benefits. The reason for the currently increased interest in various kinds of games is, first of all, a departure from traditional forms and methods of teaching. The game activates the desire of children to contact each other and the teacher, creates conditions for equality in speech partnership, destroys the traditional barrier between teacher and student. The game stimulates and significantly increases the motivation for the successful implementation of educational activities. The desire to win makes students take the learning process more seriously. These games can help you diversify your lessons. Study them – and you will not have to spend time preparing, you will always have an interesting game in reserve.

Activity 1.”Comparison Cards 1”. (Worksheet “Comparison Cards”)

Prepare work cards. Divide the class of students into groups. Cut the Worksheet “Comparison Cards” into small cards and distribute these small cards (one set) to each group of guys. Each student in the group pulls out a card and makes a comparative sentence using the nouns and adjectives presented in the card.

Example: My legs (short) Your legs. Student sentence: My legs are shorter than your legs. Another student in the group works as a verifier and decides whether the sentence is logically and grammatically correct. Thus, students take turns pulling out cards, making suggestions and working as inspectors. The players count how many correct sentences came out in their group. The team that scored the most points wins.

Activity 2. “Comparison Cards 2”. Divide the group of guys into pairs. Pick up a few small pictures (for example, pictures of animals). Give each pair of students two or more pictures. Each pair of players makes suggestions by comparing these pictures. Example: A bear is shorter than a giraffe. When everyone has finished their work, pairs of players show their pictures and read out their suggestions. You can ask if the other players agree with the variants of the compiled proposals.

Activity 3.”Compliment Game”. Prepare 3 – 5 cm cards with adjectives written on them

(on one side). Each student receives a card and a piece of paper. The guys should write on the opposite side of the card the excellent form of this adjective.

E x a m p l e : attractive delightful modern terrific; beautiful funny nice unique bright happy pleasant wonderful; comfortable interesting pretty; cute large small. Students should imagine that they are rich aristocrats at a party. They should be formal and very polite and compliment everyone they meet. They approach the guests and show their adjective presented on the card. Every guest who is approached should complement this person using the adjective provided.

E x a m p l e : Student A's card: beautiful. Student B's compliment: You are wearing the most beautiful dress in the room. If a student says a compliment using the correct form of the adjective, then the first student with a card signs his sheet. When the allotted time is over, the number of signatures on the sheet is counted. The student with the most signatures wins.

Activity 4. “Compare them”. Prepare pictures of animals. Divide the group of students into pairs. Give each pair of players two pictures. Write a few adjectives on the board. E x a m p l e : bad short tasty; beautiful long small; good young big; nice old sweet; funny interesting wild; clever new. Students working in pairs should compare the animals depicted in the pictures and write down as many suggestions for comparison as possible.

Activity 5. “Close in meaning”. To consolidate the concepts of the adjective, replenish the vocabulary of students with synonyms. 3 teams of 6 people play. There are 3 columns of adjectives written on the board. The task of each player is to pick up an adjective with a different root that is close in meaning to one word and write it down on the right, for example, caring - attentive, cloudy - rainy, etc. The team that will cope with the task faster and make fewer mistakes wins.

Activity 6. “Opposite in meaning”. To consolidate the concepts of the adjective, replenish the vocabulary of students with antonyms. 3 teams of 6 people play. There are 3 columns of adjectives written on the board. The task of each player is to pick up an adjective with a different root opposite in meaning to one word and write it down on the right, for example, strong – weak. The class checks the work of the teams and identifies the winners.

Material for the game: White – (black), clean (dirty), long (short), sad (merry), day (night) and in winter (summer), soft (hard), light (dark), hot (cold), a new (old) , healthy (sick).

Activity 7. Find the synonyms to the adjectives:

Well-known-; Unusual-; Clever-; Loyal-; Amazing

To sum up, educational games are effective because often students don't even realize they're learning while playing. Many are also versatile and can be tweaked or repurposed to use for other subject areas. Through games like these you can create a fun learning environment for your students that'll help them pick up the difference between adjectives and other kinds of words in no time. Children and adults alike will be happier to learn when they are having fun: that is why adjective games for kids are a really effective way to teach adjectives in the classroom. Students will develop a stronger vocabulary when learning is a fun process and they can frequently use their newly learned adjectives.

References:

- 1.Beare, K. (1997). How to Use Adjectives. http://esl.about.com/od/grammarforbeginners/a/adjective_use.htm. Accessed on April 4, 2011.
- 2.Haspelmath, M. (2001). Word Classes and Parts of Speech. <http://wwwstaff.eva.mpg.de/~haspelmt/2001wcl.pdf>. Accessed on March 3, 2011.

USING OF MULTIMEDIA IN ENGLISH LESSONS

Uraqova Shaxlo Turdiyevna

Navoiy davlat pedagogika instituti,
Kafedralararo chet tillar kafedrası o'qituvchisi

Annotation: the present article is devoted to the features of using multimedia during English lessons and its recognition.

Key words: learning process, integral part, human activity.

Modern information technologies based on telecommunications and multimedia are the basis of changes in education area. Development is an integral part of any human activity. A person is constantly growing by accumulating experience, improving ways, methods of action, expanding his mental abilities.

The same process is applicable to any human activity, including teaching. At different stages of its development, the society imposed several new standards and labor requirements. This necessitated the development of the education system.

People who work in both state and business system should constantly improve their skills in order to withstand competition in the labor market, since the competitiveness of a modern specialist is determined not only by his high qualifications in the professional sphere, but also by his readiness to solve professional tasks.

The transition from natural communication in the traditional form of education, to virtual communication in ICT determines the characteristics of modern education. Multimedia is a set of technical and software tools that enable a person to communicate with the computer using the natural environment: audio, video, graphics, texts, animation, and more.

Training specialists in the field of communications through the multimedia tools has the following advantages:

- a) The materials are taught deeper and they are more accessible;
- b) Communication is closer accepting the areas of education;
- c) Achieving time-savings as a result of curriculum downtime;
- g) The gained knowledge will be kept in memory for a long time.

On the basis of the recommended multimedia tools students can find the information they need from a computerized information bank and exchange their experiences with others on an e-network basis. This ensures that learners can communicate well with others, and encourage their knowledge by this kind of training.

As well as, Innovative multimedia teaching tools affect the quality and methodology of teaching, allowing us to expand the practical component of the lesson, as well as qualitatively improve the perception of theoretical information. The use of multimedia technology in the educational process directly affects the cognitive activity of trainees. Thanks to multimedia technologies, educational materials became more visible and interesting.

The use of multimedia presentations allows us to use not only listening, but also visual memorization. Also, the use of animated effects in presentations helps to focus the attention of students and diversify the visual range, thus the associative visual memory will be involved. In addition, a multimedia presentation prepared by the teacher in advance significantly saves study time.

Multimedia integrates powerful distributed educational resources; they can provide an environment for the formation and indicator of key competencies, which primarily include informational and communicative. Multimedia technologies open fundamentally new methodological approaches in the education system.

Thus, the use of information and communication technologies in teaching FL allows:

- provide a positive motivation for learning;
- conduct lessons on a high aesthetic and emotional level (music, animation);
- increase the amount of work performed in the lesson by 1.5-2 times; - improve the control of knowledge;
- rationally organize the learning process, improve the effectiveness of the lesson;

References

1. Starodubcev, V. A. Komp'yuternyj mul'timedijnyj kompleks soprovozhdenija kursa Konceptii sovremennogo est- estvoznaniya / V.A. Starodubcev //

INTEGRATION OF CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING ELEMENTS IN THE EDUCATION OF NONLINGUISTIC SPECIALTY STUDENTS

Nazarov Rustam Irkinovich,
an English teacher of Tashkent state
transport University. Tel: +99897 410 44 55

Annotation: Content and Language Integrated Learning (CLIL) is an approach where students learn a subject and a second language at the same time. A science course, for example, can be taught to students in English and they will not only learn about science, but they will also gain relevant vocabulary and language skills.

Keywords: content-language integrated learning; general cultural competence.

Today, when we can talk about globalization, the demand for learning foreign languages is increasing. A foreign language is an important tool that opens up new horizons of professional training, access to a wider range of knowledge, the opportunity to communicate and exchange opinions with colleagues from different countries. The process of teaching foreign languages in non-linguistic universities primarily reflects the history and process of changing approaches and priorities to teaching English in search of the most effective and acceptable scientific and methodological activities. However, this process of teaching English in higher education institutions should be considered in the broad context of what is happening on the world stage in general and in the field of vocational education in particular, since the need for modernization and improvement is due to the need to adapt the higher education system to the socio-economic needs of society. In the modern world, English language proficiency is increasingly acquiring the character of a universal professional competence. The goals of a non-linguistic university should not include teaching the basic level of a foreign language. This task must be solved at the stage of school preparation, which is why continuity and consistency in the reform of general and vocational education are so important. Despite all these problems, non-linguistic universities are looking for ways to teach a foreign language and a professional foreign language as effectively as possible with a minimum number of hours allocated to this discipline and a low level of language proficiency by school graduates. Also, an important role is played by insufficient motivation of students to master a foreign language.

One of the tools that is used to obtain competencies in the areas mentioned above is CLIL. As Mackenzie states, CLIL produces life-long learners and students are sent out with real-world skills and enhanced motivation and self-confidence. CLIL is a competence-based approach to learning, the essence of which is the parallel study of a subject area and a foreign language. The idea of CLIL is well expressed by the following phrase: “using language to learn, learning to use language”. In addition to studying the subject area and a foreign language, CLIL encourages the use of programs that contribute to the formation of skills and abilities in the field of interpersonal communication, intercultural communication and intercultural understanding. The author of the term is the Finnish researcher D. Marsh, who proposed it in 1994. Later, he developed and described in 2001, the technique, the essence of which you can pass in the following way: CLIL considering learning a foreign language as a tool for learning other subjects, such by the way, forming the student need to study, allowing him to rethink and develop their skills in communication, including in their native language. The use of a foreign language in CLIL education depends on the set educational objectives and goals. The goal of CLIL is not to teach the entire curriculum in a foreign language, but to make a meaningful choice of topics and modules compatible with CLIL. CLIL is a general term that combines a number of approaches used in various educational contexts. As the main source of materials for CLIL classes, it is usually recommended to use textbooks on the subject being studied that were created for native speakers of the target language. Through interactive techniques, it was possible to develop analytical, critical and practical thinking of students to a greater extent, to teach a collective form of creativity, to familiarize them more closely with the branch of industrial activity. Furthermore, the CLIL teachers should think about their learners first. They should consider them as individuals with specific needs, interests and learning styles. In practice they should run their lessons as student-centered lessons. They should set tasks, for example, a joint project, when students can collaborate with each other, share knowledge of the

real world, but also exploit each other's language potential. Moreover, the given tasks should be stimulating (critical) thinking skills. Such an approach to learning definitely makes students more responsible for their learning outcomes. CLIL can enhance learners' motivation and overcome the main shortcoming of communicative language teaching by providing a meaningful context for authentic communication around relevant and cognitively challenging content. CLIL proposers claim that it not only increases linguistic proficiency, but that it also enhances content knowledge, cognitive skills and creativity in learners of all abilities and not just top end.

In conclusion, we can say that a CLIL lesson is not a language lesson, neither is it a subject lesson transmitted in a foreign language. In fact, it is a lesson where language is used as a medium to broaden one's horizons of knowledge. Students use language to learn about the world around them. It is the topic or task that is a driving force. Nevertheless, one must admit that if a student wants to express his/her ideas on the topic or task clearly and persuasively, s/he has to use the right language. That means that students unconsciously but naturally master a foreign (target) language so as to be able to speak effectively.

References:

1. Byram, M. 1997, Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence, Clevedon, Multilingual matters.
2. Coyle, D. 2007, “CLIL: towards a connected research agenda for CLIL pedagogies, International Journal of Bilingual Education and Bilingualism.
3. Eurydice (CLILSE). (2006). “Content and Language Integrated Learning at School in Europe”, Survey Eurydice European Unit.

ЎЗБЕК ТИЛИДАГИ ПЛЕОНАСТИК БИРЛИКЛАР ТАСНИФИ

Жахоннова Наргиза Юнус кизи

БДУ 2-курс магистранти

Телефон : +998905124116

Nargizajaxonova@gmail.com

АННОТАЦИЯ. Мақола ўзбек тилида учрайдиган плеонастик бирликларнинг таснифига бағишланган бўлиб, унда, даставвал, плеоназм тушунчасига атрофлича изоҳлар келтирилган. Бу тушунчанинг этимологиясига тўхталиш билан бир қаторда, плеоназм ҳодисаси ҳақида антик давр тилшунослари томонидан келтирилган турлича қарашлар ҳам ушбу мақоладан жой олган. Шунингдек, туркийшунос олимларнинг плеоназмлар устида олиб борган изланишлари, баъзи ўринларда эса уларнинг бир-бирига қарама-қарши бўлган фикрлари ҳам қайд этиб ўтилган.

Плеоназм (юн. плеоназмос-ортиқчалик) — бир хил ёки синонимик ифода воситаларининг (тил бирликларининг) семантик жиҳатдан такрор ҳолда қўлланиши. [5,278] Умуман олганда, плеоназм маълум бир тугалланган нутқ ёки матнда мазмун жиҳатдан айнан бир тушунчани ифодаловчи тил ва нутқ бирликларининг такрор қўлланишидир.

“Плеоназм” атамаси тарихига назар ташлайдиган бўлсак, бу термин антик давр тилшунослигидан кириб келган. Ушбу давр намояндалари плеоназмга турлича баҳо беришган. Квинтилиан, Донат, Диомед плеоназмга стилистик камчилик сифатида нутқда ортиқча сўзларнинг қўлланиши деб қарашган. Бунга қарама-қарши тарзда Дионисий Галикарнасский бу шаклга нутқни сўзлар билан бойитувчи ҳодиса сифатида таъкидлаши баробарида, ортиқчалик мавжудлигини ҳам инкор этмайди. Аммо унинг фикрича, бир қарашда ортиқчадек туюлган сўзлар нутққа аниқлик, куч, ритмиклик ва пафос бағишлайди [2,107].

Тилшунос олимлардан И.Б.Голуб ва А.Болганбаевлар плеоназм ҳодисасига бир томонлама ёндашадилар. И.Б.Голуб «Сўзларни аниқлаш учун қўлланиши шарт бўлмаган сўзлар плеоназм деб аталади», — деб изоҳласа, А.Болганбаев, аксинча, «плеонастик қўлланиш деб шундай бирикмаларни аташ керакки, қайсики бирикма таркибидаги бўлақлар ўзининг асосий маъносини ёқотмайди, балки бир бўлакнинг маъноси иккинчи бир бўлакнинг маъносини тўлдиради ва кучайтиради».[3,5] — деб таъкидлайди. Демак, адабиётларда мазкур ҳодиса ҳақидаги қарашларнинг бир-бирига зидлиги кузатилади.

Шуни алоҳида қайд этиш керакки, кўпчилик ҳолларда плеоназм ва тавтология бир хил ҳодиса сифатида қаралади. Тилшуносликда уларнинг чегараси масаласи ҳал қилинмаган. Ў.Ризел ва А.М.Бушуйлар фикрича, принцип жиҳатдан кўпчилик плеонастик конструктсиялар билан тавтологизмлар орасида фарқ ёқ.

Айрим ишларда бу ҳодисаларни фарқлашга ҳаракат қилиниб, «тавтология — бир хил ўзаклардан ҳосил бўлган сўз бирикмаси. Плеоназм эса синоним сўзлар такрори» каби таснифланади.

Айрим ишларда эса ҳар иккаласи ҳам тавтология сифатида қаралади. Бу ҳақда В.И.Королков қуйидагича ёзади: «Тавтология» ва «плеоназм» терминлари амалиётда кўп ҳолларда дублетлар сифатида қўлланади. Бизнингча, улар орасидаги фарқ шундаки, тавтология ортиқчаликларнинг барчасини ўз ичига қамраб олади (жинс тушунчаси), плеоназм эса лексик бирликларнинг «ортиқча» қўлланишига асосланади (тур тушунчаси)». Бунга қарама-қарши тарзда Н.Маҳкамов ўз тадқиқотида плеоназмга қуйидагича баҳо беради: “...плеоназм тавтология ҳодисасига қараганда кенгроқ тушунча, яъни плеоназмда такрор (избыточность) қўлланаётган форма (сўз, аффикс, сўз бирикмаси) тамоман ортиқча бўлиши ёки қандайдир стилистик функция бажариши мумкин. Тавтология ҳам плеонастик қўлланишнинг бир тури бўлиб, такрор қўлланаётган тил бирлиги ортиқча бўлса ва ҳеч қандай функция бажармаса, у тавтологик қўлланиш ҳисобланади. Ҳар қандай тавтологик қўлланишда плеоназмни кузатиш мумкин, лекин ҳар қандай плеонастик қўлланишда тавтология мавжуд бўлавермайди. Шундай экан, плеоназм жинс тушунчаси, тавтология эса тур тушунчаси сифатида қаралиши керак.” [12,19]

Тавтология эса шаклга таянадиган ҳодиса бўлиб, контекстда яққол кўриниб турувчи

шаклларнинг такрор келишидир. Ортиқчаликни намоён қилувчи ҳодисалардан бўлмиш “тавтология - (грек. таутос –айнан ўша + логос-сўз) бир мазмунни бошқа сўз ёки сўзлар билан такроран ортиқча ифодалаш, сўзни ортиқча ишлатиш”демакдир[1,86]. Масалан, *гап гапирмоқ, ёзувчи ёзди ва ҳ.к.* Бошқача қилиб айтганда, плеоназм ва тавтология тил ва нутқ фарқланишида намоён бўлувчи ҳодисалардир.

Тилшуносликда ортиқчалик атамаси икки талқинга эга: 1. Матнда ҳеч қандай семантик юк олмаган, я’ни бирор вазифа бажармаган тил бирлиги. Ортиқчаликнинг бу кўриниши тавтология ҳодисасида яққол намоён бўлади.

2. Адабий ме’ёрга нисбатан олиниб, шартли ифодаланади, я’ни мавжуд семантиканинг турли тил бирликларида такрорланиб, ортиқча ма’нога эгалик қилиши. Ортиқча деб ҳисобланган ма’но факултатив ёки тавтологик характерда бўлмай, ма’лум коннотатив, эмотив ма’но ифодалашга хосланган бўлади. Бу ўринда эса плеоназмларнинг моҳияти янада ойдинлашади десак, янглишмаймиз. Ортиқчалик, биринчидан, тил бирликларида доимий ўзига хослик сифатида, иккинчидан, услубий ортиқчалик сифатида тушунилади. Тилшуносликда нутқ босқичида такрорланаётган бирликларнинг тури (қўшимча, сўз, гап) га қараб плеоназмнинг қуйидаги турлари ажратилади: 1. Лексик плеоназмлар. 2. Семантик плеоназмлар. 3. Аффиксал плеоназмлар. 4. Лексик-аффиксал плеоназмлар. 5. Синтактик плеоназмлар. Маълумки, ўзбек тили жуда бой тил. Бир тушунчани ифодалаш учун ўнлаб маънодош сўзлардан фойдаланиш мумкин. Аммо сўзларнинг асл моҳиятини тушунмай туриб қўллаш нутқда услубий хатоларга олиб келади. Худди шу ҳулосани нафақат сўзларга, балки қўшимча, сўз бирикмаси ва гап каби тил бирликларига нисбатан қўллашимиз мумкин. Мазмунан битта умумий тушунчани ифодаладиган бирликларнинг бирга қўлланиши натижасида плеоназмлар юзага келади. Ўзбек тилидаги плеонастик бирликларни таҳлил қилиш жараёни шуни кўрсатдики, уларнинг аксарият қисми таркибида ўзлашма сўзлар мавжуд бирикмалардир. Бунга асосий сабаб четдан кириб келган сўзларнинг асл моҳиятини, туб мазмуни билмай туриб қўллашдир. Жумладан: – атмосфера ҳавоси бирикмасида ҳавоси сўзи ортиқча. Чунки атмосфера сўзининг ўзидан ҳаво маъноси англашилади. “Атмосфера (юнонча атмос- буғ ва сфера-қобик, шар) – ер шарини ўраб олган ва у билан бирга айланадиган ҳаво қобиғи” [7];

– **бўш вакансия** мисолида бўш сўзини қўллашга ҳожат ё’қ. “Вакансия (лотинча ваан – бўш) – муассасадаги бўш, эгалланмаган лавозим, ўқув юртидаги бўш ўрин” [5,436];

– **етакчи лидер** бирикмаси ҳам плеоназмнинг яққол намунасидир. Зеро, лидер – инглизча леадер-етакчи, бошлиқ, раҳбар[5,497] маъноларини англатар экан, такрор равишда яна етакчи сўзини қўллашга на ҳожат?

– **илк премера** – (франсузча премуре- биринчи) спектакл, Эстрада, сирк томошалари, янги кинофилм (телефилм)нинг биринчи бор оммавий намойиш қилиниши[6].

– **биринчи дебют** – (франсузча – биринчи кадам) 1) бирор-бир соҳада биринчи марта чиқиш (масалан, артистнинг сахнада илк бор чиқиши); 2) шахмат, шашка ўйининг дастлабки юришларини ўз ичига олувчи бошланғич босқичи[5,585].

Кўриниб турибдики, *премера* ва *дебют* бирликлари билан бирга илк, дастлабки, биринчи каби сўзларни қўллаш мазмуний такрорни ҳосил қилиб, нутқда услубий хатони вужудга келтиради.

– **махфий жосус** бирикмасидаги махфий-ўзгага, бегонага билдирилмайдиган, бошқалардан сир тутиладиган; хуфия, яширин.[5,560]. Жосус – маълум бир фаолиятни яширин, сирли равишда амалга оширувчи шахс ҳисобланар экан, унга яна махфий сифатлашини ишлатиш шарт эмас;

– **умумхалқ референдуми** – (лотинча референдум- билдирилиши керак бўлган) – умумхалқ овоз бериш ё’ли билан қонунлар қабул қилиш ва давлат аҳамиятига молик энг муҳим масалаларни ҳал қилиш шакли. [5,380] *Референдум* сўзининг туб моҳиятида умумхалқ муҳокамаси орқали ҳал қилиниши зарур бўлган масала англашилгани сабабли қайта қўллаш ортиқчаликни юзага келтиради;

– **ички интерер** – (франс. интериур-ички) меъморликда бино ва иншоот (турар жой, жамоат ва саноат)ларнинг бадиий безатилган ва жиҳозланган ичкари қисми [5,218]. *Ички* сўзини яна қайта қўллаш ортиқча, чунки ташқи интерер бўлмайди;

– **қўшимча бонус** – (лотинча бонус-яхши, марҳаматли) сотувчи ва харидор ўртасида алоҳида келишув ёки сотиш шартномасига асосан сотувчи томонидан харидорга бериладиган

енгиллик; одатда тўланадиган маошга қўшимча мукофот; нархнинг ўсиши муносабати билан асосий иш ҳақиға қўшимча қўшилган ҳақ; товарнинг сифати учун қўшимча мукофот [5,312].

Семалар такрори натижасида юзага келган ортикчаликка семантик ортикчалик дейилади, бунда турли сўз туркумларига кирувчи ҳамда бир-бири билан мазмуний муносабатда бўлувчи сўзлар синфи туркумлараро лексик майдонни ташкил этади ва такрор семалар ўзаро тобелик муносабатида бирикади. Семаларнинг бир архисема асосида мазмуний майдонни ҳосил қилиши натижасида архисеманинг хусусий семалари реаллаштирилади ва конкретлаштирилади, танланган семалар такрорида фикрни та’кидлаш, бўрттириш, эмотсионал-экспрессивлик кузатилади. Масалан, ба’зан шахс оти олдида унинг белгисини англатувчи сўз келади, бил’акс от туркумидаги сўзда унинг белгиси аниқ бўлади:

Қайси кун ийглаб кетди бир мўйсафид чол.

Чол лексемасининг денотатив семалари куйидагилар: “шахс”, “қарилик белгисига эгалик”, “соч-соқоли оқарган”, “ёши катта” каби. *Мўйсафид чол* конструктсиясининг иккала компонентида ҳам семантик майдон “қарилик” бўлиб, бу ўринда чол архисема, я’ни умумий сема саналади. Мазкур семантик майдон чол архисемаси атрофида бир неча семаларни бирлаштиради. Куйидаги семалар чол архисемасининг хусусий семалари бўлиб, услубий фаркка эгадир: “мўйсафид”, “кекса”, “табаррук”, “мункиллаган”, “нуроний” каби. Поетик матнда архисемага атрибутив бириккан хусусий семалар семантик ортикчалик мавқеида бўлиб, мазмунни реаллаштиради. *Ижодкор мўйсафид* чол бирикувида “нисбатан қари”, *кекса чол* бирикувида “анча қари”, *мункиллаган чол* бирикувида эса “жуда қари”, *нуроний чол* бирикувида “нурли чехра”, *табаррук чол* бирикувида “ғоят ҳурматли” семаларини субектив муносабатда та’кидлаб кўрсатган. Бунда архисемага атрибутив бириккан хусусий семалар семантик ортикчалик мавқеида бўлади. [4,15]

Плеоназмларни таснифлар эканмиз, уларни тузилишига кўра куйидаги гуруҳларга ажратсак, мақсадга мувофиқ бўлади:

– туб сўзли компонентлардан ташкил топган плеоназмлар: *пастга тушиши, чин ҳақиқат, қари чол, шахсан мен* ва ҳ.к.;

– ясама сўзли компонентлардан ташкил топган плеоназмлар: *беул совға, етакчи лидер, музли айсберг, кўргазма экспонати, ўлик жасад...*;

– ортикча компонентли: *феврал(бошқа исталган ой) ойи, беш минг (бошқа исталган қиймат) сўм пул.*

Тил доимо ўта аниқликка интилар экан, унда ортикчаликнинг юзага келиши табиийдир. Ортиқчаликлар эса кўпинча услубий вазифа учун хизмат қилади. Плеонастик бирликлар тилнинг хилма-хиллиги, кенг қамровлилиги, шунингдек, ўта нозик маъно қирраларига эгалигини ўрганиш учун жуда қизиқ бўлган тил бирликларидир. Буни юқорида таҳлилда келтирилган мисоллар орқали ҳам яққол кўришимиз мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ҳожиёв А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. –Т.: ЎзМЭ, 2002.
2. Кокенева З., Бердалиева Т., Чумбалова Г. Плеоназм в медицинской лексике // Вестник КазНМУ, №3(2)-2014.
3. Маҳкамов Н. Адабий норма ва плеоназм. -Тошкент: Фан, 1988.
4. Юсубова Р.Н. Ҳозирги ўзбек поезиясида лисоний тежамлилиқ ва ортикчалик (А.Орипов лирикаси мисолида). Ф.ф.н. илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертатсия автореферати. Т.-2011.

ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАРДА ИНТЕНЦИОНАЛЛИК

Нажмеддинов Аҳмад Раҳматович

Қўқон университети ўқитувчиси

+998906277008

intellect_star@mail.ru

Аннотация. Нутқнинг интенционал аспекти устида изланишлар мурожаат, мулоқот тамойиллари ва этикети тўғрисидаги постулатларни таҳлил этиш заруриятини ҳам тақозо этди. Бу борада тадқиқотлар самараси ўлароқ, мулоқотни ташкил этишнинг ва унинг контекстга таъсирини таъминлашнинг янгидан-янги, аввал фанга маълум бўлмаган мантикий усуллари рўёбга чиқа бошлади.

Калит сўзлар. Компонент, фразеологизм, соматика, интенционал фразеологизм, лексема, бирикма, постулат.

Маълумки ҳозирги ўзбек тилида фразеологизмлар икки компонентлидан ўн компонентли ва ундан зиёд компонентли бўлиши мумкин¹. Гапга тенг бўлган фразеологизмлар асосан кўп компонентли бўлади. Масалан, “*қўз олайтирмоқ*” **интенционал** фразеологизми икки компонентли бўлса, “*қўзи тўрт бўлмоқ*” уч компонентлидир. “*Қош қўяман деб қўз чиқармоқ*” фразеологизми эса беш компонентлидир. Мисоллардан кўринадики, интенционал фразеологизмларни ташкил этган компонентлар турли хил сўз туркумларига тегишлидир. Бунда мустақил сўз туркумларидан ташқари, ёрдамчи сўз туркумлари ҳам иштирок этади. Масалан, ушбу фразеологизмнинг компонентлари қуйидаги сўз туркумларига тегишлидир: “*бир ўқ билан икки қуёни нишонга урмоқ*” – сон-от-боғловчи-сон-от-от-феъл.

Ўзбек тилида фразеологизмларнинг кўпи инсоннинг ҳаёти, турмуш тарзи, фаолияти, жисмоний ҳолати билан боғлиқ равишда яратилган. Шунинг учун ҳам ўзбек тили фразеологизмлари таркибида соматик лексемалар асосий ўринни эгаллайди². Соматик компонентлар фразеологик бирликлар таркибида констант (ўзгармас) компонент сифатида иштирок этади ва турли образларда шаклланади³. Метонимия йўли билан кўчириш, асосан, соматик фразеологизмларнинг семантикасини шакллантиришда иштирок этади. Қуйидаги мисолда интенционал табиатга эга соматик компонентли фразеологизм қатнашган: *Вақт ўн беш дақиқа кам ўн тўрт. Унинг тушликка боришига оёғи тортмаётганди. Бунинг иккита сабаби бор. Биринчидан, онаси «Янги йилни биз билан бирга кутасан», деб тинчлик бермайди. Иккинчидан, Олиянинг сўзсиз мискин қараишлари, ўғлининг ётсираб туриишларини кўриб юраги эзилади.* (Абдуллаев А., 132)

«Оёғи тортмаслик» ибораси бир ишни қилмоқчи, бир жойга бормоқчи бўлиб, дафъатан бунга хоҳишнинг сўниб қолишига нисбатан ишлатилади ва фақат салбий оҳангни ташийди⁴. Интенционал иборалар орасида энг кўп қўлланиладиганлардан биридир.

Бунда метонимия-синекдоха типига маъно кўчиши юз беради. Чунки бу ҳолатда одам тана аъзоларининг қисмлари номлари шахснинг ўзига нисбатан

маънода қўллана бошлайди. Демак, қисмнинг номи бутунни ифодалаш учун хизмат қилади. Масалан, «бош» соматик лексемаси фразеологизмлар таркибида шахсга хос бўлган хусусиятларни, уларнинг характерини, у билан боғлиқ ҳодисаларни ифодалайди. Бу фразеологизмлардаги шаклланган маъно шахснинг фақат тана аъзосига тегишли бўлмай, у билан боғлиқ ҳодисаларни англатади⁵.

Ўзбек тилининг фразеологик бойлигида қўз соматик лексемаси иштирокида шаклланган иборалар сонининг кўплиги ва хилма-хиллиги билан ажралиб туради⁶. Айтиш жоизки, уларнинг катта қисм интенционал табиатга эга. Хусусан, ўзбек тилининг фразеологик луғатида мазкур лексема асосида шакллантирилган 59 та фразеологизм қайд этилган

¹ Маматов А.Э. Кўрс.манба. – Б.35

² Маматов А.Э. Кўрс.манба. – Б.35

³ Маматов А.Э. Кўрс.манба. – Б.112

⁴ Саттор М. Ўзбекнинг гапи қизик. – Тошкент: тафаккур каноти, 2011. –Б. 147

⁵ Маматов А.Э. Кўрс.манба. – Б.100

⁶ Маматов А.Э. Кўрс.манба. – Б.100

(вариантларисиз). Лекин бу чегара эмас, чунки тилда бир қатор индивидуал-муаллиф фразеологизмлар ҳам мавжудки, улар «ЎТИЛ»ларда ўз ифодасини топмаган¹. Кўз соматизми феъл лексемаси билан бирикиб, икки компонентли феъл фразеологизмларини ҳосил қилади. Бунда «кўз» лексемаси тўғри маънода, феъл компонент эса кўчма маънода қўлланиб, фразеологик маъно юзага келади. Фразеологик маъно эса «кўз» лексемасининг мантиқий асосига қурилган бўлади. Бундай бирикмалар эркин бирикма тарзда ишлатилмайди. Улар маъно шаклланишнинг спонтан турига кўра шаклланади. Мисоллар: *Ўшанда оғаси Муҳаммад Шарифнинг Эски Новқатдан қайтиб келишини кўзи тўрт бўлиб кутиб ўтирган Ойхонпоиша анча аввал бошлаб қўйган мана бу газалини охирига қадар битди...* (Исмоил А., 145);

Бир тарафдан тобора кексайиб бораётган онаси, кўзлари йўлига нигорон ўғли, касалванд аёли, иккинчи тарафда дунёларга алмаштирмас муҳаббати ва Баҳори... (Абдуллаев А., 123);

Саидий кўзларини катта очди, қаршисидаги зарҳал рамкали каттакон тошойнага тикилди: ойна кўзига, негадир, ниҳоятда чиройли, жуда кўп одамлар орзу қилган, кўз тиккан бир нарса бўлиб кўринди. (Қаҳҳор А. Сароб, 253)

«Кўзи тўрт бўлиб кутмоқ» ибораси муайян истак объектини интизорлик ва зўр умид билан кутишга ишора қилади, бўрттириш маъносида қўлланилади. Шу жиҳатдан олиб қаралса, юқорида келтирилган 1 ва 2 - мисолларда қўлланилган иборалар муайян даражада маънодошдир. 2-мисолда контекстда бироз қатъиятсиз умид ифодаси мавжуд. 3-мисолдаги «кўз тикмоқ» ибораси маълум бир истак объекти томон қатъий интилишни билдиради ва ушбу вазиятда маънодош бирлик билан уюшиб келиши хабар мазмунининг интенсивлашишига асос бўлган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ахмедова М. Фалсафа асослари. -Тошкент: Ўзбекистон, 1998. - 340 б. 1.1.28. Аъзамов А. Муножатнома. Алишер Навоийнинг “Муножат” асари ҳақида мулоҳазалар. -Тошкент: Маънавият, 2001. -126 б.
2. Аппел К. Москвадаги «Кобра». –М.: Художник, 1997. -284 б.
3. Барт К. Севимли асари: Семиотика. Поетика: Пер. с фр. - М.: Тараққиёт, 1994. -326 б. 1.1.31. Барт К. Догматикага оид иншолар: 1946 йил ёз семестрида Бонн университетида ўқилган маърузалар. - СПб.: Алетея, 1997. -271 б.
4. Барт К. Римлянамга хабар. - М.: Библиейско-богословский институти св. Апостол Андрея, 2005. -580 б.
5. Барт К. Мгновения. - М.: Библиейско-богословский институти св. хаворий Андрея, 2006. - 160 п. 1.1.34. Барт К. Асослаш ва тўғри. - М.: Библиейско-богословский институти св. Апостол Андрея, 2006. - 149 п.

1 Мамамов А.Э. Кўрс.манба. – Б.100

TEACHING ENGLISH BY USING SONGS

Azizova Lola Abdusaminovna,
an English teacher, Namangan region,
Kasansay district, school № 20 Tel: +998 91 3437841

Annotation: In this article, we will share not only recommendations on how to learn the language from songs, but also the English songs themselves for easy mastering. Do not hesitate and sing along, because learning English by songs is not only easy, but also fun.

Keywords: teaching, songs, remember, role, communication, vocabulary, using

A significant role in the development of students' communicative competence, as is known, is occupied by language skills, on which the level of formation of speech activity directly depends. Songs in English lessons bring to the learning process not only a moment of creativity. Songs in English lessons are used not only when teaching children, but also when teaching adults, especially when it comes to learning a language from scratch. E.K. Karpichenkova formulated the methodological advantages of songs in learning a foreign language:

- songs as one of the types of speech communication is a means of stronger assimilation and expansion of the lexical stock, because it includes new words and expressions.
- in the songs, the already familiar vocabulary is found in a new contextual environment, which helps to activate it.
- proper names, geographical names, realities of the country of the language being studied, poetic words are often found in songs.
- this contributes to the development of students' feelings of language, knowledge of its stylistic features;
- grammatical constructions are better assimilated and activated in songs.

Songs can be used as a valuable teaching and learning tool. Using songs can help learners improve their listening skills and pronunciation; they can also be useful for teaching vocabulary and sentence structures. Probably the greatest benefit to using songs in the classroom is that they are enjoyable. The song material can be used at any stage of the lesson, but it is necessary to follow a certain sequence of working with it in the lesson. Of course, for adults, not game songs are selected in order to defuse the situation, but with the maximum semantic load. Songs in English lessons as a way to train perception by ear. In English, the pronunciation of words is very different from the spelling - there are quite a lot of letter combinations that are read quite differently from how they are written. Using songs in the learning process allows you to train not only hearing, but also perception. At first, familiar words are recognized, then the meaning of the whole song.

It's no secret that reading, translating with a dictionary and listening to English speech are different things. Students will have to learn to hear and understand English. Songs in English are the best way to contribute to the process of assimilation of the acquired knowledge. When teaching children, songs allow you to pause, defuse the situation, give the child a rest and concentrate again, and then when teaching adults, song material is used more as a way to train the perception of English speech by ear.

fly.fly.fly
the butterfly
in the meadow
is flying high
in the garden
is flying low
fly.fly.fly
the butterfly

G.A.Chesnovitskaya, for example, believes that the methodology of teaching kids a foreign language is based on four types of work: play, movement, music and visibility. Lyrics combined with rhythm and music are easier to remember, increase motivation to learn and create a favorable classroom environment

Songs in which vocabulary is learned through movements, for example, —If you are happy, -Head and shoulders, etc., help to master vocabulary better, learn commands, work out any lexical topic. The words of this song are as simple as possible, it is not difficult to work with such materials, selecting them beforehand, according to the thematic orientation. I use songs in lessons at the stage of consolidating the material, when we have already studied

a new lexical or grammatical topic, and with the help of songs I want to work out this topic with the student. I have a few songs that we definitely listen to with students. Songs used for learning, you can share and present on the following topics: alphabet, numbers, colors, weather, animals, my family and I, body parts, toys, weather, food, character, profession, rules of the road movement, music and art, fairy tales and complexity of these topics on the middle and older stages of learning. From my experience, I can say that I can hear a song hundreds of times, but not understand all the words from it. But at some point, an epiphany comes, and you begin to hear previously indistinguishable words. And then, like a child, you rejoice in this small, but still victory! So the songs are motivating.

Thus, children can depict any actions, dance and sing, draw and make crafts, play different games, repeating after the teacher, learn the language and culture of the country of the language being studied in full without much explanation and difficulty.

Based on all of the above, it can be concluded that the use of song material in foreign language lessons is the most modern, effective and versatile way to study not only the phonetic aspect of a foreign language, but also the linguistic, cultural, general communicative and moral aspects of both the native language and a foreign one. I will conclude that the songs are a great educational material, but you need to choose them wisely.

References:

1. Kurniarti, Dwi. 2017. The Effectiveness Of Song Lyrics To Teach Student's Vocabulary.
2. Millington, Neil T. Using Songs Effectively to Teach English to Young Learners.
3. Putri, Adhe Lelyana Kisworo. 2015. The Use Of Song Lyrics For Teaching Vocabulary.

INGLIZ TILI DARSLARIDA ILG‘OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Hakimova Muxlisa Bahodirovna

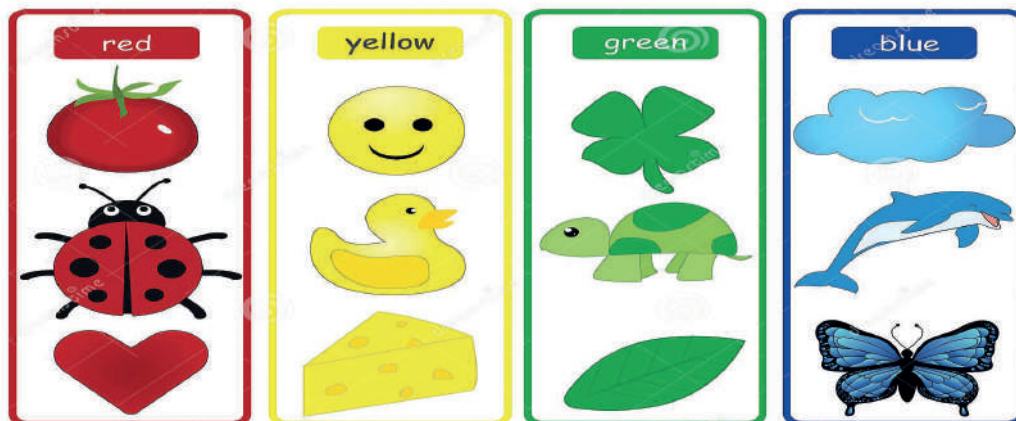
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani

15-umumiy o‘rta ta’lim maktabi

ingliz tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tili darslarida ilg‘or pedagogik texnologiyalardan foydalanish haqida to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Pedagogik texnologiya, “Ilg‘or pedagog”, “Ijodkor o‘qituvchi”...

Pedagogik texnologiya bosqichma-bosqich qo‘lga kiritilar ekan, uning bosqichlarini qarab chiqaylik. Pedagogik texnologiyani egallash eng avvalo, tinimsiz mehnat, har bir o‘qituvchining o‘z ustida ishlashini taqozo qiladi. Bu ish dastlab ilg‘or pedagogik tajribalarni o‘rgatishdan boshlanishi lozim. Ilg‘or pedagogik tajribalarni o‘rganish va yoyish o‘qituvchilar uchun o‘z kasb mahoratlarini takomillashtirishning tajribali o‘qituvchilarini takomillashtirishning eng qulay shaklidir. Ilg‘or pedagogik faoliyatga ijodkor va novatorlarga yondoshib, o‘quvchilarga ta’lim va tarbiya berishning yangi yo‘llarini izlab topishdir. Keyingi paytlarda “Ilg‘or pedagog”, “Ilg‘or o‘qituvchi”, “Novator pedagog” tushunchalari matbuot sahifalarida, pedagoglarning o‘zaro suhbatlarida, uslubiy kengash, seminarlar ko‘p tilga olinmoqda, lekin ular asosida uncha yangi emas.

“Ilg‘or pedagog” avvalo, boshqa o‘qituvchilarga qaraganda o‘z ishiga mu‘sohiyat bilan qaraydi. Shu sohada ijobiy tajribalarni o‘rganib o‘z darslarida, maktabda va sinfdan tashqari tarbiyaviy tadbirlarda qo‘llaydi. Shu orqali o‘quvchilarni ta’lim va tarbiyasida muayyan yutuqlarni qo‘lga kiritadi.

“Ijodkor o’qituvchi” da ham “Ilg’or pedagog”dagi xususiyatlar bo’lishi mumkin. Ularning jiddiy manbalarni o’rganib shular asosida ish olib borsa, ijodkor o’qituvchi bor manbalarga tanqidiy ko’z bilan qaray biladi, ko’p hollarda mavjud uslubiy yo’l-yo’riqlarga o’z munosabatini bildirib, sharoit va vaziyat taqozosiga o’zining imkoniyatlariga qarab mavjud tartiblardan farqli metodik usullardan foydalanadi.

Match the parts.

The swallow flew down and	can only say “bzzz”.
When a swallow makes a nest in your home,	to eat the sweetest meat in the
The mosquito could	bit the mosquito's tongue.
The snake wanted	don't like each other.
From that time on the mosquito	it is very good for you.
The snake and the swallow	not speak.

Ilg’or pedagogik tajribalarni aniqlashda ma’lum mezonlarga asoslanishi kerak. Bunda eng muhim mezon o’qituvchi o’z pedagogik faoliyatida qullaydigan ta’lim-tarbiyaning yangi shakl, metod va usulidir. Bu mezon ilg’or o’qituvchini oddiy o’qituvchilardan ajratadigan eng muhim belgisidir.

Dars - bu ijodkorlik, lekin ijodkorlik faqat o’qituvchi uchun emas, balki avvalo bor o’quvchi uchun ham ijodkorlikdir. O’quvchini darsda faol qatnashmasligi darsning muvaffaqiyatsiz bo’lishiga olib keladi. O’qituvchi darsda o’quvchilar hamkorligisiz qanchalik mehnat qilmasin, u darsda yakkalanib qolgan holda o’ziga o’zi dars o’tadi.

Dars har bir o’quvchini ijodkorga aylantirish, ularni darsda faol bo’lishga, qatnashishga, doimo fikrlari bayon etishga tayyorliklari - o’qituvchining pedagogik mahoratini belgilaydi. Bunday o’qituvchi o’quvchini bilim olishga qiziqтира olishi, undagi yashirinib yotgan motivatsiyalarini ro’yobga chiqarishi, buning uchun ko’ngliga yo’l topish lozim. Avval qiziqtirish, so’ngra o’rgatish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xoshimov O’. Yoqubov I. Ingliz tili o’qitish metodikasi. “Sharq” nashriyot-matbaa AK bosh tahririyati.

2. vvv.google.uz, vvv.learnenglish.kom

ZAMONAVIY TA'LIMDA INGLIZ TILI TEXNOLOGIYALARI

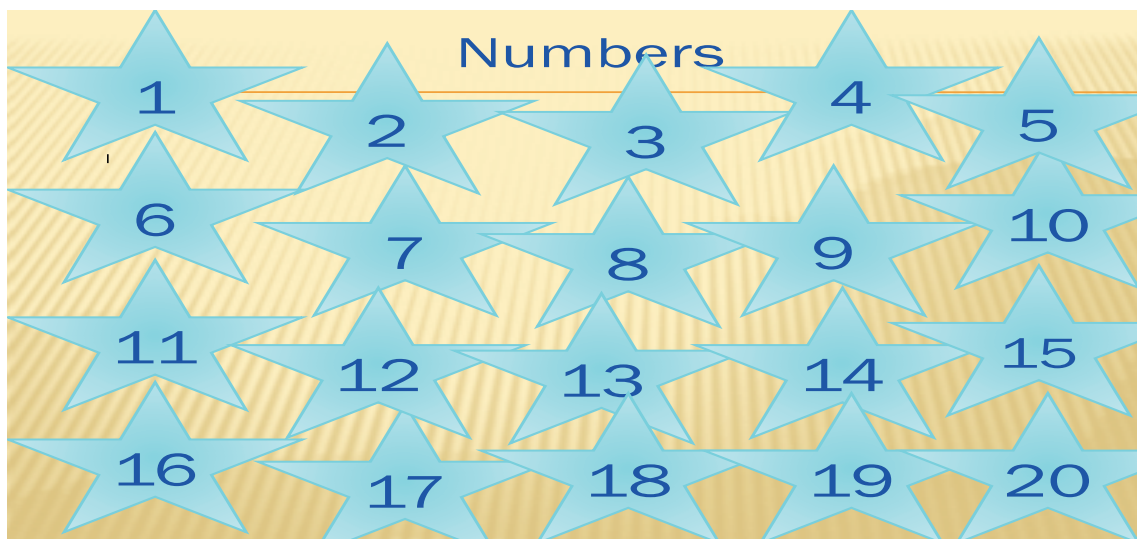
Murodova Dildora Rajabovna
Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani
15-umumiy o'rta ta'lim maktabi
ingliz tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tili darslarida zamonaviy usullar xususida so'z boradi.

Kalit so'zlar: rasmlar bilan solishtirish, tinglash, takrorlash, mashqlar...

Ma'lumki an'anaviy o'qitish usuli mamlakatimizda keng tarqalgan. Biroq ta'lim sohasidagi islohotlarni amalga oshirishda an'anaviy ta'limning muhim ta'limiy muammolar o'z yechimini topa olmayotganligini qator ilg'or pedagogik tajribalar ommalashmayotganligini kurishimiz mumkin. Demak eski an'anaviy uslub bilan amalga oshirib bo'lmaydi. Shuning uchun fikrimizga biz bu masalani yangi pedagogik texnologiya asosida amalga oshirilishi mumkin.

Xush, yangi pedagogik texnologiyaning o'zi nima, unga qanday erishib bo'ladi? Yangi pedagogik texnologiya (YAPT)- bu qandaydir mavhum, qul bilan tutib bo'lmaydigan, fahm-farosat bilan amalga oshirib bo'lmaydigan narsa emas. Bu murakkab uzoq davom etadigan jarayondir. Bu jarayon o'qituvchining bosqichma-bosqich pedagogik mahorat pillapoyalarini egallab uning yuksak pedagogik darajasiga ko'tarilishi kabi nixoyatda qiyin mashaqqatli mehnatning samarasi sifatida har bir o'qituvchi erishishi mumkin bo'lgan mahorat cho'qqisidir.

Zanjir mashqi

Bu mashq tez-tez ishlatilib turiladi. Zanjir mashqlari yangi til materiali bilan ishlashning eng samarali usullaridan biridir. Ular har bir o'quvchiga yangi til materiali yoki qurilmani ishlatib ko'rishga imkon beradi. Ular juda tez bajarilishi mumkin.

Zanjir mashqlari sinf mashqidir. O'qituvchi yangi materialni tanishtiradi.

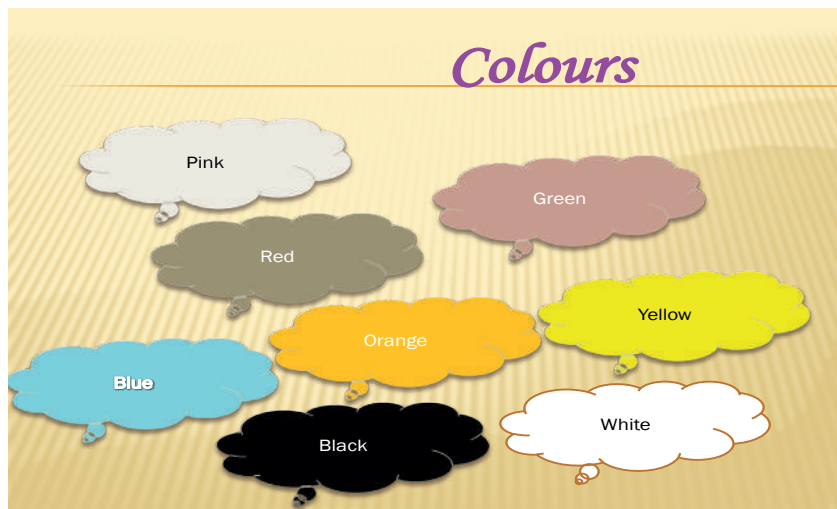
M-n: I like sewing. O'qituvchi oldin bir o'quvchi bilan mashq qilib ko'radi, boshqalar esa kuzatib, tinglashadi. U I like sewing. What about you? deb aytadi. O'quvchi o'zi uchun javob beradi va shu savolni (What about you?) so'raydi. O'qituvchi o'zi uchun javob beradi va shu qurilmani shu o'quvchi bilan yana bir marta mashq qilib ko'radi. Shundan so'ng o'qituvchi o'quvchilardan ushbu jarayonni quyidagidek bajarishni so'raydi:

O'q. 1: I like sewing. (yonidagi o'quvchi tomon buriladi) What about you?

O'q. 2: I like reading books. (yonidagi o'quvchi tomon buriladi) What about you?

O'q. 3: I like drawing. (yonidagi o'quvchi tomon buriladi) What about you? va h.k.

Jarayonni tezlashtirish uchun o'qituvchi Zanjirli mashqini qatorlarda tashkil etishi mumkin.

Ko'rsatish va aytish mashqlari

Bu mashqdan yangi so'zlarni mashq qilish maqsadida foydalanildi. U o'quvchilarga yangi so'zlarni yodlab olgandan ko'ra ularni amaliy yo'l bilan yodda saqlashga yordam beradi.

GET MORE.....
Wildlife Lesson1 Habitat is he

	Lion-she	
	deer-bug'u	
	bear-ayiq	
	tortoise-toshbaqa	
	frog-qurbaqa	
	snake-ilon	
	bird-qush	
	crocodile-timsoh	
	wolf-bo'ri	
	tail-dum	
	forest-o'rmon	
	mountain-tog'	
	desert-cho'l	
	water-suv	
	habitat-vatan	

Hozirgi kunda Respublikamizda chet tillarini mukammal egallagan mutaxassislarga talab ortib borayotgani uchun ingliz tili darsliklarini va qo'llanmalarini qaytadan ko'rib chiqishni ilmiy jihatdan kengaytirish ingliz tilini o'rgatish metodikasi bilan tanishtirishni davrimiz taqazo qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Farberman B “Ilg'or pedagogik texnologiyalar” Toshkent 2000- yil
2. Satarov T “Bo'lajak ingliz tili o'qituvchisini uslubiy texnologiyasi” Toshkent 2003- yil

INGLIZ TILI DARSLARIDA ZAMONAVIY USULLAR

Murodova Maftuna Nodirovna

Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani

15-umumiy o'rta ta'lim maktabi

ingliz tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tili darslarida zamonaviy usullar xususida so'z boradi.

Kalit so'zlar: rasmlar bilan solishtirish, tinglash, takrorlash, mashqlar...

Mustaqil Respublika sharoitida xalq ta'limi uziga xos rivojlanish davrini boshidan kechirmoqda. Bu o'ziga xoslik eng avvalo ta'lim-tarbiya mazmunini milliyashtirish, ya'ni uzimizning juda boy o'tmish tariximiz, madaniyatimiz, fanimiz, tilimiz o'z mohiyati bilan juda chiroyli, yuksak insoniy axloqiy mazmunga ega bo'lgan milliy urf-odatlarimiz asosida jamiyatimiz kelajagi bo'lgan yosh avlodni o'qitish baxtiga muyassar bo'ldik. Bu narsa barcha muallimlar qatori biz o'qituvchilarning ham qalbidamizda yuksak g'urur hislarini shakllantiradi. Mana shu sharoitda hammamiz juda katta ko'tarinkilik bilan jamiyatimizning yosh avlodini yuksak vatanparvarlik, xalqparvarlik, milliy g'urur ruhida tarbiyalashimizni talab etadi. Bu esa ta'lim-tarbiya jarayoniga yangicha yondoshishni, yangicha uslub va mazmun, shakl va vositalardan ham foydalanishimizni taqozo etadi. Eski uslub bilan yangi vazifalarni amalga oshirib bo'lmaydi.

Yangi so'zlarni rasmlar bilan solishtirish mashqlari

Bunday turdagi mashqlarda o'quvchilar yangi so'zlarni ma'nosini fahmlash orqali rasmlar bilan solishtirishadi. Ular solishtirishni tugatganlaridan so'ng javoblarini Siz yoki o'rtoqlari bilan yangi so'zlar ma'nosini to'g'ri **yoki noto'g'ri** fahmlaganini tekshirib ko'rishlari kerak. Bu mashq o'qituvchining yangi so'zlar ma'nosini to'g'ridan-to'g'ri berishidek amaldagi uslubga qaraganda anchagina qiziqarlidir. U o'quvchilarning bilish ko'nikmalarini ham rivojlantirishga yordam beradi. M-n.: ingliz tilidagi so'zni o'zlari bilgan boshqa bir til bilan taqqoslash va shu usul bilan ma'noni topa olish yoki topa olmasliklarini sinab ko'rish orqali. Bir tildan boshqa bir tilni o'rganishda foydalanish xorijiy tilni o'rganishda muhim ko'nikma hisoblanadi. (O'quvchilaringiz so'zlar ma'nosini fahmlay olmasa yoki noto'g'ri fahmlasalar-da hech qanday muammo tug'ilmaydi.

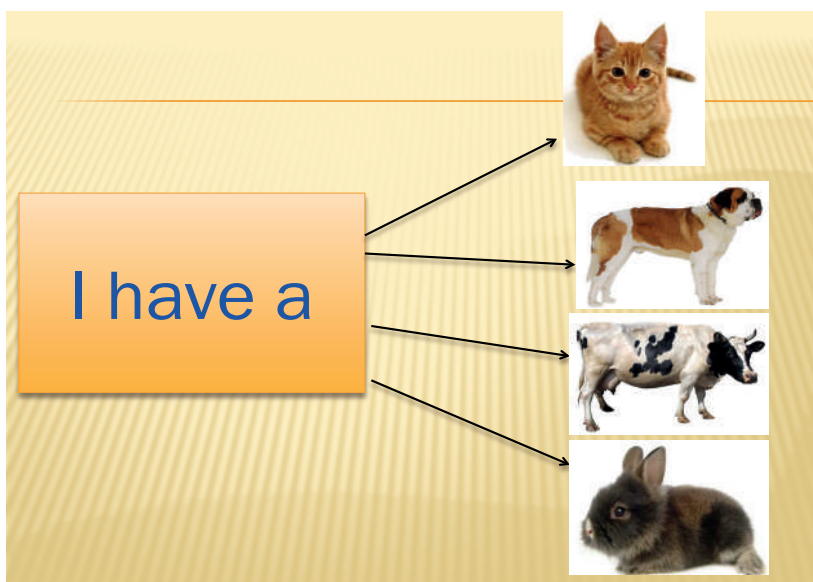
Zaruriyat tug'ilganda so'zlarning ma'nosini Sizning o'zingiz aytasiz.)

Rasmlardan foydalanish

New Fly High 5 da barcha rasmlar til o'rganish vazifasi sifatida xizmat qiladi.

Faqatgina bezak uchun rasmlar berilmadi. Rasmlardan ham o'qituvchi ham o'quvchi dars davomida faol foydalanishlari kerak. Rasmlardan noto'g'ri foydalanish yoki ularni nazardan chetda qoldirish o'qitish va o'rganishning samaradorligini pasaytiradi.

Tinglash va takrorlash mashqlari

Tinglash va takrorlash mashqlari ko‘pincha yangi so‘zlarni rasmlar bilan solishtirish mashqlaridan keyin yoki o‘quvchilar so‘z yoki so‘z birikmalarining ma‘nosini bilib olgandan so‘ng bajariladi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, yangi so‘z yoki qurilmalarning ma‘nosini bilmasdan turib ularni tinglab takrorlagandan ko‘ra, o‘quvchilar ma‘noni bilganlaridan so‘ng ularni tinglab takrorlasa yaxshiroq esda saqlab qolishadi.

O‘qitishni boshlang‘ich bosqichida uy topshiriqlarini o‘quvchilarga nima qilish kerakligi to‘g‘risida biror shubha yoki tushunmovchilik paydo bo‘lmasligi uchun ona tilida berilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi deb o‘ylayman. Mashqlarni ifoda qilini juda oddiy va bu topshiriq faqat yangi o‘rganilgan materialdan iborat bo‘lganda, ularni chet tilida berish mumkin. Boshlang‘ich bosqichda darslikning bo‘lmasligi o‘qish sifatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. O‘quvchilarni ingliz tiliga o‘rgatish bilan bir qatorda yetakchi o‘rnini egallasa ham uning roli hamma vaqt bir xil bo‘lmaydi. Bu o‘qitishni maqsadiga va uning bosqichlariga bog‘liq bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Jalolov J “Chet tili o‘qitish metodikasi” Toshkent 1996 yil
- 2.Farberman B “Ilg‘or pedagogik texnologiyalar” Toshkent 2000 yil

INGLIZ TILI DARSLARIDA TURLI METODLARDAN FOYDALANISH VA ULARNING AHAMIYATI

To‘xsanova Muhabbat Rajabova

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani

15-umumiy o‘rta ta’lim maktabi

ingliz tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tili darslarida turli metodlardan foydalanish va ularning ahamiyati haqida to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Proektlab o‘qitish, Grammatik-tarjima metodi, Tushuntirish...

O‘qituvchining o‘quvchilarning o‘quv faoliyatini tashkil qilish va boshqarishdagi o‘rgatuvchi faoliyati daryo jarayonida nutq, faoliyatining barcha turlari buyicha ko‘nikma va malakalar shakllantirishga yo‘naltirgan turli tuman metodlar, usullar, vositalardan foydalanish orqali amalga oshiriladi. Shunday ekan, o‘rgatish va o‘rganish metodlari, usullari va vositalari, tushunchalari haqida batafsilroq, to‘xtalishimizga to‘g‘ri keladi.

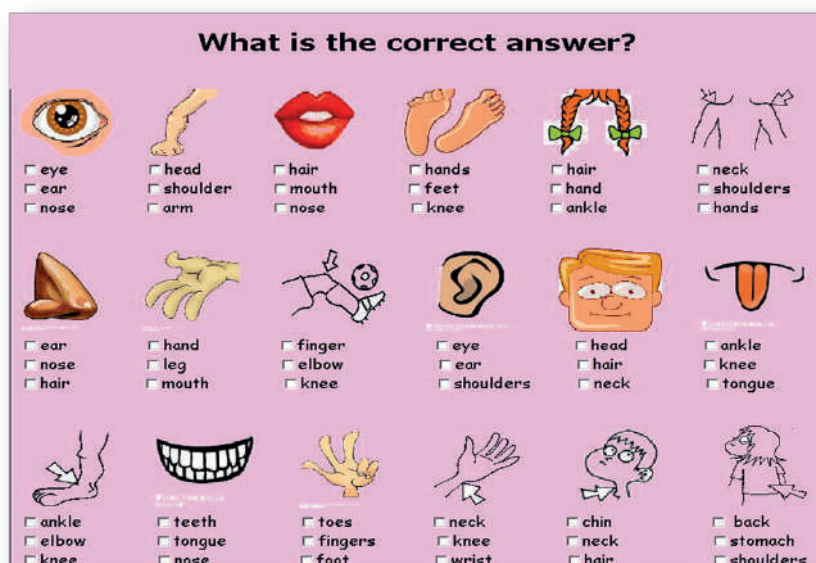
Dastlab «metod» tushunchasi haqida. Metodik adabiyotlarda «o‘qitish metodlari» «ta’lim metodlari» deb yuritiladigan bu tushunchani «o‘rgatish metodlari» deb atash ma’qul tuyuladi. Chunki «ta’lim» butun o‘quv jarayonini ifodalaydigan tushunchadir. «O‘qitish» tushunchasi esa «o‘qishga o‘rgatish» degan ma’noni ham beradi. Didaktikada metod deyilganda o‘qituvchining o‘quv dasturi asosida, ma’lum maqsadni ko‘zlagan holda o‘quvchilarning o‘quv faoliyatini tashkil qilish va boshqarishga yo‘naltirgan faoliyati tushuniladi.. Chet tillar o‘rgatishning rivojlanish bosqichlarida turli metodlar qo‘llanilgan. Jumladan, quyidagi o‘rgatish metodlari haqida fikrlar bildirilganligini ko‘ramiz:

1. Grammatik-tarjima metodi;
2. Leksik-tarjima metodi;
3. To‘g‘ri metod;
4. Pal‘mer metodi;
4. Uest metodi;
5. Audio-lingval metodi;

Proektlab o‘qitish metodi. Bu metodlarning vujudga kelishiga, shubhasiz, pedagogika, psixologiya, shaxs psixologiyasi, lingvistika, psixolingvistika fanlarining rivojlanishi va ta’siri katta bo‘ladi. Fikrimizcha, chet tilini o‘rgatish metodlari haqidagi bunday turli tumanlik metodist olimlar orasida hamon yagona fikr yo‘qligidandan dalolat beradi. Masalan, I. V. Rahmonov va M. V. Lyaxovitskiylarning fikricha chet tilini uchta umumiy metod orqali o‘rgatish

Mumkin deb ta’kidlashadi:

1. Namoyish qilish (demonstratsiya) metodi;
2. Tushuntirish metodi;
3. Mashq ishlatish yoki amaliy ishlarni tashkil qilish metodi.

R. K. Min`yar-Beloruhev esa, bu uch metodni boshkacha atamalar orqali nomlashni taklif qiladi:

1. Tushuntirish metodi; 3. Ko`rsatish metodi; 3. Mustahkamlash metodi.

I. L. Bim esa, o`rgatish metodlarini tasniflar ekan ularni:

1. Ko`rsatish; 2. Tushuntirish; 3. Mashq bajartirish; 4. Malakalarni amalda qo`llash kabi turlarga bo`ladi.

YE. I. Passov, I. M. Maxmudovlarning asarlarida ularning soni yanada ko`paytirilada: 1. Tushuntirish metodi (retseptiv metod yoki kurgazmali tushuntirish metodi); 2. Reproduktiv metod; 3. Muammoli (problemali) o`qitish metodi; 3. Evristik suhbat metodi; 5. Ilmiy izlanish yoki ilmiy tadqiqod o`tkazish orqali o`rgatish metodi.

Nazarimizda o`rgatish metodlarining bunday turli-tuman tasniflanishida o`rgatish metodlari, usullari, tamoyillari uzaro aralashtirilib yuborilgan.

Tushuntirish metodi. Tushuntirish metodi ta`lim jarayonida eng keng qo`llanadigan metodlardan biri hisoblanib, o`quvchi o`quv dasturida belgilangan fonetik, leksik, grammatik materialni og`zaki usulda o`quvchilarga taqdim qiladi. O`qituvchi xilma-xil ko`rgazmali qurollardan, ta`limning texnika vositalaridan foydalangan holda o`quv materialining mazmunini bayon qiladi, bu orqali o`quvchilarda dastlabki fonetik, leksik, grammatik ko`nikmalarni shakllantiradi va bu ko`nikmalarni amalda qo`llash yo`llarini ko`rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jalolov J "Chet tili o`qitish metodikasi" Toshkent 1996 yil
2. 3. Internet saytlari.

HINDIY TILIDA SIFAT DARAJALARI VA ULARNING IFODALANISH XUSUSIYATLARI

Ergasheva Malika Ulug'bek kizi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Magistrant kafedrasida

Annotatsiya: Ushbu maqolada hindiy tilidagi sifat soʻz turkumi darajalari va ularning ifodalanish xususiyatlaritahlil qilingan. Tilshunos olimlarning ilmiy asarlari va qarashlari asosida hindiy tilida sifat soʻz turkumi darajalari hamda ularning xususiyatlaritadqiq qilingan.

Уровни качества на хинди и их выразительные особенности

Эргашева Малика Улугбек қизи

Ташкентский Государственный Университет Востоковедения
Магистрант кафедры «Языков Южной и Юго-Восточной Азии».

Аннотация: В статье анализируются уровни прилагательных в хинди и их выразительные особенности. На основании научных трудов и взглядов лингвистов были изучены уровни прилагательных в хинди и их свойства.

Quality levels in Hindi and their expressive features

Ergasheva Malika Ulug'bek kizi

Master of the department "Languages of South and Southeast Asia" at
Tashkent state University of Oriental studies

Abstract: This article analyzes the levels of adjectives in Hindi and their expressive features. Based on the scientific works and views of linguists, the levels of adjectives in Hindi and their characteristics have been studied.

Mazkur maqola Hind-Yevropa tillari oilasining hind-oriy tillari guruhiga oid hindiy tilidagi sifat darajalarining oʻziga xos xususiyatlarini ilmiy tadqiq etishga bagʻishlangan. Garchi hindiy tilining oʻziga xos xususiyatlari ilmiy jihatdan oʻrganib kelinayotgan boʻlsa-da, lekin hindiy tili grammatikasi sifat soʻz turkumi hamda sifat darajalarining oʻziga xos xususiyatlari oʻzbek hindshunosligida tadqiqot obyekti sifatida keng oʻrganilmagan.

Mazkur maqolani yozishda koʻplab ilmiy asarlar oʻrganildi. Asosan hind va rus tilshunos olimlaridan K. Guru, Z. M. Dimshits, O. G. Ultsiferov, V. P. Beskrovniy kabi olimlar sifat soʻz turkumini oʻz ishlarida nazariy jihatdan tadqiq etganlar.

Hind tilida sifat darajalarini koʻrsatish oʻzining maxsus morfologik qoʻshimchalariga ega emas. Sifat darajalarini koʻrsatish asosan soʻz qoʻshish orqali amalga oshadi. Faqatgina

sanskrit va forschadan o'zlashgan sifatlarda istisno bo'lishi mumkin. Ular odatda maxsus suffikslar orqali sifat darajalarini ko'rsatib keladi.

Hindshunos olim Dimshits o'zining "Hind tillari grammatikasi" asarida sifat turkumining quyidagi darajalarini ko'rsatadi:

1. Qiyosiy daraja;
2. Kuchaytirma va ozaytirma daraja;
3. Ortirma daraja.

Qiyosiy daraja. Hindiy tilida sifatning qiyosiy darajasi, ya'ni bir predmetning xususiyat, sifat va alomatlari oz yoki ko'p miqdorda boshqa predmetning xuddi shunday xususiyat, sifat va alomatlari bilan farqlanish turli usullar bilan ifodalanadi:

1. Odatda sifatlarning qiyosiy darajasi sintaksis konstruksiya yordamida ifodalanadi, bunda qiyoslanayotgan predmet ot o'rnida qo'llanilib, gapda ega yoki boshqa gap bo'lagi vazifasida keladi, sifatning o'zi esa oddiy darajada kelib, gapda otlashgan kesim yoki aniqlovchi bo'lib xizmat qiladi. Qiyosiy darajani ifodalash uchun quyidagi konstruksiyalar ishlatiladi:

a) ko'proq se ko'makchisi bilan: यह सेब शहद से मिठे है "bu olmalar asaldan ham shirinroq", मेरा भाई उस से बड़ा है "mening akam undan kattaroq", मुझे इस बात से अधिक खुशी एक दूसरी बात से हो रही है "meni bu narsa unga nisbatan ko'proq xursand qiladi";

b) में ko'makchisi "orasida,ichida" deb tarjima qilinadi: इन घरों में हमारा घर ऊँचा है "bizning uyimiz bu uylar ichida balandroq hisoblanadi";

d) में से qo'shma ko'makchisi orqali: इन तीन आदमियों में से वह छोटा है "bu 3 kishi orasida u yoshroqdir";

e) quyidagi murakkab qo'shma ko'makchilar orqali की अपेक्षा, की निस्वत, के बनिस्वत, के मुकाबले, की तुलना में, के मुकाबले में "... bilan qiyoslanganda, nisbatan qiyoslaganda" deb tarjima qilinadi: संस्कृत की अपेक्षा हिंदी सरल है "Hindiy tili sanskritga nisbatan qiyoslaganda osonroqdir", गंधे की निस्वत घोड़ा मज़बूत है "ot eshakka nisbatan kuchliroqdir", भारत के गाँवों में हालत शहरों के बनिस्वत खराब है "Hindiston qishloqlaridagi holat shaharlarga nisbatan qiyoslaganda og'irroq", इसे मेरे मुकाबले इतना अच्छा कोई नहीं जानता "uni mendan ko'ra hech kim yaxshiroq bilmaydi";

f) के आगे, के सामने kabi murakkab ko'makchilar orqali: वह मेरे आगे छोटा है "mening oldimda u kichikdir", स्त्री पुरुष के सामने कमज़ोर होती है "ayol kishi erkak kishi oldida kuchsizroqdir".

2. Shuningdek, hindiy tilida से ko'makchisi बढ़ना "kattalashtirish" va घटना "qisqarish, tushish" so'zlari से बढ़कर va से घटकर kabi ravishdoshlar bo'lib ham ishlatilishi mumkin. से बढ़कर va से घटकर birikmalari sifatsiz qo'llanilganda, u yoki bu predmetning alohida xususiyatlarini aks ettirmagan holda qiyoslash uchun ishlatiladi, masalan: वह तुम से बढ़कर है "u sendan ustunroq", "u sendan yaxshiroq", हम तुम से घटकर है "biz sendan orqadamiz", "biz sendan yomonroqmiz", दर्शक की प्रशंसा से बढ़कर कलाकार के लिये कोई चीज़ नहीं है "rassom uchun tomoshabinlar e'tiboridan ortiqroq hech narsa yo'q".

Aniq sifat va xususiyatni aks ettirish uchun qo'llaniladigan से बढ़कर va से घटकर qiyoslash birikmalari bilan ishlatilganda postpozitiv sifat yoki "में" ko'makchisi bilan ishlatiladigan prepozitiv ot bo'lib, unda qiyoslanayotgan predmetning alomatlari taqqoslanadi, masalan: वह तुम से बढ़कर बलवान है "u sendan ko'ra kuchliroq", हम तुम से घटकर बलवान है "biz sendan ko'ra kuchsizroqmiz", मैं तुम्हारे लिए अपने से बढ़कर धनी, सुन्दर और भला वर हूँ वह बल में तुम से घटकर है "men senga boyroq, chiroyliroq va aqlliyoq qaylig' topib beraman".

3. Sifatning qiyosiy darajasi, shuningdek, sanskrit tilidan olingan sifatlariga "-तर" qo'shimchasini qo'shish bilan ham yasaladi: ऊँचातर "balandroq" - ऊँचा "baland", हीनतर "yomonroq, undan battarroq" - हीन "yomon", घोरतर "qo'rqinchliroq" - घोर "qo'rqinchli", कोमलतर "mayin, yumshoqroq" - कोमल "yumshoq" va boshqalar.

4. Sifatning qiyosiy darajasi morfologik jihatdan "-तर" qo'shimchasini kelib chiqishi arab va fors tilidan olingan sifatlariga qo'shish yo'li bilan ham yasaladi, ज़्यादातर "ko'proq, kattaroq" - ज़्यादा "ko'p, katta", मज़बूततर "qattiqroq, kuchliroq" - मज़बूत "kuchli, katta", मुश्किलतर "qiyinroq" - मुश्किल "qiyin", सफेदतर "oqroq" - सफेद "oq" va boshqalar.

Orttirma daraja. Sifatning orttirma darajasi, ya'ni predmetning xususiyat, sifat yoki alomatlari ko'proq yoki kamroq darajada boshqa predmetlarning xuddi shunday xususiyat, sifat yoki alomatlari bilan qiyoslanish quyidagicha aks etadi:

1. सब "hamma" olmoshining से ko'makchisi bilan birikmasida (kamdan kam hollarda में ko'makchisi bilan ham) va oddiy darajadagi sifat bilan ishlatilishidan, masalan: हमारे नगर में यह सब से लम्बी सड़क है "bizning shahrimizda bu eng uzun ko'cha hisoblanadi", यह घर सब में अच्छा है "bu eng yaxshi uy";

2. Bir xil predmetlari yig'indisini anglatuvchi में, से, मेंसे birikmalari bilan. Bunda predmetlar ichida bittasi maksimal yoki minimal darajada boshqalaridan xususiyati, sifati yoki

alovati bilan ajralib turishi nazarda tutiladi, ya'ni bunda bir turdagi predmetlar yig'indisi सब "hamma" olmoshi va bosh kelishikda ko'plikdagi ot bilan ifodalanadi, sifat esa oddiy darajada fe'lining oldida bo'ladi, masalan: वह सब लड़कों में अच्छा है "u eng yaxshi bola", यह मेज़ सब मेज़ों से छोटी है "bu eng kichkina stol", यह घर सब घरों में से बड़ा है "bu uy eng katta uydir";

3. Sifatning se ko'makchisi bilan takrorlanishidan, masalan: बड़े से बड़ा घर "eng katta uy", अच्छी से अच्छी पुस्तक "eng yaxshi kitob", उस ने अच्छे से अच्छे खाने खाये थे, बढ़ियाँ से बढ़ियाँ कपड़े पहने थे "u eng sara ovqatlarni yerdi, eng sara kiyimlarni kiyar edi";

4. “-तम” qo'shimchasini sanskrit tilidan olingan sifatlarga qo'shib ishlatishdan, masalan: ऊच्चातम “eng yuqori, eng baland”, ऊच्चा “yuqori, baland”, घोरतम “eng qo'rqinchli”, घोर “qo'rqinchli”, कोमलतम “eng nozik कोमल “nozik”;

5. सर्वा “barcha, hamma” so'zini sanskrit tilidan kelib chiqqan sifatlarga qo'shish yo'li bilan, masalan: सर्वा-प्रधान “eng muhim” - प्रधान “muhim”, सर्वा-प्रसिद्धता “eng mashhur” - प्रसिद्धता “mashhur”, सर्वाधुनिक “eng zamonaviy” - आधुनिक “zamonaviy”;

6. “-तरीन” qo'shimchasini arab va fors tilidan kelib chiqqan sifatlarga qo'shish yo'li bilan, masalan: मज़बूतरीन “eng mustahkam” - मज़बूत “mustahkam”, सफेदतरीन “eng oqroq” - सफेद “oq”.

Predmetlar nafaqat oz yoki ko'p darajada ularning sifat va xususiyatlarini aks ettiruvchi sifatlari bilan, balki bir xil darajadagi predmetlarga xos bo'lgan sifat va xususiyatlari bilan ham taqqoslanishi mumkin. Predmetlardagi bir xil xususiyat va alomatlar qiyoslanishi की तरह, की भाँति, के समान “kabi” ko'makchilari bilan, जैसा “-dek” olmoshi bilan amalga oshiriladi, masalan: हमारी दोस्ती फौलाद की तरह मज़बूत है “Bizning do'stligimiz po'latdek mustahkam”, भारत जैसा बड़ा देश “Hindiston kabi katta mamlakat”, तुझ सा कमज़ोर लड़का “sendek kuchsiz bola”.

Kuchaytirma va ozaytirma daraja. Hindiy tilida sifatning kuchaytirma va ozaytirma darajasi leksik usul bilan xususiyat sifatlariga quyidagi so'zlarni qo'shish orqai yasaladi: अधिक “ko'proq”, ज़्यादा “ko'p, oshiqroq”, कहीं “nisbatan ko'proq”, कम “kam”, बहुत “juda”, अत्यंत “juda”, थोड़ा “ozgina”, ज़रा “kamroq”, कुछ “bir qancha”, बड़ा “juda”, काफी “yetarlicha”, निहायत “nihoyatda”, बिल्कुल “butkul” va boshqalar. वह छत इस से अधिक चौड़ी और खुली है “Bu tom unisiga nisbatan kengroq va ochiqroq”, देशी माल की अपेक्षा विदेशी माल ज़्यादा महँगा पड़ा “Chet el mollari mahalliy mollarga nisbatan qimmatroq ekan”, कहते हैं कि एक समय में यह पथार बहुत ही

ऊँचा था "Aytishlaricha, bir paytlar bu tog' tekisligi juda baland bo'lgan", भारत में मेरथ ठंडी जगह है, शिमला और ठंडा है "Hindistondagi Merath sovuq makon, Simla esa undan ham sovuqroq".

Sifatning kuchaytirma darajasi xususiyat sifatlariga सर्वाधिक "ko'proq, nisbatan, kattaroq" so'zini va सबसे birikmasini qo'shib ham yasaladi: सर्वाधिकउपयुक्त "nisbatan mosroq", सबसेमहत्वपूर्ण "eng muhim".

“Hindiy tilida sifat darajalari va ularning ifodalanish xususiyatlari” nomli maqola yozilishi natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

- ✓ Sifat so'z turkumi bir qator o'zbek, rus, hind va boshqa chet el olimlari tomonidan tadqiq etilgan. Ular sifat so'z turkumi, uning struktur tahlili, etimologiyasi, ma'no xu'usiyatlari jihatdan semantik tahlili, sifat darajalari va uning bir qator xususiyatlarini o'rganishgan;
- ✓ Xususan, rus olimlaridan Z.M.Dimshets, A.N.Kononov kabi olimlar; hind olimlaridan esa ब्रजकिशोर प्रसाद सिंह, K.Guru, Usha R.Jain kabi bir qator olimlar sifat so'z turkumini tahlil qilishga o'z hissasini qo'shishgan;
- ✓ Sifat so'z turkumi struktur jihatdan tahlil etilganda uning darajalari o'rganilib chiqildi.
- ✓ Hindiy tilida ham xuddi o'zbek tili kabi sifat darajalari mavjud bo'lib, ular quyidagicha tasniflanadi:

Hindiy tilida esa quyidagicha bo'linadi:

1. Qiyosiy daraja
2. Orttirma daraja
3. Kuchaytirma va ozaytirma daraja

Xulosa o'rnida ayta olamizki, hindiy tili grammatikasi tizimida “Sifat” mavzusi yetarlicha ahamiyatga ega va bu borada ko'plab ishlar amalga oshirilgan. Ammo, ba'zi bahsli o'rinlar borki, biroz tuzatish va qo'shimchalar kiritishga muhtoj. Chunonchi, mazkur mavzuga qo'l urishimizdan maqsad ham bu boradagi mavjud kamchiliklarga barham berish, bahsli masalalarga yechim topishga kirishish, mavzu doirasidagi tushunmovchiliklarni bartaraf etish kabi mas'uliyatli ishga kichik bo'lsada hissamizni qo'shish va kelgusi avlod vakillariga bugungi mavjud ma'lumotlarga qo'shimcha yanada aniq va to'liq tarkibdagi ma'lumotlarni qoldirishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Камтапрасад Гуру "Грамматика Хинди" часть I .-издательство иностранной литературы.-Москва 1962
2. З.М.Дымшиц "Грамматика языка Хинди" часть I .-издательство "Наука", главная редакция восточной литературы.-Москва 1986
3. З.М.Дымшиц "Грамматика языка Хинди" часть II .-издательство "Наука", главная редакция восточной литературы.-Москва 1986
4. Shomaton O.N. Hindiy tilining me'yoriy grammatikasi. –T.: ToshDSHI, 2010.
5. Sh.Shoabdurahmonov vaboshqalar "Hozirgi o'zbek adabiytili".- Toshkent . 1980 yil. O'qituvchinashriyoti
6. डॉ. ब्रजकिशोरप्रसादसिंह "हिंदी व्याकरण", रमेश प्रब्लिशिंग हाउस, नई दिल्ली 2009
7. Usha R. Jain "Introduction to Hindi grammar".-Centers for South and Southeast Asia Studies, University of California, 1995

TILSHUNOSLIKDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR VA TERMINLARNING IFODALANISHIDAGI MUAMMOLI VAZIYATLAR

Xakimbayeva O.K.

O'zbekiston davlat jahon
tillari universiteti. O'qituvchi

Abduqodirova M.N.

O'zbekiston davlat jahon
tillari universiteti. Talaba

Tel: (998 998041457)

E-mail: muslimaxon2003@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada lingvistikadagi frazeologik birliklar va terminalogiyadagi ayrim muammolar haqida so'z borgan. Ingliz va o'zbek tillaridagi atamalar va terminlarning bugungi kundagi ahamiyati haqida so'z yuritilgan. Frazeologik birliklarning tilshunoslikda tutgan o'rni va ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: frazeologiya, termin, frazeologik birlik, frazeologik chatishma, frazeologik birlashma, ilmiy termin, kasbiy termin, frazeologik qo'shilma.

Ijtimoiy sohada terminologiya va frazeologik birliklarni standartlarga muvofiqlashtirishning yo'qligi tabiiy fanlar va texnologik fanlardan farqli o'laroq, qator sohalarda yangi atamalarning paydo bo'lishiga olib keldi. Lingvistikada kundan-kunga terminologiya sohasining rivojlanib borishi keng hajmli imkoniyatlarni ochilishiga sabab bo'lmoqda. Shundan kelib chiqqan holda, eng avvalo terminalogiya va frazeologiya aslida nima ekanligini bilib olish zarurdir. Terminologiya - bu ma'lum bir sohaga oid maxsus so'zlar yoki ma'nolar guruhi, shuningdek, bunday atamalar va ulardan foydalanishni o'rganish uchun umumiy tushuncha. Bu terminologiya fani sifatida ham tanilgan. Frazeologiya esa tildagi turg'un birliklarni o'zganuvchi bo'limdir. Terminlar - bu maxsus ma'noga ega bo'lgan oddiy so'zlar va qo'shma so'zlar yoki ko'p so'zli aynan muayyan matnda o'ziga xos ma'noga ega bo'lgan iboralar bo'lib, ba'zan matn ma'nosidan kelib chiqqan holda o'zgarishi mumkin. Terminologiya, boshqa shu kabi fanlar qatori, atamalarning rivojlanishini va ularning ixtisoslashgan sohadagi o'zaro bog'liqligini o'rganadigan fandir. Terminologiya leksikografiyadan asosiy farqi shundaki, u tushunchalar, kontseptual tizimlar va ularning belgilarini (terminlarini) o'rganishni o'z ichiga oladi, leksikografiya esa so'zlar va ularning ma'nolarini o'rganadi. Frazeologiya esa tildagi qotib qolgan birliklarni o'rganganligi sababli uni terminologiya bilan adashtirmaslik zarur.

Terminologiya sohasini quyidagi ikki asosiy qismlarga ajralganini ko'rishimiz mumkin:

- Bitta atama yoki cheklangan miqdordagi atamalarning ishlatilishi, sohalardagi qo'llanilishiga oid izlanishlar;
- Terminologiyaning tizimli to'plami, u muayyan predmet yoki faoliyat sohasidagi barcha atamalar bilan shug'ullanadi, ko'pincha ushbu soha doirasidagi atamalarning tuzilgan ontologiyasini va ularning o'zaro bog'liqligini yaratish;

Shuni ham ta'kidlab o'tish joizki, tarjimonlik kabi sohalarda maxsus terminologiya keng tarqalgan bo'lib, u yerda ma'lum bir tarjima muammosini hal qilish uchun ma'lum bir atama (yoki atamalar guruhi) uchun tarjima terminlarini to'g'ri qo'llay olish talab qilinadi.

Terminologiya faning asosiy mohiyatidan biri shuki, u tilshunoslikning maxsus lug'atni o'rganadigan soha ham hisoblanadi. Terminologik tadqiqotlarning asosiy obyektlari maxsus leksik birliklar (yoki maxsus leksemalar), eng avvalo, terminlardir. Ularning kelib chiqishi, rasmiy tuzilishi, ma'nosi hamda funksional xususiyatlari nuqtai nazaridan tahlil qilinishi ham ayni sohaga taaluqlidir. Tushunchalarni ifodalash uchun atamalar ishlatiladi, shuning uchun terminologiya fani tushunchalarni shakllantirish va rivojlantirish, shuningdek, tushunchalar o'rtasidagi mavjud munosabatlarni ochib berish va ularni tasniflash tamoyillari bilan ham shug'ullanadi. Shu o'rinda esa lingvistika haqida ham qisqacha ma'lumot qo'yish joizdir.

Lingvistika ya'ni Tilshunoslik til haqidagi ilmiy fan bo'lib, tilni har tomonlama, tizimli, obyektiv va aniq o'rganadi. Tilshunoslik tilning har bir jihatini tahlil qilish bilan bir qatorda ularni o'rganish va modellashtirish usullarini ham o'z ichiga oladi. Tilshunoslik tahlilining an'anaviy sohalariga har biri taxminan inson til tizimlarida uchraydigan hodisalarga mos keluvchi tovushlar

(va ishora, imo-ishora tillarida), minimal birliklar (fonemalar, so'zlar, morfemalar), iboralar va jumlarlar, ma'no va foydalanish uslublarini o'rganuchi fonetika, fonologiya, morfologiya, sintaksis, semantika va pragmatika kabilardan iboratdir. Tilshunoslik bu hodisalarni turli yo'llar bilan va turli nuqtai nazardan o'rganadi. Nazariy tilshunoslik (jumladan, an'anaviy tavsifiy tilshunoslik) bu tizimlar, ularning qismlari (ontologiyalari) va kombinatorikalarining modellarini yaratish bilan shug'ullanadi. Psixolingvistika bu hodisalarning barchasini qayta ishlash va ishlab chiqarish nazariyalarini quradi, Ushbu hodisalar sinxron yoki diaxronik (tarix orqali), bir tilli yoki poliglottlarda, bolalar yoki kattalarda, ular olingan yoki statik ravishda, mavhum obyektlar yoki kognitiv tuzilmalar sifatida, matnlar yordamida yoki eksperimental ravishda o'rganilishi mumkin.

Tilshunoslikning aynan shu sohalaridagi kundan kunga rivojlanishlar sohaga oid terminalogiyadagi ba'zi muammolarni kelib chiqishiga sabab bo'lmoqda. Tilshunoslikda kashf etilayotgan ma'lumotlar, sohaga kirib kelayotgan o'zgarishlar lingvistika doirasida ishlatilayotgan termin frazeologik birliklar va tushunchalarning qo'llanilishi, o'z ma'no-mazmuni hamda uslublariga ma'lum darajada o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Shuning natijasida, sohadagi terminlarva frazeologik birliklar o'z qo'llanish uslubini o'zgartirishiga yoxud umumiy olganda sohadan chiqib ketishiga sababchi bo'lmoqda. Bu esa o'z navbatida terminalogiya va frazeologiyadagi ayrim muammolarni keltirib chiqaradi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullayev A. Frazeologizmlarning ekspressivlik xususiyti. – T. O'TA. 1976. 5-son.
2. Abdullayev A. O'zbek tilida ekspressivlikning ifodalanishi. – T. Fan. 1983.
3. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. – М. 1963. -С.46-49.
4. Ахманова А. С. Словарь лингвистических терминов. – М.: СЭ. 1966. -С.17

O'ZBEK TILIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING TUTGAN O'RNI

Xakimbayeva O.K.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti. O'qituvchi

Karimova M.L.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti. Talaba

Tel: (998 99 040 28 48)

E-mail: karimovamohi5@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilidagi frazeologik birliklarning tutgan o'rni va ahamiyati haqida so'z yuritilgan. Bugungi kunda zamonaviy tilshunoslikda frazeologik birliklarning ifodalanishi va vazifalari haqida fikr yuritilgan. Frazeologizmlar va frazeologik birliklarga ta'rif berilib ularning qanday holatlarda tilde qo'llanish usullari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: frazeologiya, frazeologik birlik, frazeologik chatishma, frazeologik birlashma, ilmiy frazeologizmlar, kasbiy frazeologizmlar, frazeologik qo'shilma.

Til fanining iboralarni o'rganadigan bo'limi frazeologiya deb ataladi. Ibora lingvistik terminologiya tili bilan aytsak, frazeologizmlardir. Frazeologizm qadimgi grek tilidan olingan bo'lib, frasis-ibora, logos-tushuncha, ta'limot demakdir. O'zbek tilining frazeologizmlari ham besh jildlik “O'zbek tilining izohli lug'ati” da (2006-2008) va bir jildlik “O'zbekcha-ruscha lug'at” da (1988) birmuncha to'laroq aks etgan bo'lsa-da, bu lug'atlarda ham o'zbek tilidagi barcha iboralar qamrab olingan, deb bo'lmaydi. XIX asrda yashagan turkiyshunos olim Mirza Kozimbek (1802-1870) o'sha davr an'alaridan kelib chiqib, rus tilida yozilgan boshqa tasviriy grammatikalarda bo'lgani singari o'z asarida “fraz” so'zini jumla, gap ma'nosida qo'llagan.

Ozarbayjon tilshunoslari B.Cho'ponzoda va F.Og'azoda “Turk tili grammatikasi” asarida til bo'limlari haqida fikr yuritib, “Semasiologiya”, “Stilistika” atamallari bilan birga o'sha davrda tilshunoslikda keng qo'llanilishda bo'lgan “Idiomatizm” atamasini ishlatgan. Mualliflar bu asarda turk tilidagi idiomalarga oid “boshga solmoq”, “boshga tushmoq”, “ko'z ko'rmoq” kabi birliklarni misol sifatida keltiradilar. Umuman, frazeologiya turkiyshunoslikda nisbatan keyin paydo bo'lgan. Uni sistemali ravishda o'rganish faqat o'tgan asrning 40-50-yillariga kelib boshlandi.

Shundan keyingi 30-40 yil mobaynida turkiy tillardagi frazemalarni intensiv o'rganish bo'yicha muhim yutuqlar qo'lga kiritildi. Bu davrda S.N.Muratovning “Turkiy tillarda turg'un so'z birikmalari”, Sh.U.Rahmatullayevning “O'zbek frazeologiyasining ayrim masalalari” (1966) kabi ishlari yaratildi. Rus tilshunosligida bo'lgani singari turkiyshunoslikda ham frazeologiya doirasini tor va keng ma'noda tushunish hamon davom etib kelmoqda. Frazeologiya obyekti tor ma'noda tushunishning faol tarafdorlaridan biri, yirik turkiyshunos A.A.Yo'ldoshev edi. U frazeologiya obyekti tor doirada tushunilsa, “Frazeologiyaning o'rganish doirasi aniqroq namoyon bo'ladi, undan haqli ravishda bo'linmas leksik birliklar, jumladan maqol, matal, hikmatli so'z va aforizmlar chiqib ketadi, chunki ular struktura jihatdan yaxlit holda qo'llanuvchi sintaktik birliklardir”,- degan fikrni olg'a suradi.

O'zbek tilining frazeologik boyligini o'rganishga bag'ishlangan mukammal tadqiqotlarga egamiz. Adabiy til lug'at tarkibining taraqqiyoti va boyishi xalq shevalari bilan uzviy va chambarchas bog'liqdir. Adabiy til normalarini belgilashda xalq shevalarining leksik, fonetik va grammatik xususiyatlariga suyanadi va ma'lum o'ziga xos qonuniyatlar bilan rivojlanadi. Shunday ekan milliy tilning xalq shevalaridagi ko'chma ma'noli iboralarni o'rganish ham hozirgi o'zbek adabiy tili taraqqiyotining, uning boyib borish yo'llarini belgilovchi omillardan biri bo'ladi.

Inson nutqi albatta turli tuman so'zlarga boydir. Kundalik turmushimizda ishlatiladigan maqollar, frazeologizmlar ya'ni iboralar og'zaki nutqda ham, badiiy adabiyotda ham keng tarqalgan. Frazeologizmlar ikki yoki undan ortiq so'zdan tashkil topgan bo'lsada, so'zlar singari odatda yaxlit bir tushunchani ifodalash uchun xizmat qiladi. Frazeologizmlar (iboralar) ham o'z navbatida 2 turga bo'linadi: turg'un ibora hamda frazeologik ibora.

Turg'un ibora - bevosita nutq jarayonida hosil bo'lmaydigan, tilda bir butun holda mavjud bo'lib, shundayligicha nutqqa kiritiladigan so'z birikmasi yoki gapga teng jumla. Frazeologik ibora-turg'un iboralarning ko'chma ma'noli, obrazli turi. Frazeologik iboralar o'z ma'nodoshlari bo'lmish so'zlarga nisbatan ma'noni kuchli darajada ifodaydi hamda ularda obrazlilikni yorqin aks ettiradi. Iboralarga bir nechta misollar keltirsak

- Boshi osmonga yetdi - xursand bo'ldi ;
- Bir boshga bir o'lim- nima bo'lsa bo'ldi ;
- Ko'p gap eshshakka yuk - keraksiz gaplarni gapirish;
- Ignani ustida o'trish - juda xavotirda bo'lish
- Orqasidan kun ko'rmoq- birovni xisobiga yashash
- Chuchvarani xom sanabsan - xom hayol qilib yuribsan ,

Albatta nutqimizda yoki asarlarda iboralarning qo'llanilishi nutqni ta'sirchanligini va jimjimadorligini oshiradi. Ammo asalning ham o'gzi shirin deganlaridek nutqimizda tinimsiz iboralarning qo'llanilishi nutqdagi g'alizlikka olib keladi. Mustaqil lingvistik fan sifatida frazeologiyaning vazifasi muayyan tilning frazeologik asarlarini har tomonlama o'z ichiga oladi. Ushbu fanni o'rganishning muhim jihatlari quyidagilardir: frazeologik birliklarning semantik tuzilishi, ularning kelib chiqishi. Ammo frazeologik birliklarni tildan tilga tarjima qilish o'ziga yarasha mashaqatni va tajribani talab etadi. Tarjimada oz bo'lsada xatolikka yo'l qo'yilsa, iboraning ma'no mohiyati o'zgarib ketishi ehtimoldan xoli emas .

Foydanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Berdiyev H., Rasulov R., Yo'ldoshev B. O'zbek frazeologiyasidan materiallar. I,II,III qismlar. – Samarqand, 1976, 1979, 1983.
2. Doniyorov X., Yo'ldoshev B. Adabiy til va badiiy stil. – Toshkent: Fan, 1988.
3. Yo'ldoshev B. Frazeologiya tarixidan lavhalar. – Samarqand, Sug'diyona, 1998.
4. Yo'ldoshev B. O'zbek tilida frazeologizmlarning uslubiy va pragmatik imkoniyatlari. – Samarqand, 2002.

TIL O'RGATISHDAGI ZAMONAVIY METODLARNING BUGUNGI KUNGA BOG'LIQLIGI VA TA'SIRI

Xakimbayeva O.K.

O'zbekiston davlat jahon tillari
universiteti. O'qituvchi

Mamatova N.M.

O'zbekiston davlat jahon tillari
universiteti. Talaba

Tel: (998 93 9881501)

E-mail: nozi.mamatova2001@gmail.com

Annotatsiya: Hozirgi kunda muloqot va chet tillari bir necha yil oldingiga qaraganda ko'proq ahamiyatga ega bo'lib boryapti. Til asoslarini o'rgatish uchun an'anaviy usuldan boshqa yo'l yo'q bo'lsada, bu yondashuvlar talabalarni qiziqtirishi uchun ancha o'zgartirilishi kerak. Til haqida asosiy tushunchalarga ega bo'lgan talabalar uchun an'anaviy usullar odatda zamonaviy va innovatsion usullarga qaraganda yomonroq natijalar beradi. Zamonaviy usullar o'quvchilarga tilni yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradi va bu ularning qiziqishlarini saqlab qoladi. Ushbu maqola tilni o'rgatishda foydali yondashuvlar va usullarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: grammatik tarjima, to'gridan-to'gri yondashuv, kognitiv usul, audio lingual, kommunikativ usul, eklektik, innovatsion yondashuv.

Hozirgi globallashib borayotgan zamonda turli millatlar orasidagi muloqot judayam muhimdir. Muloqotlarni turli xil usullarda amalga oshirish mumkin. Bugun, biz yashab turgan davrda, til o'rganmoq boshqa millatni hayot tarzi va rivojlanishini o'rganishning eng muhim kalitidir. O'qish, yozish, gapirish, o'ylash, muammolarni hal qilish va yaratish kabi jarayonlar til bilan sodir bo'ladi. Tilning aloqa qilish, fikrlarni ifodalash, madaniy muloqot qilish kabi faoliyatlarda ham o'rni beqiyos. Insonning qobilyatlarini rivojlantirish, qiyin muammolarni hal qilish, ilmiy fikrlash va dunyoqarashni kengaytirish til orqali olib boriladi. Bu holat bizga til o'rganish qobilyatlarimizni rivojlantirishimiz kerakligini va maktabda olgan bilimlar bilan chegaralanib qolmasligimizni anglatadi. Juda ko'p davlatlar til o'rganishning yangi usullarini ishlab chiqib, judayam katta imkoniyatlar beryapti. Asrlar davomida, insonlar maktab davridan xorijiy tillarni o'rganishning boshlang'ich ta'limini olib kelishyapti. Kundan kun til o'rganishning psixologiyasi va nazariyalardagi rivojlanishlar sababli yangi til o'rgatish uslublari ishlab chiqilyapti. Til o'rgatish qiziqarli jarayon hisoblanib, o'qitish usullari bo'yicha munozaralar so'nggi yuz yil davomida keng tarqalgan.

Grammatik tarjima qilish metodi, to'g'ridan-to'gri metod, audiol-lingual metod va kommunikativ o'qitish kabi usullar mavjud bo'lib, ularni amaliyotda tushunish qiyin. Chunki, u tushuncha qancha xato ta'riflangan bo'lmasin, u strategiya yoki texnikani o'z ichiga oladi. Bundan oldingi davrlarda til o'qitish metodikasi, ikki turdagi tushunchalar o'rtasida o'zgarishlar mavjud edi: bir turdagi yondashuvlar tildan foydalanishga ya'ni gapirish va tushunishga, ikkinchi turdagisi tahlil qilishga ya'ni grammatik qoidalarini o'rgatishga qaratilgan. Klassik yunon va o'rta asrning lotin davrlari chet tillarni o'qitish bo'yicha farqli jihatlarga ega.

Til o'qitishning turli usullari metodning diqqat markaziga ta'sir qiladi, ya'ni natijaga erishish uchun bo'lgan maqsad aniqlanadi. Bunday maqsadlarning aniqlanishi yondashuvning emas balki dizaynning mahsulidir. Ayrim usullarda birinchi, o'gzaki nutq qobilyatlariga qaratilgan so'ng, o'qish, yozish qobilyatlari ikkinchi darajada bo'ladi. Ba'zilar esa umumiy muloqot qobilyatlarini o'rgatish uchun mo'ljallangan bo'lib, grammatik aniqlik hamda mukammal talaffuzdan ko'ra mazmunli ifodalanish va anglash qobilyatiga ko'proq ustunlik beradi. Boshqalar esa boshidanoq to'g'ri grammatika va talaffuzga e'tibor berishadi. Ayrim usullar tilning grammatikasini va lug'atini o'rgatish uchun mo'ljallangan. Gattegno shunday degan “O'rganish bu bilimlarni to'plash sifatida emas, balki biror faoliyat bilan shug'ullanishda yanada malakali o'quvchi bo'lish vositasida qaraladi. Ushbu jarayonga yo'naltirilgan maqsad, an'anaviy usullarning lingvistik yo'naltirilgan yoki ma'lum bir o'qitish usuliga yo'naltirilgan maqsadlardan farq qilishi mumkin. Usulubning jarayonga yoki usulga yo'naltirilgan maqsadlarga ega bo'lish darajasi uning so'z boyligini o'zlashtirish yoki grammatik malakaga qanchalik katta e'tibor berilganligi bilan aniqlanishi

mumkin.

Asosan jarayonga yo'naltirilgan deb hisoblanadigan ayrim usullar grammatik va leksik ma'nolarga ega bo'lib, aniq grammatika va talaffuz bilan bog'liq muammolarni ko'rsatadi

Til o'qitishdagi oldingi qilingan xatolar va ularni bartaraf etish yo'llari takomillashtirildi. Ko'plab tadqiqotlar tillarni o'qitishga hissa qo'shdi. Quyidagi berilgan usullar Zamonaviy Yevropa Kengashi tomonidan qabul qilingan va keng qo'llanilayotgan usullardir. Bular: Grammatika-tarjima usuli, to'gridan-to'gri usul, audio lingual usul, kognitiv kod usuli, kommunikativ usul va eklektik usullardir.

Grammatik-tarjima usuli asosan tildan tilga tarjima qilish orqali amalga oshiriladi. Grammatik qoidalar yodlanishi va yoddan o'rganilgan so'zlarning uzun ro'yhatlarini o'z ichiga oladi. Bu usulda og'zaki nutq qobilyatini rivojlantirishga e'tibor berilmaydi.

To'g'ridan-to'g'ri usulda o'qitish to'liq maqsadli tilda olib boriladi. O'quvchiga o'zining ona tilisida gapirishga ruxsat berilmaydi. Grammatik qoidalariga emas, balki ravon talaffuzga e'tibor qaratadi.

Audio-lingual usulning nazariyasi shundan iboratki, tilning o'rganish odatlariga ega bo'lishni anglatadi. O'rganilayotgan tilda biror narsa(matn kabi) bir marta eshitiladi va yozma shaklda ko'rishdan oldin chuqur o'rganiladi.

Til o'rgatishning kognitiv usuli takrorlashni o'z ichiga oladi. Yangi tilni tashkil qilish, ma'noni umumlashtirish, kontekstdan ma'noni tahmin qilish, yodlash uchun tasvirdan foydalanish kabi o'rganishlarni yaxshilash uchun manipulyatsiya qilishni o'z ichiga oladi.

Kommunikativ usul esa o'quvchiga o'zi duch kelishi mumkin bo'lgan turli vaziyatlarda samarali va to'g'ri muloqot qilish imkonini beradi

So'nggisi o'rgatishning eklektik metod usuli bo'lib bunda til o'rgatishning turli yondashuv va usullari o'zida mujassamlashtirilgan holda o'qitish maqsadlari va o'quvchining qobilyatlariga bog'liq bo'ladi. Bu usul "aralash" usullari sifatida ham tanilgan.

O'quvchilar dars davomida faqat chet tilida so'zlashishlari va tushunmagan so'zlarni tarjimasini o'qituvchi tomonidan darrov aytilmasligi, balki ularni mimikalar orqali amalga oshirishlari kerak bo'ladi.

O'quvchilar kichik guruhlariga bo'linishi, va ular quyidagi usullardan foydalanishlari ya'ni "Munozalar qilish, o'z fikrini aytish, hamda birgalikda jamoa bilan ishlash" kabi usullardan foydalanishlari kerak.

O'quvchilarga erkin fikrlash va fikr bildirish imkoniyatini yaratish, ularning xatolari bir zumda tuzatilmasdan birgalikda muhokama qilinishi kerak bo'ladi.

Ushbu yondashuvlarning barchasida e'tirof etish kerak bo'lgan eng kuchli narsa shundaki, ular o'quvchini ham, o'qituvchini ham jalb qilishga qaratilgan. O'qituvchilarga o'zlarining aqli mutaxassislari kabi munosabatda bo'lishsa va o'qitishda ular ko'pincha bog'langan tarixiy modellardan tashqariga chiqadigan yondashuvlar bilan ham shug'ullanilsa, talabalar boshqacha o'rganishga yaxshi munosabatda bo'lishadi va ta'lim yaxshilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Jack C. Richards, Theodore S. Rodgers. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press. 1999. 14,20-22 b

2. Burcu Okmen, Abdurrahman Kiliç. A Research about the Level of Using Language Teaching Methods and its effect on some Variables:in Turkey. Universal Journal of Educational Research 1994-2001. 2016. 1-2b <http://www.hrpub.org>

3. Rahimov S., Umurqulov B. Hozirgi o'zbek adabiy tilini o'qitish qoidalari. Darslik. – Toshkent: O'qituvchi, 2003.

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SIFAT KATEGORIYASINING IFODALANISHI

Xakimbayeva O.K.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti. O'qituvchi

Maxmasoatova M.B.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti. Talaba

Tel: (998976385545)

E-mail: marjonamarjona694@gmail.com

Annotatsiya. Biz sifat leksemalaridan hayotimizda keng ko'lamda foydalanamiz. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida sifat kategoriyalarining ifodalanishi, xususan, sifat haqida tushuncha, sifatning turlari, sifat darajalari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Ingliz va o'zbek tillaridagi sifat kategoriyasidagi bir nechta muommoli vaziyatlar haqida ish olib borilgan. Mavzu xususida yozuvchi va olimlarning sifat termini haqida keltirgan fikrlari bilan mavzu misollar orqali boyitib borilgan.

Kalit so'zlar: Sifat kategoriyasi, sifat turlari, xususiyat sifatleri, rang-tus sifatleri, maza-ta'm sifatleri, hajm-o'lchov sifatleri, hid sifatleri, makon va zamon sifatleri, sifat darajalari, oddiy daraja, qiyosiy daraja, orttirma daraja, ozaytirma daraja.

Sifat atamasi to'g'risida ilk ilmiy tadqiqot 40-yillarning 2-yarmida vujudga kelgan. Sifat so'z turkumi morfologiya bo'limida o'rganiladi. Sifat deb otga bog'lanib “qanday?”, “qanaqa?”, “qaysi?” kabi so'roqlarga javob bo'ladigan so'z turkumiga aytiladi. Sifat mustaqil so'z turkumlari doirasiga kiradi va asosan otga bog'lanib keladi. Masalan: chiroyli gul, baland bino, devoriy gazeta. Ushbu so'zlardagi chiroyli, baland, devoriy so'zlari sifat leksemalari hisoblanadi. Shuningdek, ingliz tilidagi sifatlar ham otlarga bog'lanib keladi. Masalan: a beautiful flower, a high building, a wall newspaper. Ushbu so'zlardagi beautiful, high, wall so'zlari sifat bo'lib kelgan.

O'zbek tilida sifatning ma'nosiga ko'ra 6 guruhga bo'lib o'rganamiz. Bunga quyidagi sifat turlari kiradi:

1. Xususiyat bildiruvchi sifatlar (sodda, mehribon, odobli)
2. Rangni bildiruvchi sifatlar (qora, qizil, sariq)
3. Ma'za-tamni bildiruvchi sifatlar (achchiq, nordon, shirin)
4. Hajm-o'lchovni bildiruvchi sifatlar (og'ir, yengil, tor, keng)
5. Hidni bildiruvchi sifatlar (xushbo'y, sassiq, qo'lansa)
6. Makon zamonni bildiruvchi sifatlar (ichki, tashqi, kuzgi)

Shuningdek, ingliz tilida ham o'zbek tilidagi kabi ushbu sifatlar ham mavjud. Masalan, **rangni bildiruvchi sifatlardan:** qora-black, qizil-red, **xususiyatni bildiruvchi sifatlardan:** sodda-simple, mehribon-kind, **maza-ta'mni bildiruvchi sifatlar:** shirin-sweet, achchiq-bitter, **hajm-o'lchovni bildiruvchi sifatlar:** keng-wide, og'ir-heavy, **hidni bildiruvchi sifatlar:** sassiq-ugly, xushbo'y-fragrant, **makon-zamonni bildiruvchi sifatlar:** kuzgi-autumn, tashqi-external.

Sifat turkumi o'ziga xos so'z yasalishi va morfologik tizimiga ega. O'zbek tilida yasama sifatlar, asosan, sifat yasovchi suffikslar yordamida xosil qilinadi: aqli (aql+li), hosildor (hosil+dor), serqirra (serqirra) va shunga ko'ra sifatning morfologik belgisi — daraja kategoriyasiga egaligidir. Sifat bildiradigan belgi daraja nuqtai nazaridan 3 xil bo'lishi mumkin: me'yoriy, me'yordan ortiq (yuqori) va me'yordan oz (kuchsiz, past). Shunga ko'ra, sifatning 3 xil daraja kategoriyasi farqlanadi: oddiy daraja — maxsus ko'rsatkichi yo'q va u belgining me'yoriy (ortiq — kamlik, kuchli — kuchsiz va sh.k.ga befarq) holatini bildiradi: yaxshi, katta, shirin, xunuk kabi; orttirma daraja — bu darajaning ham maxsus morfologik ko'rsatkichi yo'q. Belgining ortikligi ma'nosi o'zbek tilida bir necha usul bilan ifodalanadi. Masalan, fonetik usul: sapsariq, ko'mko'k, baland (unlini cho'ziq talaffuz etish); leksik usul (maxsus so'zlar yordamida): juda kuchli, nihoyatda go'zal kabi; analitik usul: shirindan shirin, qo'poldan qo'pol kabi; ozaytirma daraja shakli roq affiksi yordamida yasaladi: yaxshiroq, balandroq, sho'rroq kabi

Degrees of Adjective - sifat darajalari

	Simple (Oddiy daraja)	Comparative (Qiyosiy daraja)	Superlative (Orttirma daraja)
Bir bo'g'indan iborat bo'lgan (one syllable adjectives)	Large Wide Cold Big High Sharp	Ularga -r yoki -er qo'shiladi. O'zbek tilida – roq deb tarjima qilinadi. Larger Wider Colder Bigger Higher Sharper More...	The... -st/-est qo'shiladi, tarjimasi eng... The Largest The Widest The Coldest The Biggest The Highest The Sharpest The most...
Ikki va unda ortiq bo'g'inli sifatlar (more than two syllable adjectives)	Beautiful Modern Difficult Exiting	More beautiful More modern More difficult More exiting	The most beautiful The most modern The most difficult The most exiting
Tarkibi va o'zagi o'zgaradigan sifatlar	Little Much/many Far Good/well Bad/badly	Less More Farther/further Better Worse	The least The most The farthest/the furthest The best The worst

Sifat so'z turkumidan avvaldan keng ko'lamda foydalanib kelinadi. Har qanday sohada sifatlarining ishlatilishi yuqori darajada desak mubolag'a bo'lmaydi. Masalan poetik matnlarda, devon, romanlarda, yozuvchi va shoirlar o'z ijodiy ishlarida sifatlardan mohirona foydalanilib kelgan va hanuzgacha foydalanilmoqda.

Masalan:

Ko'zing qaro sening, qoshlaring qaro,

Yuzing oq sening, kulishlaring oq

(Usmon Azim)

Ushbu misrada sifat leksemalaridan mohirona foydalanilgan. (*qaro, qaro, oq, oq*).

Bundan tashqari sifatlar badiiy adabiyotda va xalq og'zaki ijodi namunalarida qo'llanganda otlashuv xususiyatiga ham ega. Masalan: **Yaxshi** topib gapirar, **yomon** qopib gapirar. *Qozonga yaqin yursang*, **qorasi** yuqar; **yomonga** yaqin yursang, *balosi yuqadi*. Ushbu misollardagi belgilab berilgan so'zlar otlashgan sifatlar hisoblanadi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2009.
2. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Darslik. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2010.
3. Rahimov S., Umurqulov B. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Darslik. – Toshkent: O'qituvchi, 2003.
4. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati.-Toshkent,2002
5. Usmon Azim “Grafika” she’ri
6. <https://youtu.e/W4p9kqgdLYk>

XALQ OG'ZAKI IJODIDA MAQOL JANRINING TUTGAN O'RNI

Xakimbayeva O.K.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti. O'qituvchi

Qo'rg'onova Sh.A.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti. Talaba

Tel: (998 931972300)

E-mail: shahnozaqorgonova@gmail.com

Annotatsiya: Maqol janri xalq og'zaki ijodida juda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada xalq og'zaki ijodining eng muhim janrlaridan biri bo'lgan maqol janri haqida so'z yuritilgan. Maqol janriga yangicha yondoshuvlar haqida ma'lumotlar berilgan. Xalq og'zaki ijodining boshqa turlari bilan maqol janrining bog'liqligi va farqli tomonlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: xalq og'zaki ijodi, maqol, donolar so'zi, frazeologiya, matal, ritmik shakl, naql, hikmat, hikmatli so'z, tanbeh, mashoyixlar so'zi, paremiologiya.

Maqollar xalq ijodiyotining qadimiy janridir. Ular qadimgi davrlarda paydo bo'lgan va asrlarga borib taqaladi. Ularning ko'pchiligi yozma til bo'lmagan paytda ham paydo bo'lgan. Frazeologiyada alohida bo'lim ajratilgan *maqol va matallar* deb ataladigan so'zlarning barqaror birikmalarining tarkibiy-semantik turini o'rganadigan paremiologiya.

“Maqol” so'zi arabcha bo'lib “so'z” demakdir. Maqollarda fikr aniq, xulosa tugal, ifoda lo'nda va albatta, hukm tarzidagi ibratli fikr bo'ladi.

Maqollar she'riy va nasriy tuzilishga ega. Ularda mehnatsevarlik, vatanparvarlik, mardlik, saxiylik, adolat, insof, do'stlik, oliyanoblik, chin insoniy g'oyalar, sof muhabbat, ilm olishga da'vat va shu kabilar o'z aksini topgan. Haqiqatdan ham maqollar xalqning donoligidir. Unda kishilar hayotni obdon kuzatib tajriba to'plab aytgan hikmatli so'zlari o'z ifodasini topadi. Ko'pincha she'riy shaklda izhor etilgan maqollarning mavzusi rang-barangdir. U rad qilinmas darajadagi pishiq nasihatdan iborat bo'ladi. Maqollar grammatik jihatdan gap holida shakllangan, xalq donishmandligi natijasida vujudga kelgan barqaror birikmalar maqollar sanaladi.

Maqollar asosan xalqning hayotiy tajribasi, donishmandligi natijasida maydonga keladi. Ular nutq jarayoniga qadar tilda tayyor birikma holida mavjud bo'ladi. So'zlovchi bunday birikmalarni yaxlit holda nutqiga olib kiradi. Maqollar fikrni ta'sirchan, bo'yoqdor qilib ifodalovchi qudratli vositadir. Nutqda maqollardan foydalanish so'zlovchining mahorati sanaladi. Shuning uchun ham xalq og'zaki ijodida maqollarning o'ziga xos o'rni bor. U xalqning bir necha avlodlarning aql-u farosati hamda turmush tajribasining yakuni, ular donishmandligining mahsulidir. Yosh avlod tarbiyasida maqollarning o'rni katta.

Maqollar ona vatanni sevishtga, uning har bir qarich yeri uchun kurashga, turli kasb-hunar egasi bo'lishga, ahil bo'lib mehnat qilishga, to'g'ri so'z va halol kishi bo'lib kamol topishga, yaxshi odob va olijanob xulqli bo'lishga chaqiradi.

Shuningdek, maqol so'zining lug'aviy ma'nosi -“xalq og'zaki ijodi janri, qisqa va lo'nda obrazli, grammatik va mantiqiy tugal ma'noli hikmatli ibora, chuqur mazmunli gap. Muayyan, ritmik shaklga ega bo'lgan qolip hisoblanadi”

Maqollarda avlod-ajdodlarning hayotiy tajribalari, jamiyatga munosabati, tarixi, ruhiy holati, etik va estetik tuyg'ulari, ijobiy fazilatlar mujassamlashgan. Asrlar mobaynida xalq orasida sayqallanib ixcham va sodda poetik shaklga kelgan.

Maqollar, asosan, mavzu jihatidan nihoyatda boy va xilma – xil bo'lib, ularda vatan, mehnat, ilm-hunar, do'stlik, ahillik, donolik, xushyorlik, til va nutq madaniyati, sevgi va muhabbat kabi mavzularda, shuningdek, salbiy xislatlar xususida ham fikr boradi. Maqol uchun mazmun va shaklning dialektik birligi, ko'p hollarda qofiyadoshlik, ba'zan ko'p ma'nolilik, majoziy ma'nolarga boylik kabi xususiyatlar xarakterli bo'lib, ayniqsa, antiteza hodisasi ko'p uchraydi. Buni quyidagi maqolda ko'rishimiz mumkin.

Kattaga hurmatda bo'l, kichikka izzatda bo'l.

Turkiy xalqlarning maqollaridan na'munalar dastlab Mahmud Qoshg'ariyning “Devoni lug'otit turk” asarida kiritilgan. Bu maqollarning bir qanchasi hozir ham o'zbek xalqi orasida turli variantlarda ishlatilib kelinmoqda. Masalan “*Kishi olasi ichdin, yilqi orasi tashdin*”. Maqollar ba'zan masal, zarbulmasal, naql, hikmat, hikmatli so'z, tanbeh, mashoyixlar so'zi, hikmatli

maqollar, donishmandlar so'zi, otalar so'zi kabi nomlar bilan ham yuritiladi. Ko'pgina tilshunoslar maqol va matallarning kelib chiqishini o'rganib, ularning tildagi ko'rinishi va faoliyati haqida turli farazalarni ilgari suradilar. L.N.Orikina maqol oddiy gap emasligini qayd etadi. “U xalqning fikrini bildiradi. Bu xalqning hayotga bergan bahosi, xalq tafakkurini kuzatishi. Har bir maqol maqolga aylangani yo'q, faqat ko'pchilikning turmush tarziga, o'y- fikrlariga mos keladigan maqol-bunday naql asrdan asrga o'tib, ming yillar davomida mavjud bo'lishi mumkin. Har bir maqol ortida ularni yaratgan avlodlarning obro'si bor. Shuning uchun maqollar bahslashmaydi, isbotlamaydi-ular aytgan har bir narsa qat'iy haqiqat degan e'tiqodda nimanidir tasdiqlaydi yoki inkor etadi”. V.A.Jukovning ta'kidlashicha, “xalq orasida maqollar-turli mavzularda og'zaki qisqa so'zlar qaysi davrdan boshlab tarqala boshlaganini aniqlash juda qiyin. Birinchi so'zlarning paydo bo'lish vaqti ham noma'lum - zerikarli va murakkab tushuntirishlarsiz suhbatda biror narsani ifodali va aniq tavsiflash va qodir bo'lgan o'rinli so'zlar, ammo tadqiqotchining fikriga ko'ra, bir narsa shubhasizdir: maqollar va iboralar uzoq antik davrda paydo bo'lgan va o'z tarixi davomida xalqqa hamroh bo'lib kelgan. Maxsus xususiyatlar maqollarni ham, kundalik hayotda va nutqda doimiy va zarur qilib qo'ygan”.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak maqollar insonlar hayotida muhim ahamiyat kasb etadi. Shunchaki maqollarni o'qiganda uning tag zamiriga yetib borish va eng asosiysi uni hayotda targ'ib qila olish bu janrning qanchalik go'zal va takrorlanmas ekanligini ko'rsatadi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbek xalq maqollari. T.Mirzayev, A.Musaqulov. Toshkent 2015.
2. J.Raymond “Naprijonnost v poslovitsah” Zapadniy folklore. 1956.
3. O'zbek xalq maqollari. Toshkent. 2016
4. <https://en.wikipedia.org/wiki/Proverb>

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SON KATEGORIYASINING IFODALANISHI

Xakimbayeva O.K.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti. O'qituvchi

Samandarova Sh.R.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti. Talaba

Tel: (998 938055654)

E-mail: samandarovashahnoza5@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada son so'z turkumining ikki tilde qiyoslanishi haqida fikr yuritilgan. Son so'z turkumini ikki tilda qiyoslaydigan bo'lsak, shuni e'tiborga olish kerakki, o'zbek tilida son asosan predmetlarning miqdorini, sanoq jihatdan tartibini bildiradi. Ingliz tilida ham xuddi shunday. Bajaradigan vazifasiga ko'ra ravish va sifatga yaqin turadi. Son otlar bilan qo'llanilib ko'p predmetlarning yig'indisini va miqdorini ifodalaydi. Sonlar boshqa so'z turkumlari singari tuzilishiga va bajaradigan vazifasiga ko'ra bir necha turlarga bo'linish xususiyatiga ega.

Kalit so'zlar: son, sanoq sonlar, tartib sonlar, miqdor sonlar, sonlarning otlashishi, jamlovchi sonlar, sodda sonlar, qo'shma sonlar.

So'nggi besh yillikda Prezidentimiz tashabbuslari bilan ta'lim sohasiga juda katta e'tibor qaratilmoqda. Shu o'rinda tilshunoslikda ham bir qancha amaliy va nazariy jihatdan ko'plab o'zgarishlar yuz berdi. Bu o'zgarishlardan eng muhimi tilshunoslikda qiyosiy-tarixiy tilshunoslikning kundan kunga takomillashib borishi desak mubolag'a bo'lmaydi. Umuman olib qaraganda, o'zbek tiliga qardosh bo'lmagan tillarni o'zbek tili bilan qiyoslaganda anchagin katta farq qiladi. Bunga son so'z turkumini misol qilib oladigan bo'lsak, son narsalarning sanog'ini bildiradi.

Sonlar narsaning aniq miqdoriy belgisini bildirish jihatdan miqdor bildiruvchi so'zlardan farq qiladi. Misol qilib aytadigan bo'lsak, *kutubxonadan kitob oldim* (miqdor bittami yoki undan ko'p, noma'lum), *kutubxonadan ko'p kitob oldim* (bittadan ko'pligi aniq, lekin miqdori aniq emas). *Kutubxonadan beshta kitob oldim* (bu yerda miqdori aniq). Ingliz tilida ham shunga o'xshashdir. *I have bought a book* (bu yerda miqdor aniq, chunki bitta ekanligini bilish uchun "a" artiklidan foydalanilyapti. *I have bought many books* (bunda bittadan ko'p, lekin nechta ekanligi noma'lum).

Xuddi o'zbek tili singari ingliz tilida ham sonlar ikki turga bo'linadi; **sanoq son va tartib son**. Sanoq sonlarni ikki tilda ham ketma-ket sanab ketaveramiz, lekin tartib son hosil qilganda bular farqlanadi, ya'ni o'zbek tilida tartib sonlarni yasash uchun "-nchi" qo'shimchasidan foydalanamiz. Misol uchun, birinchi, ikkinchi, uchinchi, o'n ikkinchi, o'n beshinchi, yigirmanchi va hokozolar. Lekin ingliz tilida ularni o'z shakli bor. Boshidagi uchta ketma-ket tartib raqam The first, the second, va the third deb aytiladi, qolgan sonlarning tartibini bildirish uchun raqamlar oldidan "the" artiklini va raqam ketidan "th" qo'shimchasini ishlatamiz. (The fifth of December, the eighth, the eleventh of October va hokozo). Endi buni gap ichida ko'radigan bo'lsak, "The twentieth century is computer technologies century".

O'zbek tilida sonlarning yana bir muhim xususiyati ma'no jihatdan miqdor sonlarga bo'linishidir. Miqdor sonlar esa o'z ichida olti turga bo'linadi (sanoq son, dona son, taqsim son, jamlovchi son, chama son, kasr son.).

Ingliz tilida esa sonlar asosan tartib (ordinal number) va sanoq (number) sonlarga ajratiladi.

1. Sanoq sonlarni odatdagidek, one, two, three, four, five, deb sanab ketaveramiz, lekin o'nlik sonlarda 13 dan 19 gacha raqam oxiriga "teen" qo'shimchasi, 20 dan 90 gacha "ty" qo'shimchasi qo'shiladi.

2. Narsalarni donalab ko'rsatish uchun "ta" va "dona" so'zlaridan foydalanamiz. Misol uchun, o'nta gul, besh dona daftar.

Ingliz tilida esa dona sonni ifodalash uchun hech qanday qo'shimcha yo'q: five pens, twenty books, desak beshta ruchka va yigirmata kitob degan ma'noni tushunamiz.

3. Taqsim sonlarni ifodalash uchun "tadan" qo'shimchasini ishlatamiz. Misol uchun, o'ntadan, ikkitadan ...

4. Jamlovchi sonlar (collective numbers) ni ifodalash uchun "-ov, -ala, -ovlon" qo'shimchalaridan foydalanamiz. Misol uchun, ikkov, uchala, to'rtovlon.

Ingliz tilida esa sonlarni jamlab ko'rsatish uchun many, pair, triad so'zlari ishlatiladi. Many people, pair of glasses, pair of scissors, triad similar bags.

Sonlar gapda otga, olmoshga, sifatga, ravishga ishora qilib kelishi mumkin.

Masalan: I have two hats.(otga).

Two went to travel yesterday (olmoshga)

The first flower is beautiful (sifatga)

I walked to mountain twice (ravishga)

Umuman olganda “son” turkumini ikki tilda bir biri bilan qiyoslaydigan bo'lsak, yetarlicha farqlar bor. Lekin ularni bir-biriga bog'lab o'rganadigan bo'lsak, deyarli uncha katta farq topmaymiz, nafaqat bir-biriga qardosh bo'lmagan ikki tilning o'xshash jihatlarini topamiz, balki, ular orasidagi bog'liqliklarni ham ko'rishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. Toshkent. 2016.
2. Erkaboyeva N. O'zbek tilidan ma'ruzlar to'plami Toshkent. 2020.
3. (Numeral (linguistics))
4. https://en.wikipedia.org/wiki/Numeral_%28linguistics%29?wprov=sfla1

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI FE'L KATEGORIYASINING IFODALANISHI.

Xakimbayeva O.K.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti. O'qituvchi

To'lqinova S.D.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti. Talaba

Tel: (998 90 491 41 09)

E-mail: sdavronvna@gmail.com

Anotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi fe'l kategoriyasining ifodalanishi haqida ma'lumot berilgan. Ingliz tilidagi fe'llarning o'zbek tilidagi fe'llardan farqli jihatlari haqida gap borgan. Ingliz va o'zbek tilidagi fe'llarni taqqoslash, ularning o'xshash va farqli tomonlari haqida fikrlar berilgan. Fe'lning aniq va noaniq shakllari mavjud bo'lishi, ular gapda tuslanib yoki tuslanmay kelishiga ko'ra bir-biridan farq qilishi, shaxs, son, zamon va payt kategoriyalarida o'zgarib, gapda kesim vazifasida keluvchi fe'l shakllari fe'lning aniq (Finite Forms of the Verbs), ya'ni predikativ shakllari deyilishi haqidagi fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: To'g'ri fe'llar (regular verbs), noto'g'ri fe'llar (irregular verbs), zamon (tense), harakat nomi (infinitive gerund), nisbat (voice).

Fe'lning grammatik mohiyati haqida gapirganimizda shuni ta'kidlash mumkinki, fe'l mustaqil so'z turkumi bo'lib, harakat, holat yoki jarayonni ifodalaydi. Fe'l quyidagi xususiyatlariga ko'ra mustaqil so'z turkumi sifatida xarakterlanadi:

- 1. Harakat, holat yoki jarayon sifatidagi leksik-grammatik ma'nosi.
- 2. O'ziga xos o'zak yasovchi quyidagi suffikslar (-ize, -en, -ify;) va prefikslarga (re, over-, out-, miss-, un;) hamda leksik-grammatik so'z morfemalarga egaligi.
- 3. Fe'l boshqa so'z turkumlariga qaraganda so'z o'zgartirish va so'z yasash borasida ancha rivojlangan, bunga sabab uning bir qancha grammatik kategoriyalarga egaligidir.
- 4. Fe'lning o'ziga xos tarzda bog'lanishi.
- 5. Gapda turlicha sintaktik vazifalarda kela olishi.

Fe'l asosan shaxs faoliyatini ko'rsatib keladigan so'z turkumidir. Bunday ta'rif har ikkala tilga ham ya'ni, ingliz va o'zbek tillariga xos bo'lib, buni quyidagi misollarda ham ko'rish mumkin: *Lanny Swarts and Young Mako are coming here tonight (P. Abrahams). They set down, very shaky, and looked at each other.* O'zbek tilida ham quyidagi misolni keltirishimiz mumkin. Masalan; *O'rta maktabni a'lo baholar bilan bitirdi.*

Bu misollarda ajratib ko'rsatilgan so'zlar fe'l turkumiga oid bo'lib, ular gapdagi sub'yektning faoliyatini ko'rsatib kelyapti. Fe'llar boshqa so'z turkumlari kabi morfologik tuzilishiga ko'ra sodda, yasama va qo'shma fe'llarga bo'linadi. *Sodda (yoki tub) fe'llar (Simple (or root) verbs)* bir o'zakdan iborat bo'lib, sodda fe'llar tarkibida qo'shimcha yoki old qo'shimcha bo'lmaydi. Masalan, ingliz tilida: *to come, to see, to work, to bring, to hate, to grow.* O'zbek tilida: *kelmoq, ko'rmoq, ishlamoq, o'smoq.*

Yuqoridagi misollardan harakat va holatni bildiruvchi so'z turkumi fe'l ekanligi haqida ma'lumotlarga ega bo'ldik. Fe'l asosan uchta zamonda tuslanadi. (hozirgi, o'tgan, kelasi zamon). O'zbek tilida fe'l so'z turkumi boshqa so'z turkumidan qo'shimcha qo'shilishi orqali yasaladi (ish+(ot so'z turkumi) +la).

Ingliz tilida fe'llar (speak, do, go,...) o'tgan zamon shaklida ikkita guruhga bo'linadi: To'g'ri va noto'g'ri fellar (regular and irregular verbs). Noto'g'ri fe'llar o'z ichida uch guruhga bo'linadi (infinitive, past participle, perfect participle).

Ingliz tilida gap tuzishda fe'llarning turini to'g'ri ishlatish kerak. To'g'ri foydalanish uchun noto'g'ri fe'llar jadvalini yodlash zarur (do, did, done).

Ingliz tilida quyidagi fe'l shakllari mavjud: Yordamchi fe'llar, modal fe'llar, nisbat shakllari, gerund, infinitive, zamon. Ingliz tilida yordamchi fe'llar asosan gapni so'roq va inkor qilishda ishlatiladi. Masalan: *I do not like watching TV. (Men televizor ko'rishni yoqtirmayman).* Ushbu gapda "do" present simple zamonining yordamchi fe'lidan foydalanib gap shaklini inkor gapga aylantirgan.

Modal fe'llar gapda mustaqil qo'llanila olmaydigan yordamchi fe'l shaklidir. Shuning uchun modal fe'llarni asosiy fe'l shakllari bilan gapda imkoniyatini, ehtimollilikni, qobiliyatni, zaruriyatni

ifodalashda foydalaniladi. Masalan: *I can play chess*. (Men shaxmat o'ynay olaman (qobiliyatni ifodalamoqda)). Ushbu gapda can qila olmoq modal fe'lidan foydalanilgan.

Gerund va infinitive o'zbek tilidagi harakat nomiga to'g'ri kelib gapda asosan “(i)sh” qo'shimchali tarjimani beradi. Gap tuzishda ikkalasi ham bir xil tarjimani bersada, ammo turli xil ma'nolarda va holatlarda qo'llaniladi. Gerund va infinitivni bir biridan to'g'ri farqlash uchun ma'lum bir qoidalarini yodlash zarur. Masalan: *I like reading the book, I would like to read the book, I would rather read the book*. Ushbu misollarning barchasi Men kitob o'qishni yaxshi ko'raman ma'nosini bersada, lekin turli xil shakllarda qo'llanilgan. Gerund, va infinitivni ikki xil shaklidan foydalanilgan. Zamon ingliz tilidagi eng muhim mavzulardan biridir. O'zbek tilidan farqli o'laroq ingliz tilida o'n oltita aniq nisbatdagi va o'nta majhul nisbatdagi zamonlar mavjud. Sababi ingliz tili grammatikasida o'tgan, hozirgi, kelasi zamon ma'nolaridan tashqari ish harakatning davomiyligi, tugallanganligi, oddiyligiga ham jiddiy e'tibor beriladi. Masalan *I am playing computer, I play computer*. Ushbu misolda ikkala gap ham hozirgi zamonda tuzilgan bo'lsada, lekin aspektlari turli xil ma'nolarini beradi. Birinchi gapda ish harakat ayni paytdagi holatning davomiyligini bildirsa, keyingisida har doim takrorlanadigan ish harakatni ifodalamoqda. Ingliz tilida har qanday holatda gap tuzishda fe'l asosiy rolni bajaradi. Agar gapda fe'l shakli yoki zamoni to'g'ri qo'llanilmasa, kutilayotgan ma'no aniq yoritib berilmaydi.

O'zbek tilida yuqoridagidek fe'l shakllaridan foydalanish uchun o'sha ma'noni beruvchi qo'shimchalarni fe'l o'zagiga qo'shish orqali yasaymiz.

Masalan: 1. Zamon shakli qo'shimchalari –di, -ib, -gan(kan,qan), –yap, -yotir, -moqda, -ar, - ay, -moqchi.

2. Nisbat qo'shimchalari –in, -il, ish, -sat, -ir, -ar, -gaz, -g'az...

Shu kabi qo'shimchalarni fe'l o'zagiga qo'shish orqali aniq ma'noni ifodalash mumkin. Bu esa anglatilayotgan fikrni aniq va ravshan yetkazib berish imkoniyatini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Bo'ronov J.B., Hoshimov O', Ismatullayev X. “English grammar” –T., 1973.
2. “O'zbek tili grammatikasi” Tom 1. Morfologiya. - T., 1966.
3. Ильш Б.А. Современный английский язык. – М.: Просвещение, 1948.
4. Toshpulatov. SH. “STEP BY STEP” –T., 2006.
5. G'apporov. M Ingliz tili grammatikasi –T., 2006. Bet 3-32
6. <https://fayllar.org>

“ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМЛАРИ ВА ЁШЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ”

(7-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.12.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000
